

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ – ΤΟΜΕΑΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ
« Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

« Η ΤΥΡΑΝΝΙΑ ΤΗΣ ΟΙΚΕΙΟΤΗΤΑΣ» ΤΟΥ R. SENNETT (1977) ΚΑΙ Η
ΑΝΑΒΙΩΣΗ ΤΟΥ ΠΑΝΟΠΤΙΣΜΟΥ. Ο ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΚΑΙ Ο ΙΔΙΩΤΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ
ΣΤΗΝ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ.

Edouard Manet 1832 – 1883 «Music in the Tuileries Gardens»

ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗ
ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ ΙΑΚΩΒΟΣ
ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΥ ΕΦΗ
ΛΑΖΟΣ ΓΡΗΓΟΡΗΣ

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ
ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΥ ΕΦΗ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΠΕΤΤΑ ΕΛΕΝΑ Α.Μ: 3204Μ009

ΑΘΗΝΑ 2007

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΣΕΛ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ, ΔΗΜΟΣΙΑ ΖΩΗ ΚΑΙ ΗΘΟΠΟΙΙΑ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	1-8
2. Η ΤΥΡΑΝΝΙΑ ΤΗΣ ΟΙΚΕΙΟΤΗΤΑΣ.....	9-13
3. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΩΡΟΥ.....	14-16
4. ΝΕΚΡΟΣ ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ.....	17-18
5. ΟΙ ΜΕΤΑΒΟΛΕΣ ΣΤΟΝ ΔΗΜΟΣΙΟ ΧΩΡΟ.....	19-20
6. ΗΘΟΠΟΙΟΙ ΚΑΙ ΡΟΛΟΙ.....	21-39
6.1. ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΡΟΛΟΥ.....	26
6.2 . ΡΟΛΟΙ	28
7. ΔΗΜΟΣΙΑ ΖΩΗ ΚΑΙ ΚΩΔΙΚΕΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ.....	40-47
7.1 ΤΟ ΣΩΜΑ ΩΣ ΜΑΝΕΚΕΝ.....	42
7.2. Ο ΛΟΓΟΣ ΩΣ ΣΗΜΑ.....	44
7.3. Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΩΣ ΗΘΟΠΟΙΟΣ.....	47

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΕΑΥΤΟΣ, ΧΩΡΟΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ

1. ΔΗΜΟΣΙΟ ΚΑΙ ΙΔΙΩΤΙΚΟ.....	48-54
2. Η ΑΝΑΣΤΑΤΩΣΗ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΖΩΗΣ ΤΟΝ 19 ^Ο ΑΙΩΝΑ.....	55-65
2.1. Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΟΥ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΔΗΜΟΣΙΑ ΖΩΗ. 56	
2.2. Η ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΟ ΔΗΜΟΣΙΟ ΧΩΡΟ.....	59
2.3. ΤΑ ΔΗΜΟΣΙΑ ΠΡΟΣΩΠΑ ΤΟΥ 19 ^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ.....	61
3. ΣΥΛΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑ.....	66-69
4. ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΚΟΥΛΤΟΥΡΑΣ.....	70-78
5. ΟΙ ΘΕΩΡΙΕΣ ΤΟΥ ΧΑΡΙΣΜΑΤΟΣ.....	79-82
6. ΤΟ STAR SYSTEM.....	83-85
7. Η ΠΑΡΑΚΜΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ.....	86-89
7.1 ΠΑΙΧΝΙΔΙ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ.....	87
8. Η ΚΟΥΛΤΟΥΡΑ ΤΟΥ ΝΑΡΚΙΣΣΙΣΜΟΥ.....	90-99
9. Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΩΣ ΠΡΟΙΟΝ	100-101
9.1 Η περίπτωση της αρχαίας Αθηνάς.....	102- 103

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΟΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ ΣΤΗΝ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ

1. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ, ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΣΤΟ ΧΩΡΟ.....	104- 105
2. ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ.....	106- 108
3. Ο ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ ΩΣ ΑΞΙΑ.....	109-110
4. Η ΕΚΛΕΙΨΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΩΡΟΥ.....	111-112
5. ΜΥΘΟΙ, ΜΜΕ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ.....	113-117
6. ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑ , ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΑΙ ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΣΦΑΙΡΑ	118-124
7. Ο ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΕΛΕΓΧΟΣ.....	125-132
8. ΠΑΝΟΠΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΠΕΙΘΑΡΧΙΑ – ΕΛΕΓΧΟΣ ΚΑΙ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ.....	133-138
9. ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	139
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	151

Ξ

ξένος

stranger

Συμφωνά με την διατύπωση του Γκέοργκ Ζίμελ

«ο ξένος δεν είναι αυτός που έρχεται και φεύγει. Ο ξένος είναι εκείνος που έρχεται για να μείνει και που ταυτόχρονα μπορεί να φύγει οποιαδήποτε στιγμή θελήσει. Ο ξένος είναι μέρος του κοινωνικού συνόλου, χωρίς όμως να είναι δεμένος μαζί του, χωρίς να είναι «δικός» του. Ο ξένος γίνεται έτσι από την μια μεριά μέσο συσπείρωσης της ΕΣΩ-ΟΜΑΔΑΣ και μετρό κοινωνικής απόστασης».

Από το «Χρηστικό λεξικό κοινωνιολογίας» του Δ. Τσαούση (1984)

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Δημόσιος χώρος είναι ένας τόπος που ο καθένας έχει το δικαίωμα να βρίσκεται χωρίς να εξετάζεται η οικονομική ή η κοινωνική του θέση. Οι πρώτες χρήσεις της λέξης «δημόσιο», ταυτίζονται με το κοινό συμφέρον. Ο δημόσιος χώρος έχει παίξει πολύ βασικό ρόλο στην ιστορία. Σε αυτούς τους χώρους παραδοσιακά, οι άνθρωποι έρχονταν σε επαφή και αντήλλασαν ιδέες και συναισθήματα. Αυτό μπορούμε να το διαπιστώσουμε από την αρχαιοελληνική χρήση της αγοράς ως δημόσιου χώρου που σήμαινε την άσκηση του ρόλου του πολίτη. Δημόσιο λοιπόν, σήμαινε ανοιχτό στην εξουχιστική εξέταση του καθένα, ενώ ιδιωτικό σήμαινε προστατευμένη περιοχή της ζωής, οριζόμενη από την οικογένεια και τους φίλους.

Η ανατολή και η έμφαση της δημόσιας κυριαρχίας συνέβη τον 18^ο αιώνα ταυτόχρονα με την ανάπτυξη του καπιταλισμού και της αστικής τάξης στο Λονδίνο και το Παρίσι εκείνης της εποχής. Στη συνέχεια, κατά την βιομηχανική επανάσταση και τις πολιτικές αλλαγές του 19^{ου} αιώνα, η αστική οικογένεια έγινε ένα καταφύγιο απέναντι στις δύσκολες κοινωνικοοικονομικές αλλαγές της περιόδου. Αυτές οι κοινωνικοοικονομικές αλλαγές λόγω της ανάπτυξης του καπιταλισμού, είχαν και κάποιες κοινωνικές συνέπειες. Για παράδειγμα η επέκταση των αστικών τάξεων συνοδεύτηκε από την εμφάνιση πολλών αταξικών ανθρώπων με σχεδόν ίδια υλική κατάσταση, χωρίς όμως να αναγνωρίζουν τις ομοιότητες τους. Σαφώς απουσίαζε μια γλώσσα για το «εμείς» και τους «αυτούς». Έτσι ο ξένος (που ταυτίζεται εδώ με την έννοια του συμπολίτη), γίνεται απειλητικός και παρείσακτος και όλο λιγότεροι άνθρωποι αισθάνονται ευχαρίστηση σε αυτόν τον κόσμο των ξένων και αγνώστων. Η μετατόπιση του βάρους από τη δημόσια στην ιδιωτική ζωή ανέδειξε κάποια βασικά ζητήματα όπως, τη διάβρωση του δημόσιου χώρου στις πόλεις, τη μεταστροφή του πολιτικού λόγου σε ψυχολογικό, την ανύψωση των μουσικών και των ηθοποιών σε δημόσιες προσωπικότητες, και τον χαρακτηρισμό της έλλειψης προσωπικότητας ως ηθικό κακό.

Πλέον, η ηθοποιία με την μορφή τρόπων, συμβάσεων και τελετουργικών χειρονομιών είναι ο τρόπος και η βάση πάνω στην οποία μορφοποιούνται οι

δημόσιες σχέσεις. Ο ρόλος λοιπόν είναι η βασική μονάδα της κοινωνικοποίησης. Η καθημερινή συμπεριφορά προσεγγίζεται όπως η σκηνική εκτέλεση ενός ρόλου. Στο συγκεκριμένο πλαίσιο η κοινωνική εμπιστοσύνη αναδεικνύεται σε μια λογική, νοητική κατασκευή, που στην πραγματικότητα είναι ένας ιδιοτελής μηχανισμός.

Οι δυνάμεις που προκάλεσαν την παρακμή της δημόσιας ζωής τον 19^ο αιώνα ενίσχυσαν την ακμή της ψυχολογικής σφαίρας. Η είσοδος της προσωπικότητας στον δημόσιο χώρο του 19^{ου} αιώνα προετοίμασε το έδαφος για την κοινωνία της οικειότητας. Στην κοινωνία της οικειότητας όλα τα κοινωνικά φαινόμενα, μετατρέπονται σε προσωπικά ζητήματα προκειμένου να έχουν νόημα και αξία. Δηλαδή η ψυχή και τα κίνητρα του άτομου έγιναν το επίκεντρο του ενδιαφέροντος μέσα στην κοινωνία. Ο πολιτικός ακολουθεί αυτή τη νοοτροπία, στρέφοντας την προσοχή των οπαδών του στα κίνητρα του και αυτό τους εκτρέπει από το να τον αποτιμήσουν βάσει των πράξεων του. Αυτό προστατεύει τον ηγέτη από τις κρίσεις εκείνων που εκπροσωπεί.

Τα ηλεκτρονικά μέσα παίζουν αποφασιστικό ρόλο σε αυτήν την εκτροπή, αφού φωτίζουν άπλετα την προσωπική ζωή του ηγέτη ταυτοχρόνως όμως, συσκοτίζουν το πολιτικό του έργο ενώ η προπαγάνδα των εμπορευμάτων που καλλιεργούν τα ΜΜΕ εξυπηρετεί δυο πράγματα, πρώτον υποστηρίζει την κατανάλωση ως εναλλακτική δυνατότητα στη διαμαρτυρία ή την εξέγερση και την ίδια στιγμή μετατρέπει την αλλοτρίωση σε εμπόρευμα με αποτέλεσμα να εμποδίζει την πολιτικοποίηση των εντάσεων. Ο πολιτικός έγινε μια προσωπικότητα που με την εξουσία και με την δύναμη του μπορεί να επιβάλει στο εργατικό του ακροατήριο την πειθαρχία της σιωπής.

Η κοινωνία της οικειότητας οργανώνεται γύρω από δυο αρχές, η μια είναι ο **ναρκισσισμός** και η δεύτερη η **κοινότητα**. Ο ναρκισσισμός είναι η προσπάθεια για την ικανοποίηση του Εγώ που την ίδια ακριβώς στιγμή παρεμποδίζει την πραγμάτωση αυτής της ικανοποίησης. Όταν ένας πολιτισμός ενθαρρύνει τον ναρκισσισμό, αποθαρρύνει τους ανθρώπους από το να διεκδικούν και να αποκτούν και τους προσανατολίζει στη διάχυτη επιθυμία. Η διατήρηση της κοινότητας γίνεται αυτοσκοπός και η εξουδετέρωση όσων δεν ανήκουν σε αυτήν γίνεται αρμοδιότητα της κοινότητας. Η αιτιολογία της συνεχούς εκκαθάρισης των παρείσρακτων, προέρχεται από τη δήθεν ανθρώπινη εμπειρία να εξαλειφθεί το απρόσωπο

από τις κοινωνικές σχέσεις. Οι παρείσακτοι, οι άγνωστοι, οι διαφορετικοί γίνονται πλάσματα προς αποφυγήν. Πιστεύουμε λοιπόν πως ο κόσμος εκτός της κοινότητας μας είναι λιγότερο ειλικρινής, λιγότερο αυθεντικός από ότι η ζωή στο εσωτερικό της. Η συνέπεια αυτής της απάντησης δεν είναι μια αμφισβήτηση του εξωτερικού κόσμου, αλλά η **απόρριψη** του, η αποστροφή του.

Σημασία πια για τον θεατή δεν έχει τι λένε τα ΜΜΕ από άποψη περιεχομένου, αλλά η ειλικρίνεια της παρουσίασης των πληροφοριών τους. Η εστίαση στην ειλικρίνεια, τόσο στην έμφαση στη δημοφιλή κουλτούρα, όσο και στη πολιτική, οδηγεί τους θεατές, τους ακροατές και τους αναγνώστες να είναι ανεκτικοί στις ελλείψεις και τις ανεπάρκειες. Τα ΜΜΕ ασκούν κριτική στους ηθοποιούς και στο εν γένει θέαμα, εκπαιδεύουν άμεσα ή έμμεσα σε τεχνικές πολιτικού καταναλωτισμού. Επομένως, τα ΜΜΕ διαπαιδαγωγούν στην κατανάλωση, της πολιτικής και της πολιτικής πληροφόρησης, αφού μετατρέπουν την ενημέρωση σε προϊόν, παιχνίδι, διασκέδαση και αναψυχή και το άτομο σε αγοραστή, παίκτη και θεατή.

Τις δυο τελευταίες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα παρατηρήθηκε στον δημόσιο χώρο πως η φυσική παρουσία και η έκφραση ελέγχονται διαρκώς. Βασικός στόχος είναι να μην διαταράσσεται ο λόγος ύπαρξης αυτών των χώρων, δηλαδή η κατανάλωση. Ανεπτυγμένη τεχνολογία με τη βοήθεια τεράστιου αριθμού μηχανημάτων χρησιμοποιείται για την επιτήρηση χώρων, δράσεων και ατόμων. Αρχικά κάμερες τοποθετούνταν μόνο σε συγκεκριμένους χώρους (π.χ. στις τράπεζες για να αποφευχθούν ληστείες), ενώ σήμερα έχει επεκταθεί αυτή η χρήση. Η κατασκευή της εσωτερικής ασφάλειας, δηλώνει ένα δυσάρεστο συναίσθημα ανασφάλειας που εξυπηρετεί τη καθημερινή επικοινωνία και δικαιολογεί τη πολιτική πρακτική.

Η διάκριση επομένως σε ασφαλείς και ανασφαλείς καταστάσεις προσδιορίζει ταυτοχρόνως και την αντίδραση, δηλαδή τι είναι νόμιμο, θεμιτό και αποδεκτό για την αποτροπή του κίνδυνου, ενώ παράλληλα κατηγοριοποιούνται άτομα και κοινωνικές ομάδες ανάλογα με την επικινδυνότητα τους. Υπό αυτό το πρίσμα αποκτούν καινούργιο νόημα η δημόσια και η ιδιωτική σφαίρα, ο κίνδυνος και η διακινδύνευση.

Ανάλογα με την προβαλλόμενη ένταση των απειλών για την εσωτερική ασφάλεια, καθίσταται ευάλωτη η προστασία της ιδιωτικής σφαίρας και οι

δυνατότητες κρατικής παρέμβασης μεταβάλλονται. Θεωρείται δηλαδή πως στον ιδιωτικό χώρο ελλοχεύουν απειλές για την εσωτερική ασφάλεια και πως πρέπει να ληφθούν μέτρα για την προστασία της.

Η ιδιωτική σφαίρα ρυθμίζεται όλο και περισσότερο για την αποτροπή κινδύνων. Είμαστε δηλαδή μπροστά σε μια διαχείριση της έννοιας του ιδιωτικού και του δημόσιου. Ο ιδιωτικός χώρος ο οποίος τύγχανε προστασίας και απολάμβανε εμπιστοσύνης, μετατρέπεται πλέον σε ένα τόπο επικίνδυνο που διαδραματίζεται το κρυφό και το απειλητικό.

Παραδοσιακά το σύστημα του δικαίου προστάτευε μέσω των ρυθμίσεων του αυτό τον χώρο (ιδιωτικό) και οι πολίτες είχαν ορισμένες αξιώσεις από το δίκαιο. Αυτή η σχέση όμως όπως φαίνεται έχει αλλάξει.

Το δίκαιο επεμβαίνει στην ιδιωτική ζωή όχι για να προστατεύσει τους πολίτες, μα το κράτος. Η ιδιωτική σφαίρα μετατρέπεται από προσωπική σε μυστική και τα άτομα από πολίτες σε δυνητικούς δράστες και αντικείμενα της πολιτικής εσωτερικής ασφάλειας.

Από την άλλη πλευρά ο ιδιωτικός χώρος αποκτά μεγαλύτερη σημασία για την προσωπική επικοινωνία, όσο περισσότερο ανασφαλής, επικίνδυνος και ρευστός γίνεται ο δημόσιος. Ο εχθρός δεν είναι πλέον μακριά από την κοινωνία, ούτε βρίσκεται μέσα σε περιθωριακές ομάδες, αλλά είναι πανταχού παρών. Και ακριβώς επειδή ο καθένας μπορεί να παραβιάσει τους νομούς, τα μέτρα πρόληψης μετατοπίζονται σταδιακά από τον δράστη στον δυνητικό παραβάτη και στο δυνητικό θύμα. Η αστυνομία προσανατολίζεται δηλαδή περισσότερο στην διαχείριση **συμβολικών απειλών**, δηλαδή ουσιαστικά στην διαχείριση του **φόβου** των πολιτών και του αισθήματος ανασφάλειας τους και λιγότερο με την αντιμετώπιση της εγκληματικότητας καθεαυτής.

Το μόνο που ενδιαφέρει πλέον είναι να υπάρχει ασφάλεια σε οριοθετημένα περιβάλλοντα. Η επιτήρηση μαζί με την ιδιωτική ασφάλεια μετατρέπεται τους δημόσιους χώρους σε χώρους επιλεκτικού αποκλεισμού, εφόσον διαβεβαιώνει τους πολίτες πως τα ανεπιθύμητα τμήματα του πληθυσμού, αποκλείονται. Αυτό οδηγεί σε μια άνιση γεωγραφία στις πόλεις, βασιζόμενη στην διάκριση οικείο-ασφαλές, ξένο-επικίνδυνο. Με την δημιουργία της διάκρισης ανάμεσα στο **οικείο** και το **ξένο**, κινητοποιείται η διαδικασία επιβεβαίωσης της εμπιστοσύνης στην αποτελεσματικότητα του συστήματος πολιτική. Η αναποτελεσματικότητα του πολιτικού συστήματος

στην αντιμετώπιση μιας απειλής μας πιέζει να αποδεχθούμε τις επιλογές του για την διατήρηση της προσδοκίας, χωρίς αντιρρήσεις.

Όλα αυτά βέβαια σχετίζονται άμεσα και με την εγκληματολογία και πώς ερμηνεύεται το επικίνδυνο και το απειλητικό, το οικείο και το ξένο και άρα την ενδεχόμενη αλλαγή της προς μια μεγαλύτερη αυστηροποίηση των ποινών και γενικότερα μια στάση «μηδενικής ανοχής» σε κοινωνικό επίπεδο. Άρα όλο το δίκαιο, λόγω αυτής της διάβρωσης της δημόσιας ζωής και ακριβώς γιατί το δίκαιο αποτελεί ένα από τα μέσα του κοινωνικού ελέγχου, με τα οποία επιτυγχάνεται η σταθεροποίηση των προσδοκιών των μελών της κοινωνίας, ο έλεγχος της συμπεριφοράς και η επίλυση των συγκρούσεων τους, επηρεάστηκε από αυτές τις εξελίξεις και πολλές φορές μάλιστα άλλαξε και προσανατολισμό. Άλλαξε επίσης προσανατολισμό η πολιτική της εσωτερικής ασφάλειας, με άμεσες συνέπειες την αυστηροποίηση των ποινών με την δημιουργία νέων μεθόδων έλεγχου, όπως για παράδειγμα ηλεκτρονική παρακολούθηση του ιδιωτικού χώρου, άρση του απόρρητου της επικοινωνίας, και χρήση ανεπτυγμένων τεχνολογιών για τη συλλογή πληροφοριών.

ΛΕΞΕΙΣ- ΦΡΑΣΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ

1. ΔΗΜΟΣΙΟΣ – ΙΔΙΩΤΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ
2. ΟΙΚΕΙΟΤΗΤΑ
3. ΕΙΣΒΟΛΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΟΝ ΔΗΜΟΣΙΟ ΧΩΡΟ , ΑΝΘΡΩΠΟΣ- ΗΘΟΠΟΙΟΣ
4. ΤΑΥΤΙΣΗ ΞΕΝΟΥ ΜΕ ΑΠΕΙΛΗ- ΠΑΝΟΠΤΙΣΜΟΣ
5. ΑΛΛΑΓΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΣΩΤΕΡΙΚΗΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ, ΔΗΜΟΣΙΑ ΖΩΗ ΚΑΙ ΗΘΟΠΟΙΙΑ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στην παρούσα εργασία θα αναλύσουμε το βιβλίο του Richard Sennett το οποίο έδωσε μια ενδιαφέρουσα οπτική για την εξέλιξη του δημόσιου χώρου που ήταν παράγοντας κοινωνικοποίησης στην Ευρώπη από τον 18^ο αιώνα.

Στην χώρα μας ήταν συστατικό στοιχείο της έννοιας του πολίτη ήδη από την αρχαιότητα. Βάση αυτού θα αναφερθούμε πώς αυτό το ζήτημα, δηλαδή η συρρίκνωση του ιδιωτικού στις σύγχρονες κοινωνίες, επηρέασε τις κοινωνικές επιστήμες.

Όλα αυτά βέβαια σχετίζονται άμεσα και με την εγκληματολογία και πώς ερμηνεύεται το επικίνδυνο και το απειλητικό, το οικείο και το ξένο και άρα την ενδεχόμενη αλλαγή της προς μια μεγαλύτερη αυστηροποίηση των ποινών και γενικότερα μια στάση «μηδενικής ανοχής» σε κοινωνικό επίπεδο. Άρα όλο το δίκαιο, λόγω αυτής της διάβρωσης της δημόσιας ζωής και ακριβώς γιατί το δίκαιο αποτελεί ένα από τα μέσα του κοινωνικού ελέγχου, με τα οποία επιτυγχάνεται η σταθεροποίηση των προσδοκιών των μελών της κοινωνίας, ο έλεγχος της συμπεριφοράς και η επίλυση των συγκρούσεων τους¹, επηρεάστηκε από αυτές τις εξελίξεις και πολλές φορές μάλιστα άλλαξε και προσανατολισμό.²

¹ Λαμπροπούλου 1994:43

² [http://www. Transucency.com/freed/pps.html](http://www.Transucency.com/freed/pps.html)

Άλλαξε επίσης προσανατολισμό η πολιτική της εσωτερικής ασφάλειας, με άμεσες συνέπειες την αυστηροποίηση των ποινών με την δημιουργία νέων μεθόδων έλεγχου, όπως για παράδειγμα ηλεκτρονική παρακολούθηση του ιδιωτικού χώρου, άρση του απόρρητου της επικοινωνίας, και χρήση ανεπτυγμένων τεχνολογιών για τη συλλογή πληροφοριών.

Πλέον η συναναστροφή δημοσίως θεωρείται ένα καθήκον με ελάχιστα ψυχολογικά οφέλη. Στις μέρες μας στο δημόσιο πεδίο υπάρχει ρατσισμός, φυλετικού και οικονομικού επιπέδου. Αυτό που επιδιώκουμε είναι η ασφάλεια, ακόμη και αν αυτό, προϋποθέτει να εκχωρήσουμε κάποιες βασικές ελευθέριας μας στο κράτος. Στο δημόσιο συντελείται η συναναστροφή μας με ανθρώπους άγνωστους. Στον ιδιωτικό χώρο από την άλλη ερχόμαστε σε επαφή και αναπτύσσουμε δεσμούς μόνο με την οικογένεια και τους φίλους μας.³

Κατά κύριο λόγο οι δημόσιοι χώροι, ανήκουν στο κράτος, υπάρχουν και χώροι όμως που έχουν την «εμφάνιση» δημόσιων χώρων όμως στην πραγματικότητα είναι ιδιωτικής χρήσης και εκμετάλλευσης. Σε αυτού του είδους τους χώρους οι πολίτες αποκτούν την ιδιότητα του καταναλωτή και αυτό είναι το μόνο που απασχολεί και τους ιδιοκτήτες αυτών των χώρων : η κατανάλωση. Αυτό βέβαια αποκλείει με έμμεσο τρόπο την παραμονή σε αυτούς τους χώρους που προορίζονται για τέτοια χρήση, των ατόμων εκείνων που ανήκουν σε οικονομικά στρωματά που αδυνατούν να καταναλώσουν. Άρα αυτό οδηγεί αυτόματα σε έναν έντονο αποκλεισμό αυτών των ατόμων από τους συγκεκριμένους χώρους.

³ Όπ.π.

Η ανατολή και η έμφαση της δημόσιας κυριαρχίας συνέβη τον 18^ο αιώνα ταυτόχρονα με την ανάπτυξη του καπιταλισμού και της αστικής τάξης στο Λονδίνο και το Παρίσι εκείνης της εποχής. Θεωρούνταν πως τα ερεθίσματα από την εμπειρία του δημόσιου ήταν κρίσιμα και σημαντικά για την προσωπική ανάπτυξη του ατόμου. Φυσικά οι κοινωνικοί ρόλοι ήταν πολύ διαφορετικοί για τις γυναίκες και τους άντρες.

Η επαφή των γυναικών με το δημόσιο συνδέθηκε με την ανηθικότητα και την ελευθεριότητα των ηθών ενώ αντίθετα η επαφή των αντρών με το δημόσιο συμβόλιζε την απελευθέρωση και την απόκτηση εμπειριών ήταν δε υποχρέωση και καθήκον για συγκεκριμένες κοινωνικές τάξεις.⁴

Στη συνέχεια, κατά την βιομηχανική επανάσταση και τις πολιτικές αλλαγές του 19^{ου} αιώνα, η αστική οικογένεια έγινε ένα καταφύγιο από τις δύσκολες κοινωνικοοικονομικές αλλαγές της περιόδου. Η τωρινή κατάσταση στις Η.Π.Α. δεν απέχει πολύ από τις συνθήκες που επικρατούσαν τον 19^ο αιώνα στην Ευρώπη. Μπορεί μεν οι κοινωνικές συνθήκες να είναι πιο πολύπλοκες, λόγω της ανάγκης κάποιων κρατών για οικονομική κυριαρχία έναντι σε κάποια αλλά μπορούμε να δούμε καθαρά πως η προοδευτική μείωση της αμερικανικής κυριαρχίας, μοιάζει πολύ με την αντίστοιχη κατάσταση που βρέθηκε η αγγλική κυριαρχία κάποιους αιώνες πριν και εξαιτίας αυτού προκλήθηκε μια απίστευτη ανασφάλεια στους κάτοικους της.

Η ανάγκη και η επιδίωξη για πολιτικό και κοινωνικό συντηρητισμό, είναι ενδεικτικά στοιχεία αυτής της ανασφάλειας των πολιτών σήμερα. Οι άνθρωποι πλέον επιζητούν μόνο τη δική τους ευζωία, και αδιαφορούν για το γενικό

⁴ όπ.π .

καλό. Ο αγώνας κατά της φτώχειας τη δεκαετία του 1960 έχει γίνει στις μέρες μας, αγώνας προστασίας από τους φτωχούς.⁵

Οι εύποροι πολίτες επιζητούν να διαμένουν σε συνοικίες μακριά από τα αστικά κέντρα ώστε να αποφεύγεται ο συγχρωτισμός τους με άτομα των εργατικών τάξεων που αναγκάζονται να μένουν σε συνοικίες της πόλης.

Έτσι οι πόλεις χωρίζονται σε κατοικίες ανάλογα με την οικονομική κατάσταση του καθένα. Ακόμη όμως και οι πολίτες εκείνοι που επιθυμούν να διαμένουν στην πόλη ή ακόμη να επισκέπτονται την πόλη σε τακτά χρονικά διαστήματα, για να προστατεύονται από πολίτες που θεωρούνται οικονομικά ασθενέστεροι, άρα «εν δυνάμει εγκληματίες», έχουν δημιουργηθεί χώροι ημι-δημόσιοι, όπου αποκλείονται με έντεχνο τρόπο τα στοιχεία που θεωρούνται «παρείσακτα» και «επικίνδυνα».

Υπάρχουν λοιπόν στις μέρες μας με τη βοήθεια της αρχιτεκτονικής και της ιδιωτικής αστυνόμευσης, κτίρια και χώροι που είναι απροσπέλαστα στους μη προνομιούχους.⁶ Το γεγονός αυτό οδηγεί σε περιθωριοποίηση και ποινικοποίηση της φτώχειας που ας μην ξεχνάμε πως μεγάλο μέρος για αυτήν ευθύνονται οι μηχανισμοί του καπιταλιστικού συστήματος.

Βέβαια τα μέσα μαζικής ενημέρωσης δεν είναι άμοιρα ευθυνών σε όλη αυτήν την διαδικασία. Προβάλλουν εντέχνως το μεγαλύτερο μέρος της ημέρας ειδήσεις που πολλές φορές είναι κατασκευασμένες, και αναφέρονται στην τεραστία εξάπλωση του εγκλήματος. Περιγράφουν την πόλη σαν ένα μέρος που ζουν κάθε λογής κακοποιοί, που είναι έτοιμοι να επιτεθούν σε οποιονδήποτε φιλήσυχο πολίτη.⁷

⁵ Miller 1993 :42

⁶ <http://www.Transucency.com/freed/ppp.html>

⁷ Όπ.π.

Αυτό δίνει μια μη πραγματική εικόνα για την πόλη, δημιουργεί φόβο στην κοινή γνώμη, που αυτός ο φόβος γεννά συντηρητισμό και επιθυμία για αυστηρότερες ποινές και επιτελεί και άλλη μια πολύ σημαντική λειτουργία, αποπροσανατολίζει την κοινή γνώμη από γεγονότα ουσιαστικής σημασίας (π.χ. από έναν πόλεμο) .

Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης είναι εξουσία και λειτουργούν εν πολλοίς αυτόνομα, αποφασίζουν μεν μόνα τους το πρόγραμμα τους μα σε ένα πλαίσιο αμοιβαίων ανταλλαγών και συμφερόντων εξυπηρετούν και εξυπηρετούνται από την πολιτική. Οι πολίτες απομονώνονται σπίτια τους, μπροστά σε μια χειραγωγούμενη τηλεόραση και έτσι συντελείται κάτι πολύ σημαντικό.

Οι πολίτες καθοδηγούνται στην πεποίθηση πως δεν μπορούν να αντιδράσουν σε ότι συμβαίνει γύρω τους. άρα έτσι πολύ πιο εύκολο να τους κοντρολάρει η όποια εξουσία.

Ίσως βέβαια κάτι πιο βασικό από την απώλεια των κοινωνικών ιδεών είναι η ουσιαστική απώλεια κάποιων δημοκρατικών δικαιωμάτων. Στο μεγαλύτερο μέρος πλέον των δημόσιων και των ψευδών – δημόσιων χώρων ,οι άνθρωποι έχουν πολύ περιορισμένη ελευθέρια του λόγου. Αυτή η έμμονη δε των Μέσων να ταυτίζουν την ευτυχία με την κατανάλωση δεν είναι καθόλου τυχαία. Αν κάποιος μπει στην διαδικασία να αναζητήσει την ευτυχία στην κατανάλωση, το μόνο που θα καταφέρει είναι να δουλεύει διαρκώς, κυνηγώντας πλασματικές και κατασκευασμένες ανάγκες και όλη αυτή η διαδικασία του στερεί την ικανότητα να σκέφτεται. Γίνεται πιο πειθήνιος και ελέγχεται πολύ πιο εύκολα ένας πολίτης που εκ των πρότερων γνωρίζουμε πως ο απώτερος σκοπός του στην ζωή είναι η ατελείωτη κατανάλωση.

Στα τεράστια εμπορικά κέντρα ανά τον κόσμο και ειδικότερα στις Η.Π.Α. , ένας πολίτης μπορεί να βρει όλες τις ανέσεις και να κάνει τα πάντα, πλην από το δικαίωμα να έχει ελευθέρια στον λόγο του. Το βασικότερο ίσως αποτέλεσμα της ιδιωτικοποίησης του δημόσιου χώρου είναι η εξάλειψη της δυνατότητας των πολιτών για διαμαρτυρία, και άρα πολιτικές αλλαγές προς ουσιαστικότερο καλό των πολιτών. Η ελευθερία λόγου στον δημόσιο χώρο επιτρέπει ανταλλαγή απόψεων από τους πολίτες και έτσι τους καθιστά με πιο ευρύ πνεύμα και κριτικό πνεύμα.

Υπάρχει λοιπόν μια σαφή σχέση ανάμεσα στην συρρίκνωση του δημόσιου χώρου και στην αλλαγή της χρήσης του, με την πολιτική χειραγώγηση, την παθητικότητα των πολιτών, τον φόβο τους προς το «ξένο», την στροφή σε ιδιωτικά ζητήματα, την αποτίμηση της πολιτικής με όρους star- system, την αυστηροποίηση των ποινών, την ανάδειξη της προσωπικότητας και των κινήτρων σε βαρύνουσας σημασίας ζητήματα, τη δημιουργία τεχνητών κρίσεων για προσανατολισμό της κοινής γνώμης από ζητήματα ουσιαστικής σημασίας, τον ρατσισμό, την δημιουργία ψεύτικων αναγκών και τον υπερκαταναλωτισμό, τη δημιουργία νέων μεθόδων επιτήρησης, καθώς επίσης και την αποχαυνωτική στις μέρες μας λειτουργία των Μ.Μ.Ε.⁸

Στις παρακάτω σελίδες γίνεται μια προσπάθεια να αναφερθούν και να αναλυθούν όλα αυτά τα ζητήματα . Να δούμε τη βαθύτερη σχέση τους και να κατανοήσουμε το κοινωνιολογικό πλαίσιο που όλα αυτά έχουν αναπτυχθεί, έχουν πάρει την σημερινή τους μορφή και έχουν επηρεάσει επιστήμες όπως η εγκληματολογία.

⁸ Οπ.π.

Ειδικότερα στο πρώτο κεφάλαιο, αναλύοντας την έννοια του δημοσίου και του ιδιωτικού χώρου σε συνάρτηση με τις κοινωνικοοικονομικές συνθήκες του 18^{ου} και του 19^{ου} αιώνα, διαπιστώνουμε πως εκτός των άλλων οι συνθήκες του καπιταλισμού (εσωτερική μετανάστευση, δημιουργία ενός περιβάλλοντος ξένων ατόμων χωρίς την κατοχή μιας κοινής γλωσσάς για το «εμείς») κατέστησαν τον άνθρωπο ηθοποιό στον δημόσιο χώρο. Αυτό οδήγησε στην αντίληψη πως δημόσια η έκφραση συναισθημάτων είναι βαρύνουσας σημασίας ενώ επιπλέον είχε σαν άμεση συνέπεια να εισβάλει η προσωπικότητα στον δημόσιο χώρο σαν κριτήριο αξιολόγησης των διαπροσωπικών μας σχέσεων.

Στο δεύτερο κεφάλαιο βλέπουμε αναλυτικά το πως οι κοινωνικές μας σχέσεις θεωρούνται πραγματικές κ αξιόπιστες όσο πιο κοντά βρίσκονται στα ψυχολογικά μας ενδιαφέροντα. Η ψυχή λοιπόν, η προσωπικότητα και τα κίνητρα του άτομου έγιναν το επίκεντρο του ενδιαφέροντος. Από αυτούς τους ορούς αποτίμησης της πραγματικότητας δεν ξέφυγε ούτε ο πολίτικος ως κοινωνική μορφή. Και σε αυτήν την περίπτωση αξιολογούμε τα κίνητρα ενός ηγέτη και όχι τα αποτελέσματα των πράξεων του.

Σε όλη αυτή τη διαδικασία τα ΜΜΕ παίζουν βασικό ρολό ακριβώς γιατί ενισχύουν αυτή την εικόνα και προβάλλουν με ορούς Σταρ –συστημ την πολιτικοκοινωνική πραγματικότητα.

Η πολιτική χρησιμοποιεί το «ξένο» και το «απειλητικό» για να εφαρμόζει σε μεγαλύτερη κλίμακα τα μετρά που επιδιώκει, αφού δημιουργώντας την ανασφαλή αίσθηση στο κοινό πως ότι είναι έξω από την κοινότητα μας είναι λιγότερο «ειλικρινές» και απειλητικό, εύκολα χειραγωγεί την γνώμη τους.

Στο τρίτο κεφάλαιο λοιπόν ασχολούμαστε με το πώς η ερμηνεία του δημοσίου και του ιδιωτικού χώρου, επηρέασε την πολιτική της εσωτερικής ασφάλειας (πιο αυστηρές ποινές, νέοι μέθοδοι έλεγχου άρση του απορρήτου της επικοινωνίας, κ.α.) και γενικότερα την κατεύθυνση της εγκληματολογίας.

2. Η ΤΥΡΑΝΝΙΑ ΤΗΣ ΟΙΚΕΙΟΤΗΤΑΣ

Στις μέρες μας δεν υπάρχει ισορροπία ανάμεσα στην ιδιωτική και την δημόσια ζωή. Η δημόσια ζωή έχει γίνει πλέον ζήτημα υποχρεωτικής τήρησης των τύπων. Έτσι οι περισσότεροι πολίτες αντιμετωπίζουν τις συναλλαγές τους με το κράτος με πνεύμα υποτακτικής συναίνεσης. Αυτή η αποστροφή όμως από τη δημόσια ζωή, δεν αφορά μόνο την σχέση των πολιτών με το κράτος, μα έχει πολύ ευρύτερο χαρακτήρα⁹. Έχει σαφώς επηρεαστεί η σχέση μας και ο τρόπος συμπεριφοράς μας προς τους συμπολίτες μας, καθώς αντιμετωπίζουμε τις καθημερινές συναλλαγές μαζί τους με τρόπο συμβατικό και αρκετές φορές ψεύτικο.

Ο συμπολίτης ταυτίζεται πλέον με την έννοια του «ξένου». Ο όρος ξένος μπορεί να έχει δυο έννοιες. Στην **πρώτη** ταυτίζεται με τον παρείσακτο, και χρησιμοποιείται όταν οι άνθρωποι έχουν συναίσθηση της ταυτότητας τους και θέλουν να βάλουν κανόνες για το ποιος ανήκει σε αυτήν την ταυτότητα και ποιος όχι. Στην **δεύτερη** περίπτωση ο όρος προσεγγίζει τον ξένο ως άγνωστο. Στην περίπτωση αυτή, οι άνθρωποι δεν έχουν σαφή εικόνα για την ταυτότητα τους, κυρίως επειδή ανήκουν σε μια κοινωνική ομάδα νέα, που μέχρι τώρα δεν έχει σαφή χαρακτήρα.¹⁰

Μια πόλη όπου ξένος είναι ο άγνωστος, προκύπτει όταν στα ήδη υπάρχοντα δεδομένα αυτής της πόλης σχηματίζεται μια νέα κοινωνική ομάδα με άμορφο χαρακτήρα.

⁹ Sennett 1977:15

¹⁰ Οπ.π.

Έτσι συνέβη και με το Παρίσι και το Λονδίνο τον 18^ο αιώνα. Η νέα τάξη που δημιουργήθηκε στο κοινωνικό γίγνεσθαι ήταν εκείνη της εμπορικής αστικής τάξης. Η εμφάνιση της συγκεκριμένης τάξης, καθώς και κάθε καινούργιας κοινωνικής τάξης, δημιουργεί ένα περιβάλλον ξένων όπου πολλοί άνθρωποι μοιάζουν μεταξύ τους αλλά δεν γνωρίζονται ουσιαστικά. Τα πρότερα όρια μεταξύ των ομάδων δεν ισχύουν πλέον. Η επέκταση των αστικών τάξεων συνοδεύτηκε από την εμφάνιση πολλών αταξικών ανθρώπων με σχεδόν ίδια υλική κατάσταση, χωρίς όμως να αναγνωρίζουν τις ομοιότητες τους. Σαφώς απουσίαζε μια γλώσσα για το «εμείς» και «αυτούς». Έτσι ο ξένος και με τις δυο μορφές που αναφέραμε παραπάνω, γίνεται απειλητικός και όλο και λιγότεροι άνθρωποι αισθάνονται ευχαρίστηση σε αυτόν τον κόσμο των ξένων.

Η ζωή στην κοινότητα είναι γεγονός πως απαιτεί δεσμούς σύμπραξης και αμοιβαίας δέσμευσης ανάμεσα στους ανθρώπους οι οποίοι δεν συνδέονται οικογενειακά ή στενά προσωπικά¹¹. Πρόκειται για την ακρίβεια για τον δεσμό που δένει τα μέλη κάποιου πλήθους, κάποιου λαού, κάποιας πολιτικής οντότητας, παρά για τον δεσμό της οικογένειας ή της φιλίας.

Κατά κανόνα η ζωή στα κοινά είναι ζήτημα συμπόρευσης και είναι γεγονός πως οι χώροι για μια τέτοια δημόσια ζωή όπως και η πόλη βρίσκονται σε παρακμή.

Η διάφορα που μπορούμε να εντοπίσουμε σε σχέση με το σήμερα και το παρελθόν, βρίσκεται σε αυτό που ονομάζουμε «ιδιωτικότητα». Στην ρωμαϊκή εποχή για παράδειγμα οι άνθρωποι αναζητούσαν μια θρησκευτική αρχή για να την αντιπαραθέσουν στο δημόσιο. Στην σημερινή εποχή εμείς έχουμε

¹¹ .Sennett 1977:331

αντικαταστήσει αυτήν την θρησκευτική αρχή με το διαρκές ερώτημα : Τι είναι οι ψυχές μας; Τι είναι πραγματικά αυθεντικό στα συναισθήματά μας;

Θεωρούμε πως σκοπός του ανθρώπου είναι η ιδιωτική διαβίωση και πως ιδανικό είναι να συνυπάρχεις αρμονικά μόνο με φίλους και με την οικογένειά σου. Σε αυτό εξάλλου οφείλεται το γεγονός ότι πολλοί άνθρωποι στις μέρες μας σχετίζουν άμεσα τη ψυχική τους ισορροπία με τις επιρροές του περιβάλλοντός τους και με τις εκάστοτε κοινωνικές συνθήκες.¹²

Το Εγώ του κάθε ανθρώπου έγινε το κυρίαρχο και πολύτιμο φορτίο του, έπαψε να είναι πια το μέσο για να γνωρίσει τον κόσμο. Θεωρείται δε, τόσο εύθραυστη αυτή η ισορροπία της ψυχής που στο ενδεχόμενο να εκτεθεί στην σκληρή πραγματικότητα της ζωής, πέφτει σε κατάσταση μαρασμού και παρακμής, ενώ αντίθετα εξελίσσεται και μένει προστατευμένη μόνο εάν είναι απομονωμένη. Αυτό έχει ως άμεσο και πολύ σημαντικό αποτέλεσμα, να δυσκολευόμαστε να εκφράσουμε όσα αισθανόμαστε ή ακόμα χειρότερα να μην μπορούμε καν να αισθανθούμε. Ακριβώς γιατί όσο πιο πολύ ιδιωτικοποιείται και μένει απομονωμένη η ψυχή, τόσο λιγότερους ερεθισμούς δέχεται.

Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα που αποδεικνύει τα παραπάνω συνέβη στην Αμερική την δεκαετία του '60. Μετά από τις σοβαρές πολιτικές αναταραχές που συνέβησαν (αναταραχές στα πανεπιστήμια, το Βιετνάμ, το Ουοτεργκ και την προεδρία Νίξον), οι αμερικάνοι είχαν αποτραβηχτεί από την πολιτική και έδιναν βαρύτητα σε καθαρά προσωπικές ενασχολήσεις. Είχαν πειστεί πως άξια έχει μόνο η ψυχική αυτοβελτίωση (να τρώνε υγιεινά, να γυμνάζονται, να «ψυχαναλύονται»).

¹² Sennett 1977:17

Φυσικά αυτές οι επιδιώξεις από μόνες τους είναι απόλυτα αβλαβείς, εάν όμως τις εξετάσουμε ως στάση ζωής και συμπεριφοράς, θα δούμε πως σηματοδοτούν μια απομάκρυνση από την πολιτική και μια αποκήρυξη της ιστορίας και του παρελθόντος¹³. Ο στόχος πλέον είναι, να ζεις την στιγμή, να ζεις μόνο για τον εαυτό σου και όχι για τους προγόνους ή τους απόγονους σας. Όλα αυτά έχουν ως αποτέλεσμα να χάνουμε την αίσθηση της ιστορικής συνέχειας, την αίσθηση πως ανήκουμε σε μια διάδοχη γενεών.

Η κοινωνία για εμάς αποκτά νόημα μόνο όταν βρισκόμαστε σε ένα σύστημα που αφορά και επηρεάζει και εμάς τους ίδιους ψυχολογικά.¹⁴ Μας επηρεάζει τόσο πολύ όλη αυτή η αντιμετώπιση των πραγμάτων που αλλοιώνεται η ορθολογική κρίση μας για το πολιτικό σύστημα. Αποκτάμε μια σχεδόν εμμονική ενασχόληση με τα πρόσωπα, με το εάν φαίνεται κάποιος πολιτικός αξιόπιστος, κρίνουμε το τι είδους προσωπικότητα έχει. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα οι πολιτικές πράξεις και τα πραγματικά προγράμματα που εφαρμόζει να έρχονται σε δεύτερη μοίρα και να μην ασχολούμαστε με αυτά.

Θεωρούμε πως η κοινότητα αποτελεί πράξη αμοιβαίας αυτοαποκάλυψης των προσώπων και υποτιμούμε τις κοινωνικές σχέσεις μεταξύ των ξένων, κυρίως όσες λαμβάνουν χώρα σε πόλεις. Με αυτόν τον τρόπο βέβαια δεν αναπτύσσονται κάποια προσόντα της προσωπικότητας, όπως σεβασμός στην ιδιωτική σφαίρα των άλλων.

¹³ Lash 1979 :. 18.

¹⁴ Sennett 1977 :. 17.

Είναι γεγονός πως στις μέρες μας, πολύ μεγάλος αριθμός ανθρώπων ασχολούνται με τις μεμονωμένες βιογραφίες τους και με τα ιδιαίτερα πάθη τους όσο ποτέ άλλοτε. Αυτή η ενασχόληση αποδείχθηκε πιο πολύ παγίδα από ότι απελευθέρωση. Είναι μια ψυχολογική φαντασίωση ζωής, που έχει ευρύτερες κοινωνικές συνέπειες. Αυτή η φαντασίωση ζωής αποτελεί μια οικεία θεώρηση της κοινωνίας.

Η οικειότητα σημαίνει ταυτόχρονα θερμή , εμπιστοσύνη μεταξύ των ανθρώπων και ελεύθερη έκφραση αισθημάτων. Ωστόσο ακριβώς επειδή αναμένουμε πλέον αυτά τα ψυχολογικά οφέλη σε όλο το φάσμα της εμπειρίας μας, και ακριβώς επειδή μεγάλο μέρος της κοινωνικής ζωής, δεν μπορεί να αποφέρει τέτοιες ψυχολογικές ανταμοιβές, ο εξωτερικός κόσμος, ο απρόσωπος κόσμος, μοιάζει **φθαρμένος** και **άδειος**, σαν να μας προδίδει.

Έχει επέλθει σύγχυση μεταξύ δημόσιας και ιδιωτικής ζωής.¹⁵

Οι άνθρωποι πραγματεύονται δημόσια ζητήματα σύμφωνα με τα προσωπικά αισθήματα τα οποία είναι δυνατόν να αντιμετωπιστούν κατάλληλα μονάχα δια μέσου κωδίκων απρόσωπου νοήματος¹⁶. Εντούτοις αυτό που ζούμε σήμερα δεν είναι ο άγριος ατομικισμός, είναι μάλλον η αγωνιά για τα προσωπικά αισθήματα που τα άτομα τα διογκώνουν λόγω του τρόπου που λειτουργεί η κοινωνία. Αυτό συμβαίνει λόγω των εκτεταμένων αλλαγών της οικονομίας της αγοράς και των θρησκευτικών πεποιθήσεων, που φυσικά δεν περιορίζονται σε στενά εθνικό επίπεδο.

¹⁵ .Sennett 1977:18

¹⁶ Sennett 1977 :21

3. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΩΡΟΥ

Δημόσιος χώρος είναι ένας τόπος που ο καθένας έχει το δικαίωμα να βρίσκεται χωρίς να εξετάζεται η οικονομική ή η κοινωνική του θέση.¹⁷

Έχουμε αρκετά παράδειγμα δημόσιων χώρων. Τα χαρακτηριστικά τους, είναι πως δεν χρειάζεται κάποια αμοιβή, ούτε κάποιο εισιτήριο για την είσοδο σε αυτούς, ούτε φυσικά εξετάζεται το κοινωνικό-οικονομικό και μορφωτικό υπόβαθρο του καθενός μας.

Υπάρχουν βέβαια κάποιοι χώροι που έχουν την εμφάνιση δημόσιων, μα είναι στην πραγματικότητα ιδιωτική περιουσία. Αυτοί οι χώροι, όπως κάποιες πλατείες, πάρκα και αρχαιολογικοί χώροι, κλείνουν το βράδυ. Κάποιες χαρακτηριστικές διαφορές μεταξύ ενός δημόσιου χώρου και ενός που ανήκει σε ιδιώτη, είναι ότι στην περίπτωση του δημόσιου χώρου δεν χρειάζεται να πληρώσεις τίμημα για την παραμονή σου στον συγκεκριμένο χώρο, μα αντίθετα στην περίπτωση του ιδιωτικού χώρου αυτό θεωρείται απαραίτητο. Επίσης, στην περίπτωση του δημόσιου χώρου δεν υπάρχει συνήθως χρονικός περιορισμός για την παραμονή ενός ανθρώπου σε αυτόν, αντίθετα από τον ιδιωτικό. Στον δημόσιο χώρο, μπορείς να φέρεις φαγητό και νερό, ενώ σε κάποιον ιδιωτικό χώρο αυτά πρέπει να τα πληρώσεις.

Αναμφισβήτητα στον δημόσιο χώρο, ο κώδικας ενδυμασίας είναι πιο χαλαρός ενώ σε ιδιωτικούς, πολλές φορές υπάρχει ένας συγκεκριμένος προσδοκώμενος τρόπος ντυσίματος.¹⁸ Σε πολλές χώρες στους δημόσιους χώρους, οι πολίτες έχουν δικαιώματα που δύσκολα κατακτούνται στον

¹⁷ Public space. Wikipedia Foundation, Inc.

¹⁸ Οπ.π. .

ιδιωτικό χώρο. Για παράδειγμα, τα δημόσια μέρη, είναι συνήθως τόποι που ανταλλάσσονται ελεύθερα ιδέες και απόψεις, χωρίς καμία κρατική παρέμβαση και περιορισμό σε αυτό. Στους ιδιωτικούς χώρους ,τα όσα λέγονται ελέγχονται και λογοκρίνονται πολύ πιο εύκολα. Βέβαια τα όρια για το τι είναι δημόσιο και τι ιδιωτικό, είναι δυσδιάκριτα πλέον .

Υπάρχουν οι ημι - δημόσιοι χώροι, όπως για παράδειγμα, μια δημόσια βιβλιοθήκη, τα μέσα μαζικής μεταφοράς, ένας χώρος ξεκούρασης στην εθνική οδό, που είναι κάτι μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού και που σίγουρα εκεί υπάρχουν πιο αυστηροί κανόνες από ότι στους χώρους που είναι αποκλειστικά δημόσιοι. Είναι πιθανό να απαγορεύεται η χρήση π.χ. πατινιών, η πολιτική προπαγάνδα, ή ακόμα και η επαιτεία. Αυτού του είδους οι χώροι επιλέγονται για συγκέντρωση από ανθρώπους διάφορων και διαφορετικών νοοτροπιών. Από τουρίστες έως άστεγους, ειδικά οι δημόσιοι χώροι που προσφέρουν και κάποιου είδους καταφύγιο (π.χ. κλιματιστικό για αντίξοες κλιματολογικές συνθήκες στο εξώτερο περιβάλλον, στέγαστρο για προστασία από κρύο, βροχή ή ζεστή, νερό δωρεάν) .

Πρόσφατα οι δημόσιοι χώροι έχουν αποκτήσει και ένα επιπλέον νόημα, είναι και οι χώροι όπου μπορεί κάποιος να μπει με κάποιο οικονομικό αντίτιμο, όπως το μετρό, ή ένα καφέ αλλά παρόλα αυτά θεωρούνται δημόσιοι. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα για τη διαφορά ενός δημόσιου και ενός ιδιωτικού χώρου είναι το εξής : όλοι μπορούν να μπουν και να κοιτάξουν τα προϊόντα σε ένα μαγαζί χωρίς την υποχρέωση να πληρώσουν, μα δεν τους επιτρέπεται σε καμία περίπτωση να έχουν δραστηριότητες οι οποίες απαγορεύονται από το μαγαζί (π.χ. να καταναλώσουν φαγητό μέσα σε αυτό).

Επίσης η κάθε χώρα ακόμα και στους δημόσιους χώρους έχει κάποιους άτυπους κανόνες, για παράδειγμα στην διάρκεια του Ραμαζανιού¹⁹ (θρησκευτικής εορτής των μωαμεθανών), δεν επιτρέπεται να καταναλώνεται φαγητό ή ποτό στους δημόσιους δρόμους και χώρους.

¹⁹ Public space . Wikipedia Foundation,Inc

4. ΝΕΚΡΟΣ ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ

Η επιθυμία της οικειότητας, προάγεται αναλογικά με την εγκατάλειψη του δημόσιου χώρου. Επειδή ο δημόσιος χώρος θεωρείται πλέον κενός, οι άνθρωποι εξωθούνται να θεωρούν την δημόσια σφαίρα άνευ νοήματος. Αυτό ισχύει βέβαια και στην οργάνωση του χώρου στις πόλεις.

Βλέπουμε πως όσοι σχεδιάζουν και κατασκευάζουν κτίρια πολυώροφα και με προδιαγραφές για χρήση τους από πολλούς ανθρώπους, ανήκουν στους επαγγελματίες εκείνους που εκφράζουν και καθιστούν φανερούς στους άλλους, τους νέους κώδικες για τη δημόσια ζωή, τον δημόσιο χώρο και την χρήση όλων αυτών από τους πολίτες. Ακόμη και αρχιτεκτονικά λοιπόν μπορούμε να διακρίνουμε μια τεραστία αντίφαση.

Αν και τα κτίρια έχουν πλέον και εξωτερικά, μα και εσωτερικά την απόλυτη ορατότητα (τοίχοι εξ'ολοκλήρου γυάλινοι, μικρή διαφοροποίηση ανάμεσα στο εσωτερικό και το εξωτερικό ενός κτιρίου) εντούτοις οι τοίχοι αυτοί δημιουργούν τεράστια εμπόδια και περιορισμούς στην ανάπτυξη προσωπικών σχέσεων. Παρά λοιπόν την διαπεραστικότητα των τοίχων, απομονώνονται οι δραστηριότητες εντός του κτιρίου με τη ζωή στον δρόμο. Σε αυτήν την σχεδιαστική αντίληψη λοιπόν, η αισθητική της ορατότητας και η κοινωνική απομόνωση συγχέονται.²⁰

Μια άλλη έννοια και μορφή της απομόνωσης στους δημόσιους χώρους, είναι η απομόνωση που παράγεται από το γεγονός πως έχει γίνει ορατός ο ένας άνθρωπος στον άλλον.

²⁰ Sennett 1977 :.27

Η σχεδιαστική ιδέα του διάφανου τοίχου, που σίγουρα εφαρμόζεται πολύ στις ημέρες μας, αυξάνει κατά πολύ την αποδοτικότητα. Αυτό συμβαίνει ακριβώς γιατί, όταν οι άνθρωποι έχουν αμοιβαία οπτική επαφή, για μεγάλο χρονικό διάστημα, αυτοπεριορίζονται και έτσι μειώνονται οι πιθανότητες για κάποιον να φλυαρεί ή να κουτσομπολεύει. Ο καθένας έχει τον άλλον υπό επιτήρηση με αποτέλεσμα να ελαττώνεται η κοινωνικότητα και η σιωπή να γίνεται ο μόνος τρόπος αυτοπροστασίας. Υπάρχει λοιπόν ένα εμφανές παράδοξο στην ορατότητα.

Όσο πιο κοντά είναι οι άνθρωποι, τόσο περισσότερο θέτουν απτούς φραγμούς μεταξύ τους, αφού νοιώθουν πως χρειάζονται ειδικούς δημόσιους χώρους, με αποκλειστικό σκοπό τη συναναστροφή τους. Οι άνθρωποι για να νοιώσουν άνετα, χρειάζονται μια απόσταση από την άμεση παρατήρηση των άλλων. Γι' αυτόν τον λόγο και η λογική της γραφειοκρατικής αποδοτικότητας, στηρίζεται στην αντίληψη : « Αυξήστε την οικειότητα και θα μειώσετε την κοινωνικότητα»²¹.

Αυτός ο απονεκρωμένος δημόσιος χώρος, είναι ένας από τους λόγους που οι άνθρωποι αναζητούν σε οικείο έδαφος ό,τι αποστερούνται σε έναν ξένο χώρο. Για παράδειγμα, εάν ένα πρόσωπο νιώθει πως για την δική του προστασία σε έναν δημόσιο χώρο, πρέπει να παραμείνει σιωπηλός, τότε «αποζημιώνει» τον εαυτό του, ανοίγοντας την ψυχή του σε όσους επιθυμεί να συναναστραφεί.

²¹ Sennett 1977 :30

5. ΟΙ ΜΕΤΑΒΟΛΕΣ ΣΤΟΝ ΔΗΜΟΣΙΟ ΧΩΡΟ

Οι πρώτες χρήσεις της λέξης «δημόσιο», ταυτίζονται με το κοινό συμφέρον.

Στο τέλος του 17^{ου} αιώνα σήμαινε ανοιχτό στην εξουχιστική εξέταση του καθένα, ενώ ιδιωτικό σήμαινε προστατευμένη περιοχή της ζωής, οριζόμενη από την οικογένεια και τους φίλους.²²

Στον διαφωτισμό υπήρχε ισορροπία μεταξύ δημόσιας και ιδιωτικής γεωγραφίας και σε αντίθεση με αυτήν προβάλλεται η μεταβολή στις ιδέες περί δημόσιου και ιδιωτικού που ήλθε ως επακόλουθο των μεγάλων επαναστάσεων και της ανάδυσης ενός εθνικού βιομηχανικού καπιταλισμού στους νεότερους χρόνους. Τριών ειδών δυνάμεις συνετέλεσαν σε αυτήν την μεταβολή:

- ⇒ **Πρώτον** μια διπλή σχέση του βιομηχανικού καπιταλισμού τον 19^ο αιώνα με την δημόσια ζωή στις μεγαλουπόλεις.
- ⇒ **Δεύτερον** μια αναδιατύπωση της εκκοσμίκευσης με αφετηρία τον 19^ο αιώνα η οποία επηρέασε τον τρόπο ερμηνείας των ανθρώπων για το ξένο και το άγνωστο.
- ⇒ **Τρίτον** ένα σφρίγος το οποίο έγινε αδυναμία, εδραζόμενο στη δομή της ίδιας της δημόσιας ζωής.

Η διπλή σχέση του βιομηχανικού καπιταλισμού²³ με τη δημόσια κουλτούρα της πόλης έγκειται κατά πρώτον στις πιέσεις για ιδιωτικοποίηση που άσκησε ο καπιταλισμός στην αστική κοινωνία του 19^{ου} αιώνα και κατά δεύτερον, έγκειται

²² Sennett 1977 :31

²³ Sennett 1977: 36

στη «μυστικοποίηση» της υλικής ζωής του δημόσιου χώρου ειδικά στο ζήτημα της ενδυμασίας, αποτέλεσμα της μαζικής παραγωγής και διανομής.

Με τον καιρό χάθηκε η βούληση για έλεγχο και ανάπλαση της δημόσιας ζωής και οι άνθρωποι έδωσαν μεγαλύτερη βαρύτητα στην αυτοπροστασία τους από αυτήν. Η οικογένεια έγινε ένα από τα προστατευτικά αυτά μέσα. Ο ιδιωτικός χώρος και η σταθερότητα υπήρχαν μέσα στο πλαίσιο της οικογένειας, έτσι ο δημόσιος χώρος ετίθετο σε αμφισβήτηση, αν είχε αυτά τα μέσα.

Από την άλλη πλευρά, ο βιομηχανικός καπιταλισμός, λόγω της μαζικής παραγωγής ενδυμάτων έκανε πολλούς διαφορετικούς τομείς του κόσμου να έχουν κοινή εμφάνιση. Ιδιωτικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα έχαναν τις διακριτές μορφές τους. Η αλληλενέργεια μεταξύ καπιταλισμού και δημόσιας γεωγραφίας έδρασε προς δυο κατευθύνσεις, **η μια** ήταν η αναδίπλωση από το δημόσιο στην οικογένεια, **και η άλλη** ήταν μια νέα σύγχυση γύρω από τη δημόσια εμφάνιση.

Ο Δημόσιος χώρος είχε διαφορετική σημασία για τους άντρες και τις γυναίκες. Για τις γυναίκες ήταν ο χώρος που μπορούσε να χάσει κανείς την αρετή του, να σπιλωθεί, ενώ για έναν άντρα ήταν ο χώρος που μπορούσε να απομακρύνεται από εκείνα ακριβώς τα καταπιεστικά χαρακτηριστικά ευπρεπείας, όπως η οικογένεια.²⁴ Έτσι για τους άντρες η δημόσια ζωή συνδέθηκε με την ανηθικότητα ως σφαίρα ελευθέριας παρά ντροπής.

Από τα μέσα του περασμένου αιώνα εξάλλου η εμπειρία που αποκτάται με τη συναναστροφή ξένων πρόβαλλε ως επείγουσα ανάγκη για την διαμόρφωση της προσωπικότητας.

²⁴ Sennett 1977:.41

6. ΗΘΟΠΟΙΟΙ ΚΑΙ ΡΟΛΟΙ

Η μετατόπιση του βάρους από τη δημόσια στην ιδιωτική ζωή τράβηξε την προσοχή πολλών σύγχρονων συγγραφέων εγείροντας συνάμα δυο βασικά ζητήματα. Τη διάβρωση του δημόσιου χώρου στις πόλεις, τη μεταστροφή του πολιτικού λόγου σε ψυχολογικό, την ανύψωση των μουσικών και των ηθοποιών σε δημόσιες προσωπικότητες, και τον χαρακτηρισμό της έλλειψης προσωπικότητας ως ηθικό κακό²⁵. Κομμάτι του ίδιου προβλήματος, είναι το γεγονός πως δύσκολα μπορούμε να πούμε ποια είναι τα δεδομένα που σχετίζονται με το θέμα.

Το δεύτερο ζήτημα είναι πως εξ' αιτίας της γενικότητας αυτών των θεμάτων όσοι συγγραφείς καταπιάνονται με αυτά δίνουν την εντύπωση πως ασχολούνται με κάποιο άλλο αντικείμενο. Παρόλα αυτά πρέπει να εντοπίσουμε, πως και κάτω από ποιες κοινωνικές συνθήκες, εκφράζονται οι άνθρωποι.

Είναι η αλήθεια ότι πολλές καθημερινές συμπεριφορές που θυμίζουν θέατρο και μας κάνουν να μοιάζουμε περισσότερο με ηθοποιούς παρά με τους πραγματικούς εαυτούς μας. Η καλλιτεχνική δεξιότητα που εξαντλείται σε ενδοσκόπηση είναι η δεξιότητα της ηθοποιίας. Η ηθοποιία για να έχει επιτυχία, απαιτεί ένα ακροατήριο ξένων μεταξύ τους ανθρώπων γιατί αλλιώς είναι άνευ νοήματος μεταξύ οικείων προσώπων. **Η ηθοποιία με την μορφή τρόπων, συμβάσεων και τελετουργικών χειρονομιών είναι ο τρόπος και η βάση πάνω στην οποία μορφοποιούνται οι δημόσιες σχέσεις.** Χάρη στην ηθοποιία, αυτού του είδους οι σχέσεις αποκτούν και αντλούν το συγκινησιακό

²⁵ Sennett 1977 : 47.

νόημα τους. Όσο περισσότερο οι κοινωνικές συνθήκες δημιουργούν συνθήκες οικειότητας κατάλληλες, τόσο περισσότερο οι άνθρωποι γίνονται ηθοποιοί και παίζουν «ρόλους».

Ένας αποτελεσματικός τρόπος να μελετήσουμε την μεταβολή του δημόσιου και του ιδιωτικού στις σύγχρονες κοινωνίες θα ήταν, εάν εξετάζαμε τις ιστορικές μεταβολές των δημόσιων ρόλων.²⁶ Όσοι έστρεψαν την προσοχή τους στην ανισορροπία των ψυχολογικών και κοινωνικών απαιτήσεων στον σύγχρονο πολιτισμό διακρίνονται σε δυο στρατόπεδα, στο ένα κατατάσσονται οι συγγραφείς που ασχολούνται με την ηθική κατάσταση μιας κοινωνίας και παραδίδονται σε ψυχολογικές ενοράσεις, ενώ στο άλλο κατατάσσονται όσοι επιδιώκουν να εξηγήσουν τις απαρχές μιας τέτοιας μεταβολής, χρησιμοποιώντας τη γλώσσα της μαρξιστικής παράδοσης.

Πρώτοι οι «ηθικολόγοι»²⁷ ασχολούνται με ζητήματα ανθρώπινης έκφρασης όπως από αυτήν την ιστορική ανισορροπία, πιο συγκεκριμένα με το σύγχρονο παράδοξο σύμφωνα με το οποίο όταν οι άνθρωποι εκφράζουν τα δικά τους συναισθήματα, έχουν προβλήματα έκφρασης.

Ο Lionel Trilling(1963) θέλοντας να δείξει για ποιους λόγους η αποκάλυψη του Εγώ δεν αποτελεί ενέργεια έκφρασης, λέει πως η αυθεντικότητα των τρόπων εξαλείφει τις διακρίσεις ανάμεσα στο δημόσιο και το ιδιωτικό και πως η ανθρωπιά συνίσταται στο να μην δείχνουμε σε κάποιον τα αισθήματα που τρέφουμε γι' αυτόν. Η αυτοαποκάλυψη γίνεται το μέτρο της αξιοπιστίας και της αλήθειας.

²⁶ Sennett 1977 : 48

²⁷ Sennett 1977: 52

Στο ίδιο θεωρητικό πλαίσιο έρχεται να προστεθεί και η θέση του David Riesman (1949), στο έργο του το «Μοναχικό Πλήθος»²⁸. Η σπουδαιότητα του έργου του Riesman είναι ότι κατάφερε να δημιουργήσει μια κοινωνιοψυχολογική γλώσσα που να αντιστοιχεί σε αυτό το γενικό και πολυσχιδές πρόβλημα. Εξ' αλλού ήταν πρώτος αυτός που κατάφερε να θέσει τους λόγους για τους οποίους όσοι ασχολούνται με τις επιπτώσεις του ιδιωτικού χώρου, ανήκουν σε μια ιδιαίτερη παράδοση κοινωνικής σκέψης. Αυτή η παράδοση εγκαθιδρύθηκε τον 19^ο αιώνα με τα γραπτά του Tocqueville.²⁹ Ο συγκεκριμένος συγγραφέας διέβλεψε μια διττή περιστολή.

Αφενός ο βαθμός της συγκινησιακής διακινδύνευσης που οι άνθρωποι θα αναλάμβαναν εθελοντικά θα μειώνονταν διαρκώς . Οι άνθρωποι θα εξακολουθούσαν να είναι φιλόδοξοι μα δε θα έτρεφαν μεγάλα πάθη, αφού το πάθος θα απειλούσε την σταθερότητα της ζωής τους .

Αφετέρου ότι η παροχή ικανοποιήσεων στο Εγώ θα γίνονταν ολοένα και δυσχερέστερη, αφού όπως υποστηρίζει ο συγγραφέας κάθε συγκινησιακή σχέση έχει νόημα μονάχα όταν γίνεται αντιληπτή ως μέρος ενός πλέγματος κοινωνικών σχέσεων, και όχι ως ατομικισμός.

Ο Tocqueville υποστήριξε ότι η βάση για αυτά τα ψυχικά δεινά είναι η ισότητα.³⁰ Ωστόσο ούτε ο Trilling ούτε ο Riesman θεωρούν βέβαιο πως η ισότητα προξενεί το φαινόμενο της οικειότητας.

Η δεύτερη μοντέρνα προσέγγιση στα προβλήματα θεώρησης της σφαίρας της οικειότητας ασχολήθηκε περισσότερο με τις αιτίες και λιγότερο με τις παρεπόμενες ηθικές και ψυχολογικές περιπλοκές. Αυτή η προσέγγιση

²⁸ Riesman 1949 : 28

³⁰ Sennett 1977:51

αντιπροσωπεύεται από το έργο των μελών του Ινστιτούτου Κοινωνικής Ερευνάς (Σχολή της Φρανκφούρτης) μετά τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο.

Ο Theodor Adorno επιχείρησε ευρείας κλίμακας αναλύσεις γύρω από την έννοια της αυθεντικότητας του συναισθήματος.³¹

Μετά τον πόλεμο νεότερα μέλη της σχολής όπως ο Jurgen Habermas και ο Helmut Plessner, ανέλαβαν αυτήν την εργασία για την μετατόπιση στο νόημα του δημόσιου και του ιδιωτικού. Οι έρευνες γνώμης που διενήργησε ο μεν Habermas επιχειρούν να συναγάγουν τι σκέπτονται οι άνθρωποι για την δημόσια διάσταση της κοινωνικής ζωής, ο δε Plessner συνέδεσε την μετατόπιση βάρους από το δημόσιο στο ιδιωτικό με αλλαγές στον χαρακτήρα της πόλης. Αυτή η γενιά απομακρύνθηκε από την ψυχολογική εμβάθυνση των Theodor Adorno και Max Horkheimer³², τονίζοντας περισσότερο οικονομικούς παράγοντες, και συγκεκριμένα την παραγωγή βιοτικών αγαθών.

Σε αυτήν την έννοια στηρίχθηκαν οι ιδέες που ανέπτυξε ο Karl Marx³³ γύρω από την ιδιωτικοποίηση στην αστική ιδεολογία, δηλαδή γύρω από την αντισταθμιστική τάση των εργαζόμενων στις συνθήκες απρόσωπης αγοράς του σύγχρονου καπιταλισμού να επενδύουν στο χώρο της οικογένειας και στην ανατροφή των παιδιών όσα αισθήματα δεν μπορούν να επενδύσουν στην εργασία. Το αποτέλεσμα ήταν μια σημαντική εκλέπτυνση της ορολογίας για την ιδιωτικοποίηση. Όσο προσεγγιζόταν η μαρξιστική ιδεολογία, τα δεινά που περιέγραφε φαίνονταν μονοδιάστατα, ο άνθρωπος γινόταν ένα αποξενωμένο και βασανισμένο πλάσμα στα χέρια ενός φρικαλέου συστήματος. Έτσι έκανε την εμφάνιση της η γλώσσα της θυματοποίησης.

Κάθε μια από τις σχολές έχει ισχυρά σημεία τα οποία στερείται η άλλη.

³¹ Sennett 1977 :52

³² Horkheimer 1989: 41

³³ Sennett 1977: 54

Η πρώτη διαθέτει περιγραφική δύναμη και διεισδυτικότητα στα φαινόμενα που παρουσιάζει η σφαίρα της οικειότητας .Ενώ η δεύτερη έχει εκλεπτυσμένη γλώσσα, αν και περιορίζεται στο μαρξιστικό θέμα της ιδιωτικοποίησης και του τρόπου παραγωγής αυτών των φαινομένων. Ωστόσο η πρώτη σχολή έδωσε έμφαση στο γεγονός ότι πίσω από το ζήτημα του εγωκεντρισμού βρίσκεται ένα πιο θεμελιακό ζήτημα. Διάβλεψε ότι η εκφραστική δύναμη των ανθρώπων ενδέχεται να ενισχυθεί από κάποιες κοινωνικές συνθήκες, οι οποίες με την σειρά τους ενδέχεται να ενδυναμώσουν τις αυτοκαταστροφικές ορμές του ατόμου, θέμα για το οποίο η δεύτερη σχολή δεν έδωσε προσοχή, διερευνώντας τα δεινά της ανθρώπινης κοινωνίας σύμφωνα με τα γνωστά στερεότυπα περί αλλοτρίωσης και αλλοίωσης της προσωπικότητας.

6.1. ENNOΙΑ ΤΟΥ ΡΟΛΟΥ

Ο ρόλος συνίσταται στη δραστηριότητα που θα αναλάμβανε ο κάτοχος της θέσης, αν επρόκειτο να δράσει αποκλειστικά και μόνο σύμφωνα με τις κανονιστικές απαιτήσεις που εγείρονται απέναντι σε οποιόν κατέχει αυτήν την θέση. Ο ρόλος διακρίνεται στην ερμηνεία του ρόλου ή την επιτέλεση του, που είναι η πραγματική συμπεριφορά ενός συγκεκριμένου ατόμου, ενόσω πληροί αυτήν την θέση.

Στην διάρκεια της περιγραφής του ρόλου το ερώτημα που τίθεται βέβαια είναι πόσες λεπτομέρειες παραθέτει κανείς, μερικές φορές η ποσότητα καθορίζεται σιωπηρά και χωρίς συστηματικό τρόπο από τον βαθμό εξοικείωσης που έχει ο «ηθοποιός» με τον συγκεκριμένο ρόλο.³⁴ Το άτομο ερμηνεύει λοιπόν το ρόλο του μέσα από έναν κύκλο κοινωνικών περιστάσεων στις οποίες βρίσκεται πρόσωπο με πρόσωπο με άλλους ανθρώπους που ερμηνεύουν τους δικούς τους ρόλους. Τα διάφορα αυτά είδη ρόλων άλλων που συναντά ένα άτομο, έχει ονομαστεί **σύνολο ρόλων** .

Οι ρόλοι έχουν συνέπειες κοινωνιοψυχολογικού χαρακτήρα. Ο κάτοχος του ρόλου οφείλει να αναλάβει το σύνολο της δράσης που περικλείεται στον αντίστοιχο ρόλο. Ο ρόλος λοιπόν είναι η βασική μονάδα της κοινωνικοποίησης. Μέσα από τους ρόλους κατανέμονται καθήκοντα στην κοινωνία και λαμβάνονται μέτρα προκειμένου να εξασφαλιστεί η εκτέλεση τους. Η στρατολόγηση σε θέσεις, ρυθμίζεται έτσι ώστε να διασφαλίζεται ότι οι κάτοχοι τους διαθέτουν ορισμένα ελάχιστα προσόντα.

³⁴ Sennett 1977: 58

Η κατοχή της θέσης συμβολίζεται συνήθως με την ενδυμασία και τον τρόπο συμπεριφοράς επιτρέποντας σε όσους εμπλέκονται σε μια περίπτωση να γνωρίζουν με ποιον έχουν να κάνουν. Κάθε θέση προσλαμβάνει μια κοινωνική αξία που επιφέρει το αντίστοιχο γόητρο ή στίγμα στο άτομο που την πληροί. Θεωρείται δε δείγμα ψυχικής υγείας η προσήλωση του ατόμου στον ρόλο που ερμηνεύει, ιδιαίτερα αν είναι δεσμευμένος σε αυτόν και τακτικός ερμηνευτής του.

Παρόλα αυτά, ένα άτομο ενώ συμμετέχει ενεργά σε ένα σύστημα ρόλων, έχει περιθώριο να κρατήσει σε εκκρεμότητα την ανάμειξη του σε αλλά πλέγματα, διατηρώντας έτσι σε νάρκη έναν ή και περισσότερους ρόλους που σε άλλες περιστάσεις εκτελούνται. Η απόσταση από τον ρόλο είναι μέρος του τυπικού ρόλου. Είναι μια χαρακτηριστική, μη κανονιστική διάσταση του ρόλου. Η ελαφρότητα με την οποία το άτομο χειρίζεται έναν ρόλο, οφείλεται στην προσήλωση και την δέσμευση του σε πολλαπλά εντοπισμένες κοινωνικές ταυτότητες. Η περιφρόνηση για έναν ρόλο είναι συνέπεια του σεβασμού προς μια άλλη βάση ταυτίσεων.

6.2 . ΡΟΛΟΙ

Ένας πολύ βασικός μελετητής των ρόλων και της σημασίας τους στην ανθρώπινη συμπεριφορά είναι ο Ervin Goffman ο οποίος ανήκει στην σχολή της Συμβολικής αλληλεπίδρασης. Αυτή η Σχολή εστιάζεται στην αμοιβαία επικοινωνία μεταξύ των ατόμων και λιγότερο στο άτομο και στην κοινωνική δομή. Υποστηρίζει πως τα άτομα δεν δέχονται παθητικά τις κοινωνικές συνθήκες και επιρροές, αλλά συμμετέχουν ενεργητικά τόσο στην διαμόρφωση τους, όσο και στην ερμηνεία τους. επηρεάζονται μα και επηρεάζουν³⁵.

Τα σύμβολα θεωρούνται πολύ σημαντικά για την εμφάνιση και την διατήρηση της αλληλεπίδρασης. Μέσω της χρήσης των συμβόλων τα άτομα αποδίδουν σημασίες και ορίζουν τις κοινωνικές περιστάσεις. Επίσης, η έννοια της κοινωνίας διαμορφώνεται με τη θεώρηση των ατόμων σε διαρκή και αμοιβαία αλληλεπίδραση, σε επικοινωνία. Αυτά τα εμπλεκόμενα στην αλληλεπίδραση άτομα αναπτύσσουν μια κοινή οπτική. Σύμφωνα με τον συγγραφέα, η μελέτη της αλληλεπίδρασης προϋποθέτει την παράλληλη εξέταση της έννοιας του εαυτού και των κανόνων.

Η διαπλοκή αυτή διατηρείται σε πολλούς διαφορετικούς κοινωνικούς χώρους, σε καθέναν από αυτούς η ατομική συμπεριφορά προσεγγίζεται ως ερμηνεία ή επιτέλεση ενός **ρόλου** σε συνάρτηση με το σώμα των κανόνων που υπαγορεύουν και ρυθμίζουν τόσο την ερμηνεία σε ατομικό επίπεδο, όσο και την αλληλεπίδραση μεταξύ των μετεχόντων.

³⁵ Goffman 1996: 23

Όλα αυτά υπάγονται σε τελετουργικούς κανόνες και ενσωματώνουν το εκάστοτε τελετουργικό της επικοινωνίας. Η εμφάνιση και η ισχύς των κανόνων του τελετουργικού προσδίδουν ένα στοιχείο προβλεψιμότητας στην κοινωνική ζωή και υπαγορεύουν στο άτομο να επιδείξει έναν εαυτό έτοιμο να επιβεβαιώσει και να συντηρήσει αυτήν ακριβώς την προβλεψιμότητα, αφήνοντας όμως ένα περιθώριο έκφρασης κάποιων διαφορών.

Ο Goffman βρίσκει κοινά σημεία ανάμεσα στον κοινωνικό προκαθορισμό και την ατομική ελευθερία.³⁶ Στο θεωρητικό του σχήμα για τον κοινωνικό ρόλο και τον εαυτό, αναγνωρίζει μεν τις ισχύουσες κοινωνικές ρυθμίσεις και τους κοινωνικούς περιορισμούς, αλλά παράλληλα αναζητά χώρο στην ατομική δημιουργικότητα. Έτσι, ορισμένα είδη κοινωνικών δομών προσφέρουν τη βάση για την ανάπτυξη συγκεκριμένων τύπων εαυτού, χωρίς ωστόσο να ρυθμίζουν ολοκληρωτικά την ατομική συμπεριφορά. Έτσι η υποκειμενική και η αντικειμενική διάσταση συνυπάρχουν και θεωρούνται αμοιβαία απαραίτητες. Οι ανθρώπινες σχέσεις λέει ο συγγραφέας είναι τρωτές, ακριβώς γιατί ο καθένας μας διεκδικεί τον δικό του ζωτικό χώρο, την δική του προσωπική περιοχή δικαιοδοσίας. Διαπίστωσε επίσης ότι οι οργανώσεις (σχολεία, στρατόπεδα, εμπορικά κέντρα, φυλακές, εργασιακές μονάδες) έχουν δομικά χαρακτηριστικά όπως κλειστότητα, ορθολογισμό και γραφειοκρατικό έλεγχο. Υπάρχει σε όλα αυτά η άνιση κατανομή εξουσίας, η επιβολή πειθαρχίας στον έλεγχο του χώρου και του χρόνου των μελών αυτών των οργανώσεων και κυρίως η επιβολή μιας ταυτότητας στους ανθρώπους που ζουν και εργάζονται σε αυτά, σύμφωνη με τους στόχους, τις αξίες και τις αντιλήψεις του εκάστοτε χώρου.

³⁶ Goffman 1996: 35

Προβάλλουν την «κανονικοποίηση» ως μια μορφή εξουσίας και έτσι ο πραγματικός εαυτός του κάθε ατόμου, απειλείται ή προσβάλλεται. Εδώ οι απόψεις του για την πειθαρχία και την κανονικοποίηση ως σύγχρονη μορφή εξουσίας, συμπίπτουν με αυτές του M. Foucault .

Ο Goffman υποστηρίζει πως κάθε άνθρωπος υιοθετεί έναν συγκεκριμένο κοινωνικό ρόλο στις διαπροσωπικές του σχέσεις. Κάθε ένας τέτοιος ρόλος περιλαμβάνει και περιγράφει κοινωνικές προσδοκίες, σκιαγραφεί μια συγκεκριμένη ταυτότητα για τον ερμηνευτή. Ο κοινωνικός ρόλος συνοδεύεται από έναν εν δυνάμει εαυτό, έναν εαυτό κοινωνικά καθορισμένο. Αυτές οι προσδοκίες των ρόλων δεν σηματοδοτούν μόνο εξωτερικούς περιορισμούς για τους ερμηνευτές τους. Αναλαμβάνοντας έναν ρόλο το άτομο έχει στη διάθεση του τα μέσα για να εξασφαλίσει περιθώρια ελευθερίας και ελιγμών, εκφράζοντας όχι την άρνηση του στον ρόλο, αλλά την αποξένωση του από τον εαυτό που ο ρόλος υποδηλώνει.

Με αλλά λόγια, η απόσταση από τον ρόλο δείχνει την απροθυμία του ατόμου να ταυτιστεί πλήρως με τον ερμηνευμένο κοινωνικό ρόλο.³⁷ Έτσι, παρά τις κοινωνικές προσδοκίες και τις κανονιστικές ρυθμίσεις, το άτομο αποδέχεται το ρόλο με τους δικούς του όρους και έχει την δυνατότητα να παρεμβάλει στοιχεία τυπικά ασύμβατα με τον ερμηνευμένο ρόλο, υποδεικνύοντας έτσι πως διατηρεί και ένα κομμάτι του πραγματικού εαυτού του. Η διαδικασία αυτή σηματοδοτεί μορφές αντίστασης απέναντι στις κοινωνικές προσδοκίες και επιταγές του ρόλου, ενώ παράλληλα προσδιορίζει ένα πεδίο ελευθερίας του ατόμου- ερμηνευτή.

³⁷ Goffman 1996: 42

Η άρνηση της απόλυτης ταύτισης με τον ρόλο, υποδηλώνει την πεποίθηση του ατόμου ότι αυτό, θα έχει αρνητικές ή μη επιθυμητές συνέπειες για τον εαυτό του.

Η προσωπική ταυτότητα του καθένα μας, εκλαμβάνεται ως αποτέλεσμα κοινωνικής κατασκευής. Άρα αποτελεί συνάρτηση, του συνόλου των ρόλων που κάθε άτομο αναλαμβάνει να ερμηνεύσει και των πολλαπλών εαυτών που το άτομο έχει και οφείλει να τροφοδοτεί. Επιπροσθέτως η προσωπική και η κοινωνική ταυτότητα του ατόμου δεν παραμένουν σταθερές και αναλλοίωτες, μα μεταβάλλονται ανάλογα με τις εμπειρίες και τους ερμηνευμένους ρόλους. Αυτές όμως οι διαφορετικές θεωρήσεις του ατόμου, έχουν έναν κοινό παρονομαστή, το άτομο νοείται σαν θεσμός ο οποίος υπόκειται σε κανονιστικό έλεγχο, έχει την δική του δομή. Άρα συνοψίζοντας η ατομική ταυτότητα αποδίδεται κοινωνικά.

Η κοινωνική διάσταση της ατομικής ταυτότητας υπογραμμίζεται από την ανάγκη και την ικανότητα του ατόμου να συντηρεί ταυτόχρονα μια πολλαπλότητα εαυτών. Προκειμένου το άτομο να ανταποκριθεί σε εξωτερικές πιέσεις και να διευθετήσει τις εντάσεις, εξοπλίζεται με ιδιότητες και γνωρίσματα που συνθέτουν έναν «ανήθικο», ψεύτικο εαυτό.

Το άτομο μετατρέπεται σε ηθοποιό υποδουόμενο ρόλους και εαυτούς, σε κυνικό υπολογιστή, σε ειδικό στην ανάπτυξη στρατηγικών και ριψοκίνδυνων εγχειρημάτων για την ικανοποίηση του δικού του ατομικού συμφέροντος³⁸.

³⁸ Goffman 1996: 42

Το άτομο, όπως ακριβώς και ο ηθοποιός, υποδύεται ρόλους. Η καθημερινή συμπεριφορά προσεγγίζεται όπως η σκηνική εκτέλεση ενός ρόλου κατά την οποία μάλιστα το άτομο διατηρεί τον εκφραστικό έλεγχο των πράξεων του και επιλέγει τις πληροφορίες που διοχετεύει ή αφήνει να διαρρεύσουν στην αλληλεπίδραση, ελέγχοντας με αυτόν τον τρόπο την εντύπωση που οι άλλοι σχηματίζουν γι' αυτό. Στο συγκεκριμένο πλαίσιο η κοινωνική εμπιστοσύνη αναδεικνύεται σε μια λογική, νοητική κατασκευή, που στην πραγματικότητα είναι ένας ιδιοτελής μηχανισμός. Απλώς προσφέρει την βάση για αμοιβαία επικοινωνία μεταξύ των ανθρώπων.

Οι κανόνες εθιμοτυπίας και το ισχύον τελετουργικό στις κοινωνικές σχέσεις, αποτελεί ένα μέσο διατήρησης της δομής της κοινωνίας, καθώς τόσο η ιδιωτική όσο και η δημόσια κοινωνικότητα υπαγορεύονται, εμφανίζονται και συντηρούνται από ένα σώμα εθιμοτυπικών κανόνων.

Οι τελετουργίες της καθημερινής ζωής (ευγένεια, κοινωνική επαφή) τιμούν και φροντίζουν τον εαυτό σαν να είναι ιερό αντικείμενο, όπως ακριβώς στις πρωτόγονες κοινωνίες. Κατά τον R. Sennett, ρόλος ορίζεται ως αρμόζουσα συμπεριφορά για ορισμένες καταστάσεις, όχι όμως για όλες³⁹.

Σύμφωνα με αυτόν ένα πολύ μεγάλο μέρος της μελέτης των ρόλων, υπήρξε η σπουδή της «αρμόζουσας» συμπεριφοράς σε συγκεκριμένες καταστάσεις καθώς επίσης και η μελέτη του ότι η κοινωνία δημιουργεί ορισμούς σχετικά με το τι είναι αρμόζον.

Μια άλλη ερμηνεία των ρόλων, είναι ότι μελετούν και αποκαλύπτουν με ποιο τρόπο και σε ποια βάση οι άνθρωποι παίρνουν στα σοβαρά και ερμηνεύουν την συμπεριφορά τόσο τη δική τους, όσο και των άλλων.

³⁹ Sennett 1977:57

Αυτός ακριβώς είναι ένας λόγος που η ιστορική μελέτη των ρόλων καθίσταται ιδιαίτερα δύσκολη. Ακριβώς επειδή εμφανίζονται νέα πρότυπα συμπεριφοράς που αναλύονται με πεπαλαιωμένους κώδικες. Η μελέτη των ρόλων έχει μεγάλη ιστορία στη δυτική σκέψη. Η άποψη που κυριάρχησε, είναι ότι η ανθρώπινη κοινωνία είναι από μόνη της θέατρο.⁴⁰

Η ανθρώπινη ζωή ως θέατρο που παίζεται από τους θεούς υπήρξε ιδέα του Πλάτωνα στους «Νόμους», η κοινωνία ως θέατρο υπήρξε το απόφθεγμα του Πετρωνίου στο «Σατυρικόν», ενώ στους χριστιανικούς χρόνους πίστευαν συχνά πως το θέατρο του κόσμου είχε έναν θεατή, τον Θεό. Η εικόνα της κοινωνίας θέατρο δεν έχει ένα και μόνο νόημα, ωστόσο υπηρέτησε σταθερά τρεις σκοπούς.

- ⇒ **Πρώτον**, εισήγαγε τη ψευδαίσθηση και την αυταπάτη ως θεμελιακά ζητήματα της κοινωνικής ζωής.
- ⇒ **Δεύτερον**, διαχώρισε την ανθρώπινη φύση από την κοινωνική δράση.
- ⇒ Τέλος, **τρίτο** και σπουδαιότερο ρόλο έχουν τα ποικίλα αναγκαία προσώπεια που φορούν οι άνθρωποι σε διαφορετικές καταστάσεις.

Στο θέατρο υπάρχει συνάφεια ανάμεσα στην πίστη για το πρόσωπο του ηθοποιού και στην πίστη σε συμβάσεις.⁴¹ Παιγνίδι, υποκριτική και δράση όλα απαιτούν πίστη σε συμβάσεις προκείμενου να είναι εκφραστικά.

Ωστόσο, στην εποχή που ζούμε σχέσεις οικειότητας καθορίζουν τι είναι πιστευτό, ενώ, συμβάσεις, τεχνάσματα και ρόλοι εμφανίζονται μόνο για να παρεμποδίσουν την αμοιβαία αποκάλυψη των προσώπων, αποτελούν εμπόδια στην έκφραση της οικειότητας.

⁴⁰ Sennett 1977 :55

⁴¹ Sennett 1977:57

Καθώς η ανισορροπία ανάμεσα στην δημόσια σφαίρα και την σφαίρα της οικειότητας διευρύνεται, οι άνθρωποι γίνονται λιγότερο εκφραστικοί.

Δίνοντας μεγάλη βαρύτητα στην ψυχική αυθεντικότητα οι άνθρωποι γίνονται καχύποπτοι στην καθημερινή ζωή. Άρα συμπεραίνουμε πως η θεατρικότητα, έχει «εχθρική» σχέση με την οικειότητα, μα αντίθετα έχει καλή σχέση με την δημόσια ζωή.

Εξετάζοντας τη σχέση της δημόσιας ζωής με το θέατρο, θα δούμε πως έχουν πολλά κοινά γνωρίσματα. Και στους δυο χώρους, η έκφραση συμβαίνει σε περιβάλλον ξένων μεταξύ τους ανθρώπων. Το σύνηθες σκηνικό για την μελέτη αυτής της σχέσης μεταξύ σκηνής και δρόμου είναι η μεγαλούπολη, διότι σε αυτό το περιβάλλον είναι που η ζωή των ξένων μέσα στο πλήθος γίνεται εμφανέστερη και οι σχέσεις ανάμεσα σε ξένους αποκτούν ιδιαίτερη σπουδαιότητα.⁴² Ακριβέστερα, υπάρχει μια λογική σχέση ανάμεσα στη σκηνή και τη ζωή. Η σχέση αυτή έχει τέσσερα μέρη.

Πρώτον, το θέατρο δεν μοιράζεται κάποιο πρόβλημα με την κοινωνία, αλλά με ένα συγκεκριμένο κομμάτι της κοινωνίας, τη μεγαλούπολη. Το πρόβλημα αυτό αφορά το ακροατήριο και για την ακρίβεια πως θα φανεί πειστική η εμφάνιση κάποιου μεταξύ ξένων ανθρώπων.

Δεύτερον, το ακροατήριο μπορεί να παίζει έναν κοινό ρόλο στις δυο αυτές σφαίρες. Σε μια πόλη δεν είναι απίθανο να δημιουργηθούν κανόνες με σκοπό να εγκατασταθούν αξιόπιστες οι εμφανίσεις μπροστά σε ξένους, κάτι που δεν αποκλείεται να έχει συσχέτιση με όσους κανόνες δεσπόζουν την εκάστοτε εποχή στο θέατρο.

⁴² Sennett 1977 : 59

Τρίτον, από την στιγμή που ένα κοινό πρόβλημα ακροατηρίου επιλύεται μέσω κάποιου κοινού κώδικα αξιοπιστίας, δημιουργείται μια δημόσια γεωγραφία, σύμφωνα με δυο κριτήρια δημοσιότητας. Προσδιορίζεται ο εξωτερικός κόσμος στο άμεσο περιβάλλον και τις προσωπικές δεσμεύσεις, ενώ ταυτόχρονα γίνεται με μεγαλύτερη ευκολία η μετάβαση ανάμεσα στις ποικίλες κοινωνικές καταστάσεις και ομάδες ξένων χάρη στη βοήθεια αυτού του κοινού κώδικα.

Τέταρτον, από τη στιγμή που υφίσταται ένας κοινός κώδικας για την επεξήγηση της δημόσιας συμπεριφοράς. Η κοινωνική έκφραση θα θεωρηθεί ως παράσταση σε άλλους ανθρώπους των αισθημάτων που ενδιαφέρουν καθ' εαυτά και όχι ως αναπαράσταση σε άλλους ανθρώπους των αισθημάτων που είναι παρόντα και αληθινά σε κάθε ένα Εγώ.

Μια πόλη είναι ένας τόπος που είναι πιθανό να συναντηθούν ξένοι. Σε αυτό το περιβάλλον ξένων των οποίων οι ζωές έρχονται σε επαφή, υπάρχει πρόβλημα ακροατηρίου ανάλογο με το πρόβλημα ακροατηρίου που αντιμετωπίζει ένας ηθοποιός στο θέατρο. Οι αξιόπιστες ανθρώπινες σχέσεις εξαρτώνται από το πώς κανείς συμπεριφέρεται εντός μιας δεδομένης κατάστασης και στην πόλη προβλήματα τέτοιου είδους εμφανίζονται συχνά.

Επομένως, ομοιότητες ανάμεσα στη θεατρική αμφίεση και στην καθημερινή ενδυμασία, στον τρόπο μίμησης μιας τραγικής μορφής και στον τρόπο που οι πολιτικοί συμπεριφέρονται μπροστά στο πλήθος της αγοράς, έχουν κάτι παραπάνω από ευκαιριακή σχέση.

Η δημιουργία μιας αίσθησης δημόσιου χώρου είναι ένας τρόπος να καταλάβουμε ποιοι είμαστε εμείς και ποιοι είναι οι «άλλοι» στην κοινωνία.

Όσον αφορά το πρόβλημα του ενιαίου ακροατηρίου για τον ξένο και τον ηθοποιό, τα επιλύει μέσω κοινών κωδίκων συμπεριφοράς, και δημιουργεί την αίσθηση πως υπάρχει ένας δημόσιος χώρος γεμάτος κοινούς κώδικες.

Προκειμένου να κατανοήσουμε την παρακμή της δημόσιας ζωής θα πρέπει να δούμε την εποχή που αυτή ήταν ακμαία και τις βάσεις στις οποίες στηρίχθηκε.

Στις επόμενες σελίδες θα εξετάσουμε ακροθιγώς τον σχηματισμό, την παρουσία, τις δοκιμασίες και τις συνέπειες της δημόσιας ζωής στο Λονδίνο και το Παρίσι στα μέσα του 18^{ου} αιώνα. Τον 18^ο αιώνα η εμπορική και διοικητική γραφειοκρατία αναπτύχθηκε σε κάποια έθνη παράλληλα με την διατήρηση φεουδαλικών προνομίων. Στην Αγγλία και στην Γαλλία συνέβη αυτό το φαινόμενο την ίδια χρονική περίοδο.⁴³ Κάνοντας μια τέτοια αναφορά σε αυτές τις χώρες δεν μπορούμε να αποφύγουμε την αναφορά και την ανάλυση στις λέξεις: αστική τάξη.

Δεν μπορούμε να αποφύγουμε καμία τέτοια αναφορά γιατί από την εν λόγω τάξη προήλθαν οι άρχοντες αυτών των χωρών, οι διαχειριστές τους, οι οικονομικοί στυλοβάτες τους και σημαντικό μέρος του πληθυσμού τους.

⁴³ Sennett 1977: 65

Ένα βασικό πρόβλημα σε ένα περιβάλλον ξένων και άγνωστων μεταξύ τους ανθρώπων είναι το πώς θα σε εμπιστευτούν όσοι δεν σε γνωρίζουν , παρόμοιο πρόβλημα μπορούμε να διακρίνουμε και στο ακροατήριο του θεάτρου με τη σχέση που αναπτύσσουν με τον ηθοποιό. Οι ξένοι σε ένα άγνωστο περιβάλλον αντιμετωπίζουν ένα σύνθετο πρόβλημα, πως θα πρέπει να συμπεριφερθούν για να δημιουργηθεί η εμπιστοσύνη σε καταστάσεις που κανείς δεν γνωρίζει με βεβαιότητα ποια είναι τα αναμενόμενα όρια συμπεριφοράς για ένα ορισμένο πρόσωπο. Η λύση σε αυτήν την περίπτωση είναι μια και κοινή για όλους ανθρώπους, να δημιουργήσουν και να υιοθετήσουν συμπεριφορές που όλοι συμφωνούν πως είναι σωστές και αληθοφανείς κατά τις συναντήσεις τους.

Ποιες είναι λοιπόν οι δυνάμεις που μετέτρεψαν τις πρωτεύουσες του 18^{ου} αιώνα από ένα περιβάλλον γνωστών –οικείων σε ένα περιβάλλον ξένων – άγνωστων; Παρακάτω θα δούμε περιληπτικά κάποιες από αυτές τις συνθήκες, όπως το μέγεθος και την μετανάστευση του πληθυσμού, την πυκνότητα των πόλεων, τα οικονομικά χαρακτηριστικά του. Στις πόλεις η μετανάστευση είναι η αιτία των διαφορετικών μορφών πληθυσμιακής σύνθεσης. Οι μετανάστες ήταν μικροί σε ηλικία και ανύπανδροι. Επομένως, στην πληθυσμιακή διαμόρφωση τόσο του Παρισιού όσο και του Λονδίνου έπαιξε ρόλο ένα ιδιαίτερο είδος ξένου, του μοναχικού, αποκομμένου από τους δεσμούς του με το παρελθόν ερχόμενου στην πόλη από κάπου μακριά.

Όταν χρησιμοποιούμε τον όρο «πληθυσμιακή ανάπτυξη» για να περιγράψουμε τις δυο αυτές πόλεις, δεν μελετάμε ένα ουδέτερο ζήτημα αριθμών. Ορίζουμε ένα συγκεκριμένο κοινωνικό γεγονός, με πραγματικές

συνέπειες. ⁴⁴Συνήθως οι πληθυσμιακές αυξήσεις υποθάλλουν την αναδιοργάνωση της όλης οικολογίας μιας πόλης.

Αποδυναμώθηκε η ζωή στις πλατείες όπως την ήξεραν τα προηγούμενα χρόνια, έτσι ενώ άλλοτε οι πλατείες είχαν πλήθος χρήσεων, τώρα η ζωή του πλήθους της πόλης τεμαχίσθηκε και διασκορπίστηκε. Απωθήθηκαν ομάδες πληθυσμού μακριά από τα κέντρα, σε πιο διάσπαρτες περιοχές. Το κοινωνικό ζήτημα που τέθηκε από τον πληθυσμό του Λονδίνου και του Παρισιού, ήταν να συμβιώνει κανείς με τους ξένους ή να είναι ο ίδιος ξένος.

Το παλιό σημείο συνάντησης, η πολλαπλών χρήσεων πλατεία, έπαψε πια να υπάρχει. Με αυτόν τον τρόπο η δημογραφία δημιούργησε ένα περιβάλλον όπου ο ξένος ήταν άγνωστος. Από την άλλη, η έντονη ανάπτυξη του εμπορίου είχε φυσικές και κοινωνικές επιπτώσεις. Μπορούμε να μιλήσουμε και για γεωγραφική επέκταση των πόλεων. Από κοινωνική άποψη η ανάπτυξη του εμπορίου δημιούργησε δουλειές στον οικονομικό, εμπορικό και γραφειοκρατικό τομέα της πόλης. Όσοι νέοι άνθρωποι έρχονταν στην πόλη έβρισκαν δουλεία σε αυτές τις εμπορικές και εμπορευματικές ασχολίες.

Ο χώρος των εμπορικών συναλλαγών στις προβλήτες των λιμανιών και των σιδηρόδρομων τράβηξε τους περιορισμένης απασχόλησης τεχνίτες οι οποίοι άρχισαν να απομακρύνονται από το κέντρο, κι επομένως από την πρωτεύουσα και άρχισαν να εγκαθίστανται μαζί με τους εμπόρους.

Η δημογραφία και η οικονομία των δυο αυτών ανθηρών πόλεων συνετέλεσε στον προσδιορισμό του ξένου ως άγνωστου, τουλάχιστον για ορισμένο χρονικό διάστημα, ένας άγνωστος που δεν ήταν δυνατό να προσδιοριστεί εύκολα μέσω περιστασιακών πληροφοριών.

⁴⁴ Sennett 1977: 77

Εφόσον οι άνθρωποι διέκοπταν τους οικογενειακούς δεσμούς για να έλθουν στην πόλη, τα οικογενειακά ονόματα και οι γνωριμίες δεν μπορούσαν πλέον να βοηθήσουν. Το κοινωνικό χάσμα μεταξύ γενεών έγινε συνηθέστερο, η δυνατότητα να κληρονομείται η κοινωνική θέση, εκτοπίστηκε από τη δημιουργία νέας θέσης, άλλοτε ανώτερης και άλλοτε κατώτερης.

Ένα άλλο θέμα που απασχολούσε τους ανθρώπους εκείνης της εποχής είναι, η επίγνωση κάποιας απόστασης ανάμεσα στο Εγώ και στις δοσοληψίες με τον κόσμο. Τα μέσα του 18^{ου} αιώνα ήταν μια μεγάλη περίοδος κοινωνικότητας, μα οι πολίτες δεν ήταν έτοιμοι για αυτήν την κοινωνικότητα.

Οι υλικές συνθήκες καθιστούσαν αίνιγμα τους ανθρώπους και αυτή η αβεβαιότητα δεν ήταν συγκινησιακά ουδέτερη υπόθεση. Ο φόβος των άλλων ως άγνωστων ήταν κυρίαρχος. Αυτός ακριβώς ο φόβος των υλικών μεταβολών, ενδυνάμωσε την αδυναμία των ξένων πολιτών να καθοριστούν βάσει των υλικών συνθηκών διαβίωσης τους.⁴⁵

⁴⁵ Sennett 1977 :91

7. ΔΗΜΟΣΙΑ ΖΩΗ ΚΑΙ ΚΩΔΙΚΕΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ

Ένας τρόπος με τον οποίο η κοινωνία των πόλεων του 18^{ου} αιώνα έδινε νόημα στις κοινωνικές συναναστροφές, ήταν η χρησιμοποίηση κωδίκων συμπεριφοράς οι οποίοι ήταν λειτουργικοί τόσο στο θέατρο όσο και στην καθημερινή ζωή.⁴⁶

Ο Rousseau το 1757 έγραψε μια πραγματεία για να δείξει ότι οι συνθήκες ζωής στο Παρίσι, εξανάγκαζαν τους ανθρώπους να συμπεριφέρονται σαν ηθοποιοί προκειμένου να είναι κοινωνικοί μεταξύ τους στην πόλη. Όπως ακριβώς ο ηθοποιός, έλεγε ο Rousseau, άγγιζε τα αισθήματα του κοινού χωρίς να του αποκαλύπτει τον εκτός σκηνής χαρακτήρα του, έτσι και το ακροατήριο του μεταχειριζόταν τους ίδιους κώδικες συμπεριφοράς και τους χρησιμοποιούσε για παρόμοιους σκοπούς, προκαλούσε αμοιβαία συναισθήματα στα μέλη του χωρίς τα μέλη να έχουν επιδιώξει κάτι τέτοιο. Αυτή η ένωση λοιπόν έδωσε στους ανθρώπους τα μέσα να είναι κοινωνικοί, σε απρόσωπη βάση.

Έτσι, μια από τις δομές της δημόσιας ζωής, το πρόβλημα του ακροατηρίου, κατέληξε να έχει λογική συνάφεια με την δεύτερη δομή, τους κώδικες συμπεριφοράς που ένωναν θέατρο και κοινωνία. Η ένωση μεταξύ αξιοπιστίας στο θέατρο και αξιοπιστίας στο δρόμο διαμορφώθηκε από δυο αρχές, από τις οποίες η μια αναφέρεται στο σώμα και η άλλη στη φωνή.

⁴⁶ Sennett 1977: 90

Το σώμα εκλαμβάνονταν ως μανεκέν⁴⁷ και η ομιλία εκλαμβάνονταν ως σήμα. Με βάση την πρώτη αρχή οι άνθρωποι χρησιμοποιούσαν τα ρούχα ως ένδειξη επινοητικότητας, και σύμβασης, ενώ το σώμα χρησίμευε μάλλον ως, παρά ως ζωντανό πλάσμα. Και με τις δυο αυτές αρχές ήταν σε θέση να αποσυνδέσουν την συμπεριφορά προς τους άλλους από προσωπικά χαρακτηριστικά φυσικής ή κοινωνικής κατάστασης.

⁴⁷ Οπ.π.

7.1 . ΤΟ ΣΩΜΑ ΩΣ ΜΑΝΕΚΕΝ

Δυο αιώνες πριν οι εμφανίσεις στους δρόμους του Λονδίνου και του Παρισιού αποτελούσαν πολύ πιο σαφείς δείκτες κοινωνικής θέσης από ό,τι στις μέρες μας. Το τι δουλειά έκανε κάποιος μπορούσε να αναγνωριστεί από τη χαρακτηριστική ενδυμασία που υιοθετούσε κάθε επαγγελματικός κλάδος, όπως και το αξίωμα που κατείχε ένας εργαζόμενος στη συντεχνία του, μπορούσε πολύ εύκολα να αναγνωριστεί βάσει ορισμένων σιριτιών και κουμπιών που είχε στα ρούχα του. Τα κουστουμιά της ελίτ και της εύπορης αστικής τάξης θα ξάφνιαζαν εάν φοριόντουσαν στην σημερινή εποχή. Ζωγράφιζαν ψεύτικες ελιές έντονου χρώματος στο πρόσωπο, φορούσαν τεράστιες περούκες και χρησιμοποιούσαν πολύ έντονο, και αφύσικο μακιγιάζ.

Το σώμα έμοιαζε να αποτελεί μέσο ψυχαγωγίας. Ο καθένας είχε αυστηρές προδιαγραφές για το πώς θα ντυθεί, εξάλλου υπήρχαν αυστηροί κανόνες που καθόριζαν ένα σύνολο από κατάλληλα ενδύματα και απαγόρευαν κάποια αλλά ανάλογα με την κοινωνική τάξη του καθένα. Αν οι άνθρωποι δεν χρειάζεται να εκθέσουν τις κοινωνικές διαφορές τους, δεν το κάνουν. Άρα με αυτήν την λογική αν κάποιος ξένος βρίσκονταν σε μια πόλη ήταν πολύ δύσκολο να ανακαλύψουν, οι ντόπιοι, αν όντως τα ρούχα του αντιστοιχούν στην κοινωνική καταγωγή του, αφού θα μπορούσε το ντύσιμο του να είναι παραπλανητικό και να προκαλεί ψευδείς εντυπώσεις για την κοινωνική του τάξη.

Το ντύσιμο του σώματος σαν να ήταν μανεκέν, με σημάδια για την κοινωνική καταγωγή του άτομου ήταν κάτι πολύ συνηθισμένο το οποίο υιοθετούσαν όλες οι κοινωνικές τάξεις.⁴⁸ Το σώμα ως αντικείμενο διακόσμησης ένωνε θέατρο και πραγματική ζωή, ακριβώς διότι και στις δυο περιπτώσεις το ντύσιμο έπαιζε σημαντικό ρόλο.

⁴⁸ Sennett 1977 : 93

7.2. Ο ΛΟΓΟΣ ΩΣ ΣΗΜΑ

Ο αυθορμητισμός των ανθρώπων δημιουργεί την αντίληψη ότι πρέπει κανείς να αυτοαποκαλυφθεί προκειμένου να είναι εκφραστικός. Ο αυθορμητισμός όμως και η επιτήδευση έχουν συνάφεια. Η συνάφεια εντοπίζεται στην αρχή του λόγου ως συνόλου σημείων μάλλον, παρά συμβολών. Άλλοτε η σιωπή στο κοινό έμοιαζε να μειώνει την απόλαυση της παράστασης ενός έργου.

Αυτή η αντίδραση είναι μια ένδειξη που μας βοηθάει να αντιληφθούμε τον αυθορμητισμό και τη συμμετοχή του κοινού στην παράσταση.

Παρά ταύτα ο συγχρωτισμός του ηθοποιού και του θεατή στην εποχή μας, όπως και οι συναισθηματικές του εκδηλώσεις δεν αποτελούν ένα τελετουργικό όπου ο ηθοποιός και το ακροατήριο γίνεται ένα κατά την καθιερωμένη πράξη. Την ίδια χρονική περίοδο οι θεατές εμπλέκονταν συγκινησιακά και ταυτόχρονα έλεγχαν τα συναισθήματα τους.⁴⁹ Ήταν αντικειμενικοί και κριτικοί απέναντι στους ηθοποιούς που τους έκαναν να εκφράζονται έντονα συναισθηματικά. Το κοινό ήθελε να παρεμβαίνει άμεσα στη δουλειά του ηθοποιού.

Αυτό γίνονταν με το σύστημα των στιγμών, του μπιζαρίσματος και με την μέθοδο της εκκαθάρισης του ηθοποιού με το γιουχάισμα⁵⁰. Το παθιασμένο και αυθόρμητο αίσθημα του κοινού εκδηλώνονταν εν μέρει εξ αιτίας της κοινωνικής θέσης των ηθοποιών. Αυτήν την περίοδο οι ηθοποιοί ήταν ένα είδος υπηρετών.

⁴⁹ Sennett 1977:106

⁵⁰ Sennett 1977:107

Η δουλεία του ηθοποιού, ως ελεύθερος επαγγελματίας είχε μεγάλη αστάθεια και περιπλάνηση. Συνήθως ο μέσος εκτελεστής δεν έχαιρε εκτίμησης, επειδή ήταν υπηρέτης, άλλοτε ενός πάτρωνα και άλλοτε ενός μικρού κοινού. Στις αρχές όμως του 18^{ου} αιώνα το θέατρο και το κοινό άρχισαν να παίρνουν νέα μορφή. Αυτό συνέβη διότι το κοινό άρχισε να αντιμετωπίζει το θέατρο κατά παρόμοιο τρόπο όπως και στην αρχαία Ελλάδα. Ως τόπος συνάντησης του πληθυσμού και όχι ως τελετή που λαμβάνει χώρα υπό την εποπτεία κι αποσκοπεί στην ευχαρίστηση αποκλειστικά ενός πάτρωνα.

Έτσι αναπτύχθηκε ένα νέο είδος σχέσεων μεταξύ ηθοποιού και κοινού. Ο ηθοποιός ήθελε να συγκινήσει το σύνολο της αίθουσας και όχι απλά να εντυπωσιάσει ένα μικρό μέρος της. Το σύστημα σχέσεων που αναπτύχθηκε με το θέατρο συνέδεε τη σκηνή με την ζωή. Παράλληλα δημιουργήθηκαν κοινοί τόποι συνεύρεσης. Τέτοιοι ήταν τα καφενεία, οι παμπ, τα άλση περίπατου κ.α.

Αυτοί οι χώροι ήταν εξιδανικευμένοι και εξωραϊσμένοι θεσμοί. Για φιλική και την πολιτισμένη συζήτηση, σε χαλαρό κλίμα, ενώ δεν υπήρχε η αλκοολική σιωπηρή ατμόσφαιρα του ποτοπωλείου. Επιπλέον, τα καφενεία ήταν χώροι που διευκόλυναν την πληροφόρηση. Εκεί διαβάζονταν οι εφημερίδες και κυριαρχούσε η συζήτηση. Όταν κάποιος άντρας έμπαινε σε έναν τέτοιο χώρο, μπορούσε να συνομιλήσει ελεύθερα με άλλους.

Η συζήτηση είχε έναν βασικό κανόνα: για να είναι η πληροφόρηση όσο το δυνατόν πιο πλήρης και αξιόπιστη, οι κοινωνικές διακρίσεις αναστέλλονταν προσωρινά, οποιοσδήποτε κάθονταν στο καφενείο είχε το δικαίωμα να

συμμετάσχει στην οποιαδήποτε συζήτηση. Δεν ήταν αποδεκτό να γίνει καν νύξη για τις κοινωνικές καταβολές των ανθρώπων.

Οι άνθρωποι άρα βίωναν κοινωνικότητα σε αυτούς τους χώρους, χωρίς να αποκαλύπτουν τα αισθήματά τους, την προσωπική τους ιστορία ή την κοινωνική τους θέση. Το μοντέρνο νόημα του δημόσιου χώρου αποκρυσταλλώθηκε συγχρόνως με τον σχηματισμό αυτών των δυο κωδικών πίστεως, του σώματος ως μανεκέν και της ομιλίας ως σημείου. Αυτοί οι κώδικες συμπεριφοράς και έκφρασης ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις του δημόσιου.

Το σώμα αποτελούσε συνειδητά δημόσιο τρόπο αμφίεσης. Επίσης, ο λόγος ως σημείο ανταποκρίνονταν στα κριτήρια ενός δημόσιου φαινομένου. Ο λόγος ανταποκρίνονταν στο κριτήριο της ποικιλότητας με την ίδια διπλή σημασία που ανταποκρίνονταν τα ενδύματα. Η οπτική κρίση των ανθρώπων συνεπάγονταν την αυθαίρετη σήμανση του σώματος με βάση την κοινωνική σειρά, και η λεκτική αρχή συνεπάγονταν την απόρριψη των ενδεικτικών σημείων της κοινωνικής σειράς.

Ωστόσο και οι δυο αυτές αρχές συμφωνούσαν σχετικά με την απόρριψη του σύμβολου. Κατά συνέπεια τόσο η οπτική όσο και η λεκτική αρχή ενδυναμώνουν τον ορισμό της δημόσιας έκφρασης : είναι αντισυμβολικές. Το δημόσιο είναι όμως ταυτόχρονα γεωγραφία, υπάρχει σε σχέση προς μια άλλη σφαίρα, την ιδιωτική. Το δημόσιο είναι μέρος μιας ευρύτερης κοινωνικής ισορροπίας.

7.3. Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΩΣ ΗΘΟΠΟΙΟΣ

Ο άνθρωπος της εποχής του 18^{ου} αιώνα ήταν ηθοποιός, εκτελεστής του ρόλου . Η απεικόνιση δυο αιώνες πριν, του δημόσιου ανθρώπου ως ηθοποιού ήταν μια καθορισμένη ταυτότητα επιτελεί έναν αξιόλογο στόχο, εξαιτίας της είναι δυνατόν να αποκτήσει ο άνθρωπος αυτοσυναίσθηση . Πίσω από όλα κρύβονταν η **έκφραση** ως παράσταση του συναισθήματος και εξαιτίας αυτής ο άνθρωπος αποκτούσε την ταυτότητα του ηθοποιού. Ο δημόσιος ηθοποιός είναι ο άνθρωπος ο οποίος παριστάνει συναισθήματα. Η έκφραση ως παράσταση του συναισθήματος είναι μια γενική αρχή και περιλαμβάνει πρακτικές όπως, παραδείγματος χάριν, τα σημεία του λόγου. Η αρχή της αναπαράστασης ενός συναισθήματος είναι κοινωνική. Ο άνθρωπος διαθέτει δημοσίως ταυτότητα ως ηθοποιός, ως υποκριτής σε έναν κοινωνικό δεσμό.

Η έκφραση ως παράσταση του συναισθήματος είναι δουλειά του ηθοποιού, η ταυτότητα του στηρίζεται στην διάπλαση της έκφρασης ως παράστασης ενός έργου. Και η μεγαλούπολη αυτήν την εποχή ταυτίζεται με το θέατρο. Όλοι οι άνθρωποι της πόλης γίνονται ηθοποιοί .

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΕΑΥΤΟΣ, ΧΩΡΟΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ

1. ΔΗΜΟΣΙΟ ΚΑΙ ΙΔΙΩΤΙΚΟ

Τα κίνητρα της δημόσιας ζωής και τα μέσα έκφρασης της, φανερώνουν στον σύγχρονο άνθρωπο ορισμένα χαρακτηριστικά γνωρίσματα για το αντίθετο της, την ιδιωτική πλευρά. Στην οικογένεια, και τον κύκλο των φίλων, οι άνθρωποι έδιναν μεγαλύτερη βαρύτητα στην έκφραση της ιδιαίτερης προσωπικότητάς τους.

Οι ιδιαιτερότητες αυτές του ατόμου μέχρι τον 19^ο αιώνα δεν είχαν κοινωνική μορφή, αφού, αντίθετα, οτιδήποτε σχετικό με το άτομο ρυθμιζόταν με φυσικές, οικουμενικές, ανθρώπινες «συμπάθειες». Η κοινωνία αποτελούσε έκφραση απόστασης από προσωπικές περιστάσεις και εμπειρίες. Η σημερινή αντίληψη για τα ανθρώπινα δικαιώματα απορρέει από την αντίθεση φύσης και πολιτισμού. Ανεξάρτητα από τα κοινωνικά ήθη και έθιμα, κάθε πρόσωπο έχει ορισμένα βασικά δικαιώματα, άσχετα με το εάν σε αυτές τις πολιτισμικές επιδιώξεις βρίσκεται σε κατώτερη ή μειονεκτική θέση.

Αυτά τα δικαιώματα (ελευθερία, ισότητα, ζωή) στηρίζονταν στην φυσική αξιοπρέπεια του ανθρώπου⁵¹. Εάν τα αισθήματα κάποιου ανθρώπου υποστούν βλάβη, αυτό αποτελεί παραβίαση των φυσικών δικαιωμάτων του

⁵¹ Sennett 1977: 122

στον ίδιο βαθμό με την προσβολή της ιδιοκτησίας του ή ακόμα με την αυθαίρετη φυλάκιση του.

Η αντίληψη πως τα ανθρώπινα όντα έχουν δικαίωμα να είναι ευτυχισμένα είναι μια σχετικά καινούργια δυτική ιδέα. Σε κοινωνίες με μεγάλη φτώχεια, ή έντονα θρησκευτικά πάθη, η ψυχική ικανοποίηση έχει ελάχιστη σημασία. Η ιδιάζουσα προβολή των απαιτήσεων της φύσης ενάντια στον πολιτισμό, άρχισε να διαμορφώνεται τον 18^ο αιώνα⁵².

Ένας τρόπος για να δώσουν έμφαση στην ευτυχία ήταν η διάκριση μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού. Η γεωγραφία της μεγαλούπολης χρησίμευε στους πολίτες της ως ένας τρόπος να σκέφτονται σχετικά με τη φύση και τον πολιτισμό, ταυτίζοντας το φυσικό με το ιδιωτικό και τον πολιτισμό με το δημόσιο. Όσο πιο απτή γίνονταν αυτή η αντίθεση φύσης και πολιτισμού μέσω της σύγκρισης δημόσιου και ιδιωτικού, τόσο περισσότερο η οικογένεια εκλαμβάνονταν ως φυσικό φαινόμενο. Η οικογένεια ήταν μάλλον «έδρα της φύσης», παρά θεσμός όπως ο δρόμος ή το θέατρο. Πίστευαν λοιπόν ότι εάν συνενωνόταν το φυσικό με το ιδιωτικό, τότε κάθε ανθρώπινο βίωμα των οικογενειακών σχέσεων θα ήταν το βίωμα της φύσης.

Η ιδιωτική σφαίρα θα έκρινε τη δημόσια με βάση το κατά πόσο συμβατικοί κώδικες έκφρασης εξουσίαζαν την πραγματικότητα ενός προσώπου⁵³. Πέραν αυτών των ορίων βέβαια το πρόσωπο είχε τη δική του ζωή που μπορούσε να εκφραστεί, όπως επιθυμούσε. Παρόλα αυτά, η δημόσια σφαίρα ήταν επίσης διορθωτικός παράγοντας και για την ιδιωτική. Το δημόσιο διόρθωνε ένα ελάττωμα της φύσης. Αυτές οι δυο σφαίρες λοιπόν, το δημόσιο και το ιδιωτικό

⁵² Sennett 1977:123

⁵³ Οπ.π.

πρέπει να τις θεωρούμε αναπόσπαστα μέρη. Ήταν σύγχρονοι ανθρώπινοι κώδικες έκφρασης, εντοπισμένοι σε διαφορετικά κοινωνικά περιβάλλοντα, τα οποία τακτοποιούσαν αμοιβαία. Επίσης, η δημόσια σφαίρα ήταν εξελισσόμενο φαινόμενο που όσο περνούσε ο χρόνος μορφοποιούνταν και έτσι ακριβώς ήταν και η ιδιωτική. Εντούτοις, υπάρχουν όρια στη δημόσια έκφραση αυτή την εποχή.

Από την μια, τα ρούχα που φοριόντουσαν σπíti, μέχρι τη δημόσια έκφραση και για την κοσμοπολίτικη συμπεριφορά η οποία θεωρούνταν αρμόζουσα μόνο σε ενήλικους. Από την άλλη, η αυξανόμενη ενασχόληση με την κατάσταση της παιδικής ηλικίας χάραζε συγκεκριμένα όρια στη δημόσια έκφραση.

Τα όρια αυτά αφορούν το γεγονός ότι ο δημόσιος χώρος ήταν κοινωνικός τόπος προορισμένος για «παιχνίδια» ενήλικων. Μεταξύ των ενηλίκων, το ίδιο όριο στην ψυχική αγωνιά επικράτησε στην εξωτερική εμφάνιση και τη χρήση του λόγου. Οι δημόσιες συμβάσεις δεν έπρεπε να αποδυναμώσουν την επιδίωξη της ευτυχίας, αυτή εξαρτιόταν από μια αίσθηση ψυχικής ακεραιότητας και σεβασμού του προς τον συνάνθρωπο. Αντίθετα, η δημόσια ζωή έθετε περιορισμούς στην αρχή της ευτυχίας ως ορισμού της πραγματικότητας. Η δημόσια κουλτούρα αποσκοπούσε στον περιορισμό των επιπτώσεων της φύσης⁵⁴. Οι τρόποι της δημόσιας και της ιδιωτικής έκφρασης δεν ήταν και τόσο αντίθετοι. Οι παρορμήσεις που κυβερνούσαν το δημόσιο ήταν οι παρορμήσεις της θέλησης, οι παρορμήσεις που κυβερνούσαν το ιδιωτικό ήταν οι παρορμήσεις που περιόριζαν την φαντασία. Το δημόσιο ήταν ανθρώπινη δημιουργία, το ιδιωτικό ήταν ανθρώπινη κατάσταση.

⁵⁴ Οπ.π.

Η αρχή της φυσικής τάξης ταυτίζονταν με την μετριοπάθεια : οι κοινωνικές συμβάσεις ελέγχονταν μόνο από την στιγμή που δημιουργούσαν ακραίες μορφές συμπεριφοράς. Κατά τον 18^ο αιώνα οι άνθρωποι άρχισαν να διαπραγματεύονται με την ιδέα της ελευθερίας. Η ελευθερία ως αρχή δεν συμπεριλάμβανε την ιδέα της σύμβασης.

Μια τέτοια ιδέα, κινδύνευε να διασπάσει την έννοια του δημόσιου και του ιδιωτικού. Αυτή η αρχή παρέμενε μέχρι τότε ενωμένη, γιατί ο ατομικός χαρακτήρας δεν χρησιμοποιούνταν για να διαμορφώσει κάποια κοινωνική αρχή. Το αίτημα της ελευθερίας μετέβαλε αυτήν την κατάσταση.

Από την ιδέα της μεμονωμένης προσωπικότητας ως κοινωνικής αρχής εκπήγασε τελικά η πεποίθηση να υπάρχουν πολιτικά μέτρα που να έχουν αξία, υπό την προϋπόθεση ότι οι υπέρμαχοι τους (πολιτικοί) είναι αξιόπιστα και ευυπόληπτα άτομα⁵⁵.

Όσον αφορά το κομμάτι των ποινικών κυρώσεων έχει άμεση σχέση με την αρχή της φυσικής τάξης. Στην διαμόρφωση των ποινικών μέσων και των μεθόδων επιδρούν σημαντικά και διάφοροι πολιτιστικοί παράγοντες (θρησκευτικοί, ιδεολογικοί), καθώς επίσης και οι γενικότερες αντιλήψεις της κάθε κοινωνίας ως προς τον τρόπο ζωής και τα προστατευταία έννομα αγαθά. Έτσι η ποινική καταστολή την περίοδο 1600-1700 εκδηλώθηκε στο νομικό χώρο με την σχολή του φυσικού δίκαιου. Ονομάστηκε έτσι, διότι θεωρεί ότι ο κόσμος διέπεται αποκλειστικά από νόμους καθολικής ισχύος που δεν στηρίζονται στην αυθεντία ενός επιστήμονα ή ενός κειμένου, αλλά στην εμπειρική παρατήρηση:

⁵⁵ Sennett 1977:128

- Της φύσεως του ανθρώπου, ως ελλόγου όντος.
- Της φύσεως της κοινωνίας, ως χώρου δράσεως του ανθρώπου.

Το πνεύμα που την διέπει είναι ατομοκρατικό, τα μέτρα δηλαδή για την αξιολόγηση του ανθρώπου αναζητούνται στον ίδιο τον άνθρωπο, με βάση τις άμεσες εμπειρίες, και όχι σε κάποια υπερφυσική τάξη μεταφυσικού ή θρησκευτικού χαρακτήρα.⁵⁶

Σε πρακτικό επίπεδο υπήρχε μια τάση να καταργηθούν οι σωματικές και οι θανατικές ποινές, που είχαν κυριαρχήσει στην Ευρώπη από το 1200 και αντικατάσταση τους με άλλες, λιγότερο αχρηστευτικές και περισσότερο παραγωγικές ποινές, όπως η εκτόπιση σε αποικίες και η εργασία στην φυλακή. Επίσης όλοι οι άνθρωποι είναι ίσοι και ελεύθεροι με βάση το φυσικό δίκαιο. Υπάρχουν εγγενή δικαιώματα συνδεδεμένα προς την έννοια του ανθρώπου, το θέμα της ανθρώπινης ελευθερίας είναι στο κέντρο του προβληματισμού της εποχής⁵⁷.

Η σημαντική αυτή στροφή στον χώρο των σωφρονιστικών θεσμών, συμπίπτει με δυο ιστορικές εξελίξεις, με την εδραίωση του προτεσταντισμού και των αντιλήψεων του και με την οικονομική ακμή που σημειώνεται στην Ευρώπη από την ανακάλυψη νέων εδαφών στην Αμερική και την δημιουργία εκεί νέων αγορών (μερκαντελισμος). Οι νέες αυτές ιδέες για την χρησιμοποίηση της εργασίας ως ενός μέτρου αντικατάστασης με την θανατική ποινή, απέβλεπε ουσιαστικά σε ένα νομικό σύστημα που εξυπηρετούσε τις ανάγκες της ισχυρής εμπορικής τάξης δηλαδή να «εξυπηρετηθεί» το δίκαιο και η άνοδος του καπιταλισμού. Αν και αρχικά η

⁵⁶ Κουράκης 1985: 95

⁵⁷ Φαρσεδάκης 1996:82

φυλακή ήταν ένα ίδρυμα που συνδύαζε την λειτουργία του πτωχοκομείου, νοσοκομείου κ.τ.λ. που οι κρατούμενοι εθιζόταν στην προσευχή και την εργασία, σύντομα άλλαξε μορφή και έγινε μια δημόσια ποινή.

Λίγο αργότερα, κατά την περίοδο του διαφωτισμού (1700-1876) εφαρμόστηκαν ορθολογικότερες και δικαιότερες ποινές καθώς οι προσπάθειες των διαφωτιστών έτειναν κυρίως στην θέσπιση μεγαλύτερων και ουσιαστικότερων δικονομικών εγγυήσεων. Ειδικότερα ζητούσαν σαφείς κανόνες για τα εγκλήματα και τις ποινές, σαφή χωρισμό των εξουσιών και των αρμοδιοτήτων στην εκδίκαση των υποθέσεων, ισότητα στην απονομή της δικαιοσύνης και αποδέσμευση του δίκαιου από τη θρησκεία και την ηθική.

Ένας από τους βασικότερους εκπροσώπους αυτής της σχολής ο Bentham, προτείνει μια αλλαγή στα θέματα της αρχιτεκτονικής της φυλακής, που την ονομάζει «Πανοπτικόν» λόγω της ιδιορρυθμίας της να επιβλέπονται ταυτόχρονα όλα τα κελιά από ένα κεντρικό σημείο, το «εποπτείο» του διοικητή της. Για να είναι δυνατή η επίβλεψη αυτή, θα έπρεπε τα κελιά να φωτίζονται νυχθημερόν. Οι υποστηρικτές αυτού του συστήματος πίστευαν πως εξοικονομούσε χρήματα λόγω της ανάγκης λιγότερων δεσμοφυλάκων και πως θα υπήρχαν λιγότερες αντιδράσεις για σωματικές ποινές.

Από την άλλη, οι πολέμιοι υποστηρίζουν πως αυτό το σύστημα έχει αρνητικές συνέπειες. Η δυνατότητα να βλέπεις τον άλλο χωρίς να σε βλέπει, οι φορείς της κάθε είδους εξουσίας είναι σε θέση να ελέγχουν και να κατευθύνουν την κατάσταση απλώς με ψυχολογική πίεση και με αναλυτική καταγραφή πρόσωπων και πραγμάτων, χωρίς να υποβάλλονται σε δαπάνες για φυλακτικό προσωπικό και επιτυγχάνοντας, το καλύτερο αποτέλεσμα σε ταχύτητα, ευελιξία και απόδοση. Τώρα η ποινή λοιπόν γίνεται σχολειό,

δίδαγμα, σύμβολο και παράσταση νοητική, με προορισμό να επιδρά στην ψύχη του εγκληματία και κυρίως στην ψυχή των άλλων κοινωνιών.

2. Η ΑΝΑΣΤΑΤΩΣΗ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΖΩΗΣ ΤΟΝ 19^ο ΑΙΩΝΑ

Η πόλη του παθητικού θεάματος ήταν νέα αυτήν την εποχή. Η αστική τάξη χρησιμοποιούσε την κουλτούρα του 18^{ου} αιώνα για να προσδώσει στην πόλη διαστάσεις θεάματος, και έτσι αποστέρησε τον δημόσιο χώρο από το νόημα του ως μορφή κοινωνικότητας. Τέσσερα είναι τα ζητήματα που πρέπει να θέσουμε για την δημόσια ζωή στον 19^ο αιώνα.

Αρχικά τι επιπτώσεις είχαν οι υλικές συνθήκες στον δημόσιο χώρο, πως η ατομική προσωπικότητα έγινε κοινωνική κατηγορία (πως κατανοήθηκε η δημόσια προσωπικότητα), τι συνέβη με την ταυτότητα του δημόσιου ανθρώπου από την στιγμή που οι άνθρωποι πίστεψαν ότι η προσωπικότητα είναι κοινωνική κατηγορία, και συγκεκριμένα τι συνέβη με την εικόνα του ανθρώπου ως ηθοποιού, και τέλος, με ποιον τρόπο η δημόσια προσωπικότητα προσέφερε έδαφος στην μοντέρνα αρχή της οικειότητας.⁵⁸

Ποιες όμως ήταν πραγματικά αυτές οι δυνάμεις που κατά τον 19^ο αιώνα μετέβαλαν την δημόσια ζωή; Η αλλαγή αυτή προέκυψε από τον βιομηχανικό καπιταλισμό⁵⁹. Τέσσερα σημάδια δείχνουν ότι η εμφάνιση της ατομικής προσωπικότητας στην δημόσια ζωή δημιούργησε δυσχέρειες είναι, ο φόβος της ακούσιας αποκάλυψης αισθημάτων, η επιβολή ιδιωτικών παραστάσεων σε δημόσιες καταστάσεις, η επιθυμία να απωθεί κανείς τα αισθήματα του προκείμενου να προφυλάσσεται στον δημόσιο χώρο, και η προσπάθεια να χρησιμοποιηθεί η παθητικότητα ως αρχή της δημόσιας τάξης.

⁵⁸ Miller 1993: 75

⁵⁹ Sennett 1977:167

2.1. Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΟΥ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΔΗΜΟΣΙΑ ΖΩΗ

Η μεγαλύτερη πληθυσμιακή αύξηση πραγματοποιήθηκε στις πρωτεύουσες. Η κατακόρυφη αύξηση του πληθυσμού ήταν οπωσδήποτε άνευ προηγουμένου. Ο νέος πληθυσμός διευθετήθηκε με τη βοήθεια της αστυακής οικολογίας. Οι άνθρωποι οι οποίοι συνέρρεαν στις πόλεις διέθεταν αναγνωρίσιμες ρίζες και παρελθόν. Ήταν κατά κανόνα νέοι και άγαμοι, σιγά-σιγά όμως καθώς η αποδιάρθρωση της γεωργίας γενικεύονταν, συγκροτούσαν οικογενειακές μονάδες μέσα στις πόλεις όπου μετανάστευαν ⁶⁰.

Η οικονομία των πρωτευουσών του 19^{ου} αιώνα μεγιστοποίησε αυτό που υπήρχε στην πόλη κατά τον 18^ο αιώνα. Εμπόριο, διαχείριση των οικονομικών και γραφειοκρατία παρέμειναν οι βασικές δραστηριότητες των πρωτευουσών. Η εσωτερική οικονομία τους γέννησε μια νέα οικονομική ασχολία. Την πληθυσμιακή αύξηση στις πόλεις, το λιανικό εμπόριο έγινε πιο επικερδές από ποτέ⁶¹.

Η μάζα των αγοραστών δημιούργησε νέα μορφή «δημόσιου» εμπορίου που επικεντρώνονταν σε μεγάλα καταστήματα που είχαν ποικιλία σε εμπορεύματα, έναντι των κλασικών υπαίθριων αγορών και των μικροκαταστημάτων. Σε αυτήν την νέα μορφή λιανικού εμπορίου φανερώθηκαν όλες οι περιπλοκές και τα προβλήματα της δημόσιας ζωής τον 19^ο αιώνα, αποτέλεσμα των μεταβολών στον δημόσιο χώρο.

⁶⁰ Sennett 2006 :28

⁶¹ Sennett 1977: 174

Επιπλέον, η πρόοδος της ιατρικής και της δημόσιας υγείας βοήθησαν και στην αύξηση του πληθυσμού των πόλεων. Παρά το γεγονός πως η πόλη αυξάνονταν εσωτερικά, η κυριότερη πηγή επέκτασης της παρέμενε η προσέλευση μεταναστών. Η πληθυσμιακή ανάπτυξη όμως είχε και κάποιες συνέπειες. Η διαθέσιμη στέγαση σύντομα κορέστηκε. Τα σπίτια άρχισαν να υποδιαιρούνται σε κατοικίες, ή να προστίθενται νέοι όροφοι στα παλιά κτίρια. Οποιαδήποτε ανομοιογένεια γεννιόνταν με τον διαχωρισμό των ιδιωτικών οικιών σε διαμερίσματα κατά το πρώτο ήμισυ του αιώνα, αντισταθμίζονταν τώρα από μια προσπάθεια να καταστούν οι γειτονίες **ομοιογενείς οικονομικές μονάδες**⁶².

Όσοι επένδυναν σε νέες κατασκευές ή σε ανακαινίσεις εύρισκαν ότι αυτή η ομοιογένεια ήταν ορθολογική αφού ήξεραν σε τι είδους περιοχή τοποθετούσαν τα κεφαλαία τους. Έτσι, οι κάτοικοι συνήθισαν στην ιδέα πως η οικονομία κάποιας περιοχής αρμόζει στο επίπεδο ευμάρειας των κατοίκων της. Καθώς η πόλη συνέχιζε να κατακλύζεται από ανθρώπους, αυτοί έχασαν σταδιακά την αμοιβαία λειτουργική επαφή τους. Οι κάτοικοι αποξενώνονταν και απομονώνονταν όλο και περισσότερο.

Η μοναδική έξοδος της εργατικής τάξης σε μη εργατικούς τομείς της πόλης αφορούσε αγορές. Ο κοσμοπολιτισμός, εκλήφθηκε από τις εργατικές τάξεις ως εμπειρία κατανάλωσης. Οι υλικές μεταβολές δεν προκάλεσαν τον 19ο αιώνα την αίσθηση του χάους, διότι οι πολίτες δεν χρειάζονταν να επινοήσουν κάποια ομοιογενή κουλτούρα στην πόλη με το πώς να συμπεριφέρονται μπροστά σε ξένους.

⁶² Sennett 1977 :175

Υπήρχε μια κληρονομημένη κουλτούρα, αυτή η κουλτούρα ήταν ο δημόσιος χώρος⁶³. Δεν θα πρέπει να παραβλέψουμε το ρόλο που έπαιξαν τα δημόσια αγαθά στην έννοια του δημόσιου χώρου. Μέσω των υλικών αγαθών οι άνθρωποι επένδυσαν προσωπικό συναίσθημα και παθητική παρατήρηση. Η δημόσια έξοδος ήταν ταυτόχρονα προσωπική και παθητική εμπειρία. Η οικονομία της αγοράς είχε τη δύναμη να απευθύνει τα υλικά της εμφάνισης σε μονίμως προβληματική, μονίμως μυστικοποιημένη κατάσταση. Ο βιομηχανικός καπιταλισμός όμως πέραν της μυστικοποίησης είχε και μια δεύτερη επίπτωση στον δημόσιο χώρο. Μετέβαλε την φύση της ιδιωτικότητας. δηλαδή επηρέασε τη σφαίρα η οποία αντιτίθετο στο δημόσιο.

⁶³ Sennett 1977 : 192

2.2. Η ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΟ ΔΗΜΟΣΙΟ ΧΩΡΟ

Η προσωπικότητα εμφανίστηκε στον δημόσιο χώρο επειδή μια νέα μη θρησκευτική αντίληψη για τον κόσμο εμφανίστηκε στην κοινωνία. Αυτή η θεώρηση αντικατέστησε μια τάξη της φύσης με μια διευθέτηση των φυσικών φαινομένων⁶⁴. Τον 19^ο αιώνα η ανάγκη για πίστη μετατοπίστηκε από τη μη ειδωλολατρική θρησκεία σε μια πιο στοχαστική κατάσταση, οι πεποιθήσεις εστιάζονται όλο και περισσότερο στη ζωή και τις εμπειρίες του ίδιου του ανθρώπου. Η προσωπικότητα κατά τον 19^ο αιώνα διακρίνονταν από την πίστη στον Διαφωτισμό.

Η προσωπικότητα του ανθρώπου έδειχνε να παραλλάσσεται από πρόσωπο σε πρόσωπο, ενώ ο φυσικός χαρακτήρας ήταν ο κοινός παρονομαστής για όλη την ανθρωπότητα. Ο καθένας είναι ότι δείχνει επομένως οι άνθρωποι με διαφορετικές εμφανίσεις είναι διαφορετικά πρόσωπα. Επιπλέον η προσωπικότητα αντίθετα από τον φυσικό χαρακτήρα ελέγχεται από την συνείδηση του κάθε ανθρώπου και τέλος η προσωπικότητα διαχωρίζεται από την ιδέα του φυσικού χαρακτήρα, σύμφωνα με το ότι η ελευθέρια του αισθήματος μοιάζει κάποιες στιγμές με παραβίαση του κανονικού συμβατικού αισθήματος.

Η προσωπικότητα⁶⁵ τον προηγούμενο αιώνα συναποτελούνταν από τρεις όρους: ενότητα μεταξύ εξόρμησης και εμφάνισης, αυτεπίγνωση για τα αισθήματα και αυθορμησία ως ανωμαλία.

⁶⁴ Οπ.π.

⁶⁵ Lefebvre 1977: 26

Με την ενδυμασία των μέσων του 19^{ου} αιώνα, η προσωπικότητα διείσδυσε στον δημόσιο χώρο, και από εκεί διαπλέχθηκε με τις δυνάμεις της βιομηχανικής παραγωγής και διανομής. Με την πυρηνική οικογένεια της εποχής, παρόλη την επιθυμία για σταθερές προσωπικές σχέσεις, οι ίδιες ακριβώς προϋποθέσεις αναστάτωσαν την οικογενειακή λειτουργία. Οι εξεγέρσεις ενάντια στην δημόσια κουλτούρα των μέσων του 19ου αιώνα, το καταναγκαστικό ενδιαφέρον για προσωπική έκφραση στον δημόσιο χώρο, παρέμεινε ασυναγώνιστο, αναχαιτίζοντας τόσο το εύρος όσο και τον αυθορμητισμό της εξέγερσης και διευρύνοντας το χάσμα μεταξύ εμφανίσεων στην καθημερινή ζωή κι εμφανίσεων επί σκηνής.

Λόγω της προσωπικότητας στην κοινωνία και της διασταύρωσης της με τον βιομηχανικό καπιταλισμό στον δημόσιο χώρο, προέκυψαν όλα τα σημεία ψυχικής δυσφορίας για τις νέες βάσεις της δημόσιας κουλτούρας, φόβος για ακούσια έκθεση του χαρακτήρα, επιβολή της δημόσιας και ιδιωτικής εξεικονισής, αμυντική αναδίπλωση από αισθήματα και παθητικότητα.

2.3. ΤΑ ΔΗΜΟΣΙΑ ΠΡΟΣΩΠΑ ΤΟΥ 19^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ

Από τη στιγμή που η προσωπικότητα εισχώρησε στον δημόσιο χώρο, η ταυτότητα του δημόσιου ανθρώπου διασπάστηκε σε **δύο** κομμάτια. Ελάχιστοι άνθρωποι επέμειναν να εκφράζονται ενεργητικά στον δημόσιο χώρο. Αυτοί που έμειναν ενεργητικοί από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα είχαν γίνει επαγγελματίες του θεάτρου, ήταν ηθοποιοί.

Παράλληλα, όμως αναπτύχθηκε και μια άλλη ταυτότητα, εκείνη του θεατή. Ο θεατής όμως δεν συμμετείχε στη δημόσια ζωή αλλά μάλλον θωρακιζόταν προκειμένου να την παρατηρεί⁶⁶. Ο θεατής, όντας παθητικός στον δημόσιο χώρο συνέχιζε να πιστεύει στη δημόσια ζωή. Ο δημόσιος άνθρωπος πλέον αισθάνονταν πιο άνετα στην θέση του μάρτυρα της έκφρασης κάποιου άλλου, παρά σαν ενεργητικός φορέας της έκφρασης.

Ο θεατής ήλπιζε να επιτελέσει καθήκοντα της προσωπικότητας τα οποία αισθανόταν ότι δεν θα επιτελούσε άμα συναλασσόταν ενεργητικά με τρίτους. Στις κοινωνικές σχέσεις του τα αισθήματα του ήταν συγκεχυμένα και ασταθή. Τηρώντας παθητική στάση, ήλπιζε ότι θα κατόρθωνε να αισθανθεί περισσότερο. Γινόμενος θεατής της ζωής, ο άνθρωπος ένιωθε ελεύθερος. Έτσι, η επιβίωση του δημόσιου χώρου πάνω στις νέες βάσεις ανέδειξε μια θεμελιακή αντίθεση της σύγχρονης ζωής, τους τρόπους της ελεύθερης προσωπικής ανάπτυξης σε σύγκρουση με τους τρόπους συμπεριφοράς που

⁶⁶ Sennett 1977: 252

υπήρχαν στην οικογένεια. Επιπλέον, η δημόσια ταυτότητα των ελάχιστων οι οποίοι παρέμεναν ενεργητικοί προκάλεσε μια αλλαγή.

Η αξιοπιστία των πολιτικών κρίνονταν από εδώ και στο εξής από το **κατά πόσο οι προσωπικότητες τους περιβάλλονταν με την ίδια εμπιστοσύνη που περιβάλλονταν οι ηθοποιοί επί σκηνής**. Καθώς το περιεχόμενο της πολιτικής εμπιστοσύνης απομακρυνόταν από τον δημόσιο χώρο, ο κόσμος άρχισε να ενδιαφέρεται για το περιεχόμενο της **ζωής των πολιτικών**.

Ο Wilkes (1930) είπε έναν αιώνα αργότερα, ότι η πολιτική προσωπικότητα καθορίζεται πια μέσω του πλήθους με ειδικούς όρους, σε ειδικές βάσεις, με τους όρους της αγνότητας των προθέσεων του, και αυτό που πιστεύει ο πολιτικός έχει ολοένα και μικρότερη σημασία στην απόφαση που παίρνει κανείς να τον εμπιστευτεί ή όχι.

Οι σιωπηλοί θεατές **έχουν την ανάγκη** να δουν στον δημόσιο ηθοποιό ορισμένα στοιχεία της προσωπικότητας του άσχετα από το αν αυτός τα διαθέτει ή όχι. **Επενδύουν σε αυτόν με τη φαντασία τους ό,τι ίσως στερείται στην πραγματικότητα**. Ο θεατής, άρα προβάλλει μια ανάγκη του πάνω στον δημόσιο ηθοποιό, τον πολιτικό. Συνήθως, οι θεατές ζουν στην αφάνεια, χωρίς δική τους δράση, και αφήνουν την ζωή να περνά μπροστά τους. Εδώ βρίσκεται η σύγχρονη σκηνή της δημόσιας ορατότητας και συνάμα της διαπροσωπικής απομόνωσης.

Σε αυτό το πλαίσιο ο καλλιτέχνης και ο πολίτικος απέκτησε πολύ σημαντική θέση και μια μεγάλη δύναμη : συγκλονίζει τους άλλους, ενώ και ο ίδιος μοιάζει συγκλονιστικό πρόσωπο. Ποια καθήκοντα επιτελεί αυτή η απομονωμένη και συνάμα κυρίαρχη προσωπικότητα;

Όσο αναφορά τον θεατή δημιουργεί συναισθήματα που είναι ταυτόχρονα αφύσικα και ασφαλή. Εμφανίζει αυθόρμητα αισθήματα δημοσίως και αυτό είναι μη αποδεκτό. Ωστόσο ο στιγμιαίος συγκλονισμός είναι ασφαλής λόγω της ουσιαστικής απομόνωσης του ηθοποιού. Οι ηθοποιοί χρησιμοποιούσαν μεθόδους συγκλονισμού για να μετατρέψουν τη στιγμή του ρόλου σε μεγάλης σημασίας ζήτημα.

Όσοι συντάραζαν το ακροατήριο εκλαμβάνονταν ως πολύ ισχυρά πρόσωπα και ως εκ τούτου, ανώτερου κύρους, σε αντίθεση με την υπηρετική θέση του εκτελεστή κατά τον 18^ο αιώνα. Με αυτόν τον τρόπο, καθώς ο εκτελεστής έφτασε να κατέχει υψηλότερη θέση από το ακροατήριο του, απέκτησε τη δυνατότητα να υπερβαίνει το κείμενο του. Παρόλα αυτά, ο σιωπηλός θεατής δεν θα πρέπει να εκληφθεί ως βολικός άνθρωπος. Η σιωπή του ήταν σημάδι σκεπτικισμού.

Εξάλλου, ας μην ξεχνάμε πως το ευυπόληπτο ακροατήριο από το 1850 και μετά ήταν αυτό που είχε την ικανότητα να ελέγχει τα αισθήματα του μέσω της σιωπής. Ο παλαιότερος αυθορμητισμός θεωρούνταν «πρωτόγονος». Η ομιλία, κατά την διάρκεια της παράστασης φανέρωνε τώρα αγένεια. Αντίθετα η κατάπνιξη των αισθημάτων μέσα σε μια σκοτεινή αίθουσα, σήμαινε πειθαρχία, αυτή η πειθαρχία της σιωπής ήταν κατ'εξοχήν κοσμοπολίτικο φαινόμενο. Ο δημόσιος άνθρωπος ως παθητικός θεατής ήταν άνθρωπος απελευθερωμένος και αποδεσμευμένος. Ήταν απελευθερωμένος από τα βάρη της κοσμιότητας που κουβαλούσε σπίτι του και επιπλέον, ήταν απελευθερωμένος από την ίδια τη δράση.

Όπως ακριβώς στο θεατρικό κοινό υπήρχε συνάφεια μεταξύ σιωπής και κοινωνικής τάξης, έτσι υπήρχε και στο πλήθος του δρόμου. Η δημόσια σιωπή

ανάμεσα σε εργάτες θεωρούνταν από την αστική τάξη ως σημείο, ότι έστω και απρόθυμα, ο εργάτης της πόλης ήταν τουλάχιστον υποτακτικός.

Η ερμηνεία σε αυτό ήταν απλή, εάν επιτρέπονταν στους εργάτες να συναθροίζονται, τότε θα συνέκριναν τις ανισότητες, θα μηχανορραφούσαν, θα συνωμοτούσαν και θα επαναστατούσαν. Ως εκ τούτου θεσπίστηκαν νόμοι που απαγόρευαν δημόσιες συζητήσεις μεταξύ συνάδελφων και συγκροτήθηκε στην πόλη ένα σύστημα καταδοτών για να αναφέρουν τους χώρους στους οποίους συναθροίζονταν οι μικροί πυρήνες εργατών, σε ποια καφενεία και ποιες ώρες.

Φυσικά όταν το καφενείο γίνεται χώρος συζητήσεων ανάμεσα σε συντρόφους της δουλειάς, απειλεί την κοινωνική τάξη και ειρήνη. Όταν όμως το καφενείο γίνεται χώρος όπου ο αλκοολισμός καταστρέφει τη συνομιλία, στηρίζει την κοινωνική ευταξία. Άρα υπήρχε σαφή σχέση ανάμεσα στο αλκοόλ και τη δημόσια παθητικότητα. Από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα τα καφενεία σε συνοικίες κάθε κατηγορίας άρχισαν να βγάζουν τραπεζάκια στους δρόμους. Η πελατεία χρησιμοποιούσε αυτά τα καφέ, ως χώρους δημόσιας παρουσίας και συνάμα απομόνωσης. Η σιωπή καθιστούσε εφικτή την ορατότητα και συνάμα την απομόνωση του καθενός από τους συνάνθρωπους του⁶⁷.

Επίσης, ένα άλλο κοινωνικό φαινόμενο, οι μαζικές συνεστιάσεις που σήμαναν και το τέλος της ομιλίας ως αλληλενέργειας, η μαζική συνεστίαση ήταν το έμβλημα της κοινωνίας που έμενε πιστή στον δημόσιο χώρο, θεωρώντας τον σημαντικό τόπο προσωπικών εμπειριών, ενώ τον είχε εκκενώσει από το νόημα του που είχε για τις κοινωνικές σχέσεις.

⁶⁷ Savage –Warde 2005 : 55

Λόγω όλων αυτών άλλαξαν από το τέλος του 19^{ου} αιώνα και μετά οι θεμελιακές αρχές του ακροατηρίου.

3. ΣΥΛΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑ

Στην κοινωνία της οικειότητας όλα τα κοινωνικά φαινόμενα, ανεξαρτήτως εάν είναι απρόσωπα στη δομή, μετατρέπονται σε προσωπικά ζητήματα προκειμένου να έχουν νόημα και αξία. Οι πολιτικές συγκρούσεις ερμηνεύονται με βάση το παιχνίδι μεταξύ πολιτικών προσωπικοτήτων, η πολιτική ηγεσία ερμηνεύεται με βάση την αξιοπιστία της, παρά με τα επιτεύγματα της.

Η ταξική θέση παρουσιάζεται ως προϊόν προσωπικού δυναμισμού και ικανότητας, παρά συστηματικού κοινωνικού καθορισμού. Η είσοδος της προσωπικότητας στον δημόσιο χώρο του 19^{ου} αιώνα προετοίμασε το έδαφος για την κοινωνία της οικειότητας. **Αυτό το έκανε πείθοντας τους ανθρώπους πως οι αμοιβαίες σχέσεις στην κοινωνία σήμαιναν αποκάλυψη της προσωπικότητας**⁶⁸. Η κοινωνία της οικειότητας οργανώνεται γύρω από δυο αρχές, η μια είναι ο **ναρκισσισμός** και η δεύτερη η **κοινότητα**.

Ο ναρκισσισμός είναι η προσπάθεια για την ικανοποίηση του Εγώ που την ίδια ακριβώς στιγμή παρεμποδίζει την πραγμάτωση αυτής της ικανοποίησης. Παρότι δεν δημιουργείται αποκλειστικά από πολιτισμικές συνθήκες, ωστόσο ενισχύεται από αυτές.

Ο ναρκισσισμός εξαρτάται από το λεγόμενο «προσωπικό συμφέρον».

Όταν ένα πρόσωπο σχηματίζει στο νου του μια ιδέα του τι επιθυμεί και τι εξυπηρετείται δικά του συμφέροντα προσπαθεί να ελέγξει την

⁶⁸ Sennett 1977: 281

πραγματικότητα με ειδικό τρόπο. Αποφασίζει τι του ανήκει από την πραγματική ζωή, και όχι αν αυτή η πραγματικότητα τον εκφράζει. **Όταν ένας πολιτισμός ενθαρρύνει τον ναρκισσισμό, αποθαρρύνει τους ανθρώπους από το να διεκδικούν και να αποκτούν και τους προσανατολίζει στη διάχυτη επιθυμία.**

Προσπαθεί δηλαδή να τους αποτρέψει από την ιδέα του προσωπικού τους συμφέροντος, αναστέλλει την ικανότητα για κρίση αυτής της εμπειρίας και κεντρίζει την πίστη πως αυτή η εμπειρία είναι ανά πάσα στιγμή απόλυτη και προκαλεί πληρότητα. Εφόσον πρόκειται για πολιτικό, ο οποίος είναι δημόσια προσωπικότητα, εστιάζει την προσοχή του πάνω στον εαυτό του, στον βαθμό που αυτό αποσπά το ενδιαφέρον από το έργο του.

Στο μέτρο που ο πολιτικός στον δημόσιο χώρο προκαλεί εμπιστοσύνη προς το πρόσωπο του, στο ίδιο μέτρο όσοι είναι εύπιστοι χάνουν την αίσθηση του εαυτού τους. Κάτι παρόμοιο είδαμε πως ισχύει και στην τέχνη, αντί οι θεατές να κρίνουν τον καλλιτέχνη, επιθυμούν να συγκινηθούν από αυτόν. Κάτι αντίστοιχο ισχύει και για την πολιτική προσωπικότητα, οι ακροατές της χάνουν και αυτοί την αίσθηση του εαυτού τους. Εστιάζουν την προσοχή τους στο ποιος είναι και όχι στο τι μπορεί να κάνει γι' αυτούς. Το δεύτερο χαρακτηριστικό της παρούσας κοινωνίας της οικειότητας είναι η έντονη έμφαση που δίνεται στην κοινότητα.

Στην κοινότητα, οι άνθρωποι ενδέχεται να έχουν κάθε λογής κοινωνικές και διαπροσωπικές εμπειρίες⁶⁹, χωρίς αυτό να εξαρτάται απαραίτητα από το κατά πόσον ζουν ο ένας κοντά στον άλλο.

⁶⁹ Κοντογιώργης 2003 :18

Μια έντονη κοινοτική ιδέα είναι πως όταν οι άνθρωποι αποκαλύπτονται αμοιβαία, αναπτύσσεται ένας σύνδεσμος για να τους συγκρατεί ενωμένους. Εάν δεν υπάρχει αμοιβαία ψυχική αποκάλυψη, θεωρείται, πως δεν υπάρχει και κοινωνικός δεσμός.

Αυτή η αρχή της κοινότητας είναι το ακριβώς αντίθετο της «κοινωνικής» κοινότητας του 18^{ου} αιώνα, όπου οι ενέργειες της μεταμφίεσης ήταν μόνο ότι μοιράζονταν οι άνθρωποι. Ο απλούστερος τρόπος σχηματισμού κοινοτικής ταυτότητας γίνεται όταν απειλείται η ίδια η επιβίωση της ομάδας, όπως σε μια καταστροφή ή σε έναν πόλεμο.

Με την ανάληψη συλλογικής δράσης για να αντιμετωπίσουν την απειλή οι άνθρωποι νιώθουν ο ένας κοντά στον άλλο και αναζητούν εικόνες οι οποίες θα τους συνδέουν. Η συλλογική δράση καλλιεργεί την συλλογική αυτεπίγνωση, αυτή η συνοδεία εκτείνεται από τα ιδεώδη της ελληνικής πολιτικής σκέψης μέχρι την συνομιλία στα καφενεία και στα θέατρα του 18^{ου} αιώνα. Ωστόσο, σε περιόδους αλλοίωσης της δημόσιας ζωής, η σχέση ανάμεσα σε συμμετοχική δράση και συλλογική ταυτότητα διαλύεται. Αφού οι άνθρωποι δεν συνομιλούν στο δρόμο πώς ξέρουν ότι είναι ομάδα; Σε αυτήν την περίπτωση απλά σταματούν να σκέφτονται ότι αποτελούν ομάδα. Η μορφή της κοινότητας που εξετάζουμε εδώ είναι μια κοινότητα με συλλογική προσωπικότητα, μια συλλογική προσωπικότητα γεννημένη από την κοινή φαντασίωση.

Η λογική της συλλογικής προσωπικότητας είναι εκείνη της εκκαθάρισης, εχθρός της είναι κάθε συμφωνία κοινής δράσης και συνεργασίας. Σε στιγμές μεγάλης κοινωνικής αναταραχής, η αστική τάξη ήταν ικανή να μεταχειριστεί

κώδικες της προσωπικότητας στον δημόσιο χώρο ως όργανο κατεξουσίασης των εξεγερμένων εργατών.

Αυτό συνέβη μέσω ενός νέου συντελεστή, του **πολιτικού**⁷⁰ ο οποίος έγινε αξιόπιστος. Ο πολιτικός έγινε μια προσωπικότητα που με την εξουσία και με την δύναμη του μπορεί να επιβάλει στο εργατικό του ακροατήριο την πειθαρχία της σιωπής, στην οποία υπό κανονικές συνθήκες αυθυπεβάλλετο το αστικό ακροατήριο στην σφαίρα της τέχνης.

Το αποτέλεσμα ήταν η προσωρινή αλλά συχνά ολέθρια, αναστολή των εργατικών απαιτήσεων. Από τους πολιτικούς δίνεται έμφαση στην αμεσότητα της στιγμής όταν μιλούν στο πλήθος. Η αίσθηση ότι με τη ρητορική του αποκαλύπτει μια ανώτερη προσωπικότητα, επιβάλλει τη σιωπή, και καταφέρνει να πείσει το κοινό να παραιτηθεί από τα συμφέροντα του. Όταν ένας πολιτικός πείθει το πλήθος ότι τον έχουν ανάγκη τότε αφήνονται σε αυτόν εξ'ολοκλήρου, ενδίδουν. Το ζήτημα της συγκινησιακής ανισότητας προεξάρχει όλο και περισσότερο στις σχέσεις του ρήτορα και του ακροατηρίου του. Εφόσον η ανισότητα βιώνεται τόσο απόλυτα στη σχέση, το αδύνατο μέρος παραμένει σιωπηλό. Στην πραγματικότητα, η απουσία ισχυρής, απρόσωπης κουλτούρας στην σύγχρονη πόλη διέγειρε το πάθος για την ύπαρξη μιας οικείας αποκάλυψης μεταξύ ανθρώπων.

Μύθοι γύρω από την απουσία κοινότητας, όπως ο μύθος του απάνθρωπου ή διεστραμμένου πλήθους, λειτουργούν ως ερέθισμα για να αναζητήσουν οι άνθρωποι κοινότητα με βάση ένα κατασκευασμένο συλλογικό εγώ.

⁷⁰ Sennett 1977:304

4. ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΚΟΥΛΤΟΥΡΑΣ.

Η κυρίαρχη πεποίθηση σήμερα είναι ότι η εγγύτητα μεταξύ των προσώπων συνιστά ηθικό αγαθό. Στόχος είναι η ανάπτυξη ατομικής προσωπικότητας, μέσω της εγγύτητας και εγκαρδιότητας με τους άλλους. Ένας κυρίαρχος μύθος στις μέρες μας είναι ότι τα δεινά της κοινωνίας μπορούν να κατανοηθούν στο σύνολο τους, ως δεινά προερχόμενα από την έλλειψη προσωπικών σχέσεων, την αποξένωση και τη ψυχρότητα.

Η σύνοψη αυτών των παραπάνω είναι η ιδεολογία της οικειότητας. Θεωρούμε ότι οι κοινωνικές σχέσεις είναι πραγματικές και αξιόπιστες όσο πιο κοντά βρίσκονται στα ψυχολογικά ενδιαφέροντα κάθε προσώπου. Αυτή η ιδεολογία μετατρέπει τις πολιτικές κατηγορίες σε ψυχολογικές. Η εγκαρδιότητα είναι πλέον ο θεός της κοινωνίας μας, η οικειότητα καθορίζει το ανθρωπιστικό μας πνεύμα ως κοινωνία.

Η πίστη στην εγγύτητα μεταξύ προσώπων ως ηθικό αγαθό, είναι κατ'ουσίαν το προϊόν μιας αποσάθρωσης που παρήγε κυρίως ο καπιταλισμός. Εξαιτίας αυτής της πεποίθησης οι άνθρωποι αναζητούν προσωπικά νοήματα σε απρόσωπες καταστάσεις, σε αντικείμενα και σε καταστάσεις της ίδιας της κοινωνίας. Αυτά τα νοήματα όμως δεν βρέθηκαν ποτέ, αντιθέτως ο κόσμος έγινε ψυχομορφικός και μυστικοποιήθηκε, δηλαδή η ψυχή και τα κίνητρα του άτομου έγιναν το επίκεντρο του ενδιαφέροντος μέσα στην κοινωνία. Ακριβώς για αυτό το λόγο, οι άνθρωποι επεδίωξαν να αποτραβηχτούν και να ανακαλύψουν στους ιδιωτικούς χώρους, κυρίως στην

οικογένεια, κάποια αρχή στον τρόπο με τον οποίο γίνονταν αντιληπτή η προσωπικότητα.

Παρά το γεγονός πως εξεγερθήκαμε ενάντια στην ακραία σεξουαλική αυστηρότητα της βικτοριανής εποχής, συνεχίζουμε να φορτίζουμε τις σχέσεις μας με τους άλλους με επιθυμίες για ασφάλεια και διάρκεια. Όταν οι σχέσεις δεν μπορούν να αντεπεξέλθουν σε αυτές τις απαιτήσεις, υποθέτουμε πως φταίει η ίδια η σχέση και όχι οι προσδοκίες μας.

Έτσι καταλήγουμε σε ένα συναίσθημα εγγύτητας με τους άλλους ύστερα από μια διαδικασία δοκιμασίας τους, εάν δε η σχέση πρέπει να μεταβληθεί νοιώθουμε ένα αίσθημα προδοσίας. Η εγγύτητα που βαρύνεται με την προσδοκία της σταθερότητας καθιστά την επικοινωνία πιο δύσκολη από ότι ήδη είναι⁷¹. Η φιλοδοξία να αναπτύξει κανείς την προσωπικότητα του δια μέσου εμπειριών εγγύτητας με τους άλλους έχει την ίδια λογική.

Η κρίση της δημόσιας κουλτούρας κατά τον προηγούμενο αιώνα μας έκανε να καταλάβουμε τη σκληρότητα και τους καταναγκασμούς που αποτελούσαν την ουσία της ανθρώπινης κατάστασης στην κοινωνία, ως ανυπέρβλητο εμπόδιο. Μπορούμε να τις προσεγγίζουμε μόνο μέσω μιας παθητικής και σιωπηλής παρατήρησης, μα η αμφισβήτηση τους θεωρείται επιβαρυντική για την προσωπική μας ανάπτυξη. Τι είδους προσωπικότητα όμως αναπτύσσεται μέσω εμπειριών οικειότητας; Τέτοια προσωπικότητα θα διαμορφωνόταν με την προσδοκία της εμπιστοσύνης, και της εγκαρδιότητας, από την στιγμή όμως, που ο κόσμος μας είναι βασισμένος πάνω στην αδικία αυτό είναι καταστροφικό για τον άνθρωπο.

⁷¹ Sennett 1977: 330

Είναι παράλογο να διαμορφώνουμε ήπιες προσωπικότητες σε έναν τόσο σκληρό κόσμο. Η ιστορία της δημόσιας ζωής θέτει σε αμφισβήτηση την απροσωπία ως κοινωνικό κακό.

Αντιδρώντας στον φόβο της κενότητας, οι άνθρωποι κατανοούν το πολιτικό σκηνικό ως χώρο όπου θα εκδηλωθεί με σθένος η προσωπικότητα. Ακριβώς τότε γίνονται παθητικοί θεατές κάποιας πολιτικής προσωπικότητας, η οποία τους προσφέρει προς κατανάλωση της προθέσεις της, τα αισθήματα της και όχι τις πράξεις της.

Ακόμα, όσο περισσότερο οι άνθρωποι αντιλαμβάνονται τον πολιτικό χώρο ως την ευκαιρία να αποκαλυφθούν ο ένας στον άλλο, συμεριζόμενοι μια κοινή συλλογική προσωπικότητα, τόσο λιγότερο χρησιμοποιούν την αδελφοσύνη τους για να αλλάξουν τις κοινωνικές συνθήκες. Έτσι, η διατήρηση της κοινότητας γίνεται αυτοσκοπός και η εξουδετέρωση όσων δεν ανήκουν σε αυτήν γίνεται αρμοδιότητα της κοινότητας⁷². Η αιτιολογία της συνεχούς εκκαθάρισης των παρείσρακτων, προέρχεται από τη δήθεν ανθρώπινη εμπειρία να εξαλειφθεί το απρόσωπο από τις κοινωνικές σχέσεις. Με αυτό το κριτήριο, η επιδίωξη κοινών συμφερόντων ακυρώνεται κατά την αναζήτηση κοινής ταυτότητας.

Λόγω της απουσίας δημόσιας ζωής, τον τόνο δίνουν αυτά τα δήθεν ανθρώπινα ιδεώδη. Στις μέρες μας φαίνεται λογικό στους ανθρώπους να θεωρούν όσους εκδηλώνουν ενεργητικά τα αισθήματα τους δημοσίως, είτε στους πολιτικούς, είτε στους ηθοποιούς, είτε σε ανθρώπους με ιδιαίτερη και ανώτερη προσωπικότητα.

⁷² Sennett 1977:332

Αυτοί οι άνθρωποι επιδιώκουν να ελέγχουν το ακροατήριο στο οποίο εμφανίζονται, αντί να εισέρχονται σε μια σχέση αλληλενέργειας μαζί του.

Το ακροατήριο έπαψε να πιστεύει πως μπορεί να τους κρίνει, έγινε θεατής περισσότερο παρά μάρτυρας. Έχασε έτσι την αίσθηση ότι αποτελεί ενεργητική δύναμη, δημόσιο ακροατήριο. Το αποτέλεσμα ήταν μια ολοένα και μεγαλύτερη προσπάθεια των ανθρώπων να αποφεύγουν την επαφή με τους άλλους, να καλύπτονται πίσω από τη σιωπή.

Το δημόσιο εκκενώθηκε από τους ανθρώπους που ήθελαν να εκφραστούν στον χώρο του. Ωστόσο, παρότι διαφυλάσσουμε την ιδέα της άνεσης στην επικοινωνία, μας εκπλήσσει το αποτέλεσμα της διαρκώς μεγαλύτερης παθητικότητας από την πλευρά εκείνων οι οποίοι αποτελούν τους θεατές. Μας προκαλεί έκπληξη ότι σε συνθήκες παθητικότητας του ακροατηρίου, η προσωπικότητα γίνεται ένα θέμα που απασχολεί τις ραδιοτηλεοπτικές εκπομπές, ειδικά όσον αφορά την πολιτική ζωή. Αρνούμαστε οποιοδήποτε περιορισμό της φυσικής κίνησης στην πόλη. Εφευρίσκουμε μια τεχνολογία μεταφορών ώστε να διευκολύνουμε την απεριόριστη προσωπική κίνηση και κατόπιν εκπλησσόμαστε που το αποτέλεσμα είναι η καταστροφική απονέκρωση της πόλης ως οργανισμού.

Το τέλος της πίστης στον δημόσιο βίο δεν αποτελεί ρήξη με την αστική κουλτούρα του 19^{ου} αιώνα, αλλά μάλλον μια κλιμάκωση των όρων της. Για να κινητοποιηθεί ο ναρκισσισμός σε μια κοινωνία, πρέπει να ανασταλεί η έκφραση του ομαδικού εγωτικού συμφέροντος⁷³. Το ομαδικό Εγώ αποτελείται από την αίσθηση των αναγκών, επιθυμιών ή απαντήσεων του κόσμου ανεξάρτητα από τις άμεσες συγκινησιακές του εντυπώσεις. Οι

⁷³ Sennett 1977:333

άνθρωποι πιστεύουν ότι αν αποκαλύπτουν ο ένας στον άλλο τα αισθήματά τους, το κάνουν για να δημιουργήσουν έναν συναισθηματικό δεσμό. Πολλοί κοινωνιολόγοι χαρακτηρίζουν την κοινωνική ζωή ως θέμα εργαλειακών καθηκόντων, ζούμε κοινωνικά γιατί έτσι πρέπει.

Η ζωή μας γίνεται εργαλείο και έτσι φροντίζουμε να μην επενδύσουμε συναισθηματικά σε καθήκοντα ή ακόμα και σε ανθρώπους. Επίσης οι κοινωνιολόγοι, θεωρούν πως η συναισθηματική ζωή διαδραματίζεται σε σκηνές οικειότητας, όπως η οικογένεια, η γειτονία, η ζωή ανάμεσα σε φίλους. Η κοινωνία βλάπτεται από την καθολική αποτίμηση της με ψυχολογικούς όρους, γιατί στερείται την κοσμιότητα της, η προσωπικότητα επίσης βλάπτεται λόγω της αποξένωσης της από μια μεστή νοήματος απρόσωπη ζωή, ακριβώς γιατί αποστερείται των ικανοτήτων του παιχνιδιού οι οποίες απαιτούν ένα περιβάλλον στο οποίο να βρίσκεται σε απόσταση από το Εγώ. Άρα η κοινωνία της οικειότητας καθιστά το άτομο, ηθοποιό χωρίς τέχνη. Η ναρκισσιστική εστίαση σε κίνητρα συμπεριφοράς και ο τοπικισμός του κοινοτικού αισθήματος δίνουν μορφή στο καθένα από αυτά τα ζητήματα. Η κοσμιότητα από την άλλη, αποσκοπεί στην προφύλαξη του καθενός από την επιβάρυνση με την προσωπικότητα των άλλων.

Πόλη (city) και κοσμιότητα (civility) έχουν ετυμολογικά κοινή ρίζα⁷⁴. Η κοσμιότητα αντιμετωπίζει τους άλλους σαν να ήταν ξένοι και σφυρηλατεί έναν κοινωνικό δεσμό πάνω σε αυτήν την κοινωνική απόσταση, η πόλη δε, είναι εκείνη η ανθρώπινη κοινότητα όπου είναι πιθανότερο να συναντηθούν ξένοι. Το φορτίο της προσωπικότητας μειώνει την κοινωνικότητα. Ωστόσο, η απρέπεια βρίσκεται μέσα στη δομή της σύγχρονης κοινωνίας⁷⁵.

⁷⁴ Κοντογιώργης 2003: 92

⁷⁵ Sennett 1977:337

Η **πρώτη** αφορά την παρουσία «άπρεπους συμπεριφοράς» στις μοντέρνες πολιτικές ηγεσίες, ιδίως στο έργο χαρισματικών ηγετών. Ο ηγέτης λοιπόν αυτής της κατηγορίας, στρέφει την προσοχή των οπαδών του στα κίνητρα του και αυτό τους εκτρέπει από το να τον αποτιμήσουν βάσει των πράξεων του.

Αυτό προστατεύει τον ηγέτη από τις κρίσεις εκείνων που εκπροσωπεί. Τα ηλεκτρονικά μέσα παίζουν αποφασιστικό ρόλο σε αυτήν την εκτροπή, αφού ταυτόχρονα φωτίζουν άπλετα την προσωπική ζωή του ηγέτη, ενώ συσκοτίζουν το πολιτικό του έργο.

Είναι απολίπιστη η κοινωνία όταν εξαναγκάζει τους πολίτες της να αισθάνονται πως ο ηγέτης είναι αξιόπιστος επειδή μπορεί να δραματοποιεί τα κίνητρα του.

Οι δομές της κυριαρχίας μένουν αδιαμφισβήτητες γιατί οι πολιτικοί ηγέτες οφείλουν να μοιάζουν επιθετικοί, δεν είναι όμως υποχρεωμένοι να μεταφράζουν αυτές τις επιθετικές παρορμήσεις τους σε πράξεις.

Η **δεύτερη** απρέπεια που θα αναφέρουμε είναι η διαστροφή της αδελφοσύνης στην σύγχρονη κοινωνία. Οι παρείσακτοι, οι άγνωστοι, οι διαφορετικοί γίνονται πλάσματα προς αποφυγήν. Τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας στα οποία συμμετέχει η κοινότητα γίνονται όλο και πιο αποκλειστικά, η ίδια η ενέργεια της συμμετοχής επικεντρώνεται όλο και περισσότερο σε αποφάσεις γύρω από το ποιος ανήκει και ποιος όχι.

Η αδελφοσύνη έχει γίνει συναισθηματική ταύτιση που αφορά μια επίλεκτη ομάδα ανθρώπων που συνδέονται μεταξύ τους με την απόρριψη όσων δεν βρίσκονται εντός του εντόπιου κύκλου. Όμως, όσο περισσότερη είναι η

οικειότητα, τόσο λιγότερη η κοινωνικότητα, αφού η διαδικασία της «αδελφοσύνης» με τον αποκλεισμό των παρείσακτων δεν τελειώνει ποτέ⁷⁶.

Αυτή η μάχη ανάμεσα στο Εγώ και στη Κοινωνία δημιουργεί και αλλά προβλήματα, επειδή το άτομο χάνει την ικανότητα να παίζει και να υποδύεται. Γι' αυτόν τον λόγο εξυψώθηκαν οι καλλιτέχνες σε εξαιρετικές φυσιογνωμίες, αφού έκαναν όσα οι άνθρωποι δεν μπορούσαν να κάνουν, εξέφραζαν δημοσίως αισθήματα με αυθορμητισμό, και αξιόπιστο τρόπο. Το παιχνίδι προετοιμάζει τα παιδιά για την εμπειρία της υποκριτικής, διδάσκοντας τα να θεωρούν αξιόπιστες τις συμβάσεις της συμπεριφοράς. Οι συμβάσεις είναι κανόνες συμπεριφοράς που απέχουν από τις άμεσες επιθυμίες του Εγώ. Όταν τα παιδιά μάθουν να πιστεύουν σε συμβάσεις, είναι έτοιμα να προσφέρουν ποιοτικό έργο στην έκφραση εξερευνώντας, την ποιότητα των συμβάσεων. Οι ενήλικες πραγματώνουν και τελειοποιούν τις δυνάμεις του παιχνιδιού μέσω κάποιων τελετουργικών. Το τελετουργικό δεν είναι αυτοέκφραση, είναι συμμετοχή σε μια εκφραστική δράση.

Το πρόσωπο όμως, δεν έχει τη δύναμη να φανταστεί πως παίζει με το περιβάλλον του, ότι παίζει με τα γεγονότα της κοινωνικής του θέσης, επειδή αυτές οι συνθήκες είναι πλέον αναπόσπαστες από αυτό.

Η απώλεια της ικανότητας για παιχνίδι σημαίνει απώλεια της αίσθησης ότι οι εγκόσμιες καταστάσεις είναι εύπλαστες. Ο μοντέρνος άνθρωπος έγινε ηθοποιός στερημένος της τέχνης του.

Η κοινωνία της οικειότητας ενθαρρύνει την απολίτιστη συμπεριφορά μεταξύ των ανθρώπων και αποθαρρύνει την ιδέα του παιχνιδιού στο άτομο.

⁷⁶ Οπ.π.

Η κουλτούρα της προσωπικότητας του προηγούμενου αιώνα εστίασε την προσοχή της στο τι αισθανόταν το πρόσωπο και όχι στο τι έπραττε.

Η πλήρης αποκάλυψη των παρορμήσεων κάποιων έγινε άκρως συναρπαστική, εάν το πρόσωπο ήταν σε θέση να αποκαλύψει δημόσια τον εαυτό του και συνάμα να ελέγχει την διαδικασία της φανέρωσης του Εγώ του.

Αισθάνονταν πως ήταν ισχυρός, από το γεγονός της αποκάλυψης .

Ο χαρισματικός ηγέτης λοιπόν, πετυχαίνει να ελέγξει το ακροατήριο του πιο ριζικά και πιο παραπλανητικά από ό,τι η προγενέστερη πολιτισμένη μαγεία της εκκλησίας.

Στην πραγματικότητα, ο ίδιος ο ηγέτης δεν χρειάζεται να έχει ηρωικά προσόντα προκειμένου να είναι χαρισματικός. Μπορεί να είναι απλός και προσηνής, αρκεί να στρέψει το ενδιαφέρον του στα γούστα του, στο τι φοράει δημόσια η γυναίκα του ή στην αγάπη του για τα ζώα. Το ένα βράδυ θα δειπνήσει με μια συνηθισμένη οικογένεια, προκαλώντας το ενδιαφέρον του κόσμου και την επόμενη μέρα θα εφαρμόσει σκληρά μέτρα αντιλαϊκής πολιτικής. Όμως η δεύτερη ενέργεια του θα περάσει απαρατήρητη λόγω της έξαψης του κόσμου για το δείπνο του.

Ο χαρισματικός ηγέτης είναι ο παράγων μέσω του οποίου η πολιτική μπαίνει σε ομαλή πορεία, αποφεύγοντας το οχληρά θέματα ή διχαστικά ιδεολογικά ζητήματα. **Ένας ηγέτης δεν χρειάζεται απαραίτητα να είναι ιδεολογικά στρατευμένος**, οι απόψεις του δεν πρέπει να φαίνονται απειλητικές, αρκεί να δείξει πόσο εκλεκτός και ειλικρινής άνθρωπος είναι. Εάν πείσει ότι αυτός είναι καλός ό,τι και αν ασπάζεται είναι και αυτό καλό. Σίγουρα αποτελεί μεγάλο ατόπημα στη σύγχρονη πολιτική, να υποστηρίζει κάποιος ηγέτης ότι δεν ενδιαφέρει κανέναν η προσωπική του ζωή, παρά μόνο το έργο του.

Η σωστότερη μέθοδος για να διερευνήσουμε αυτήν την υπνωτική προσωπικότητα, είναι να εξετάσουμε τις δυο κυρίαρχες θεωρίες για το χάρισμα, τις θεωρίες του Weber και του Freud.

5. ΟΙ ΘΕΩΡΙΕΣ ΤΟΥ ΧΑΡΙΣΜΑΤΟΣ

Το ζήτημα που εξετάζουν τόσο ο Weber όσο και ο Freud στο έργο τους είναι ίδιο. Πώς μπορεί ένα άτομο με την δύναμη της προσωπικότητας του και όχι κληρονομικώ δικάίω ή με την προαγωγή του στους κόλπους της γραφειοκρατίας να αποκτήσει ισχύ. Αναλύοντας τη δύναμη της προσωπικότητας ως πολική ισχύ, υπέθεταν ότι η μαγνητική προσωπικότητα είναι το υπόδειγμα της χαρισματικής μορφής. Χαρισματική προσωπικότητα ήταν όποιος εμφανιζόταν ως κάποιος που διαχειριζόταν σφοδρά πάθη. Εφ' όσον κατά τους δυο επιστήμονες η θεία Χάρις ήταν μια αυταπάτη, το χαρισματικό πρόσωπο ήταν συναφές με το ανορθολογικό στοιχείο μιας κοινωνίας.

Οι άνθρωποι, έλεγε ο Weber, έχουν την ανάγκη να στηριχτούν σε κάποιον, ο οποίος φαίνεται να έχει την ισχύ να διαχειρίζεται καταστάσεις τις οποίες κάποιιοι άλλοι δεν μπορούν να χειριστούν. Ο τρόπος που πείθει τόσο ο ηγέτης όσο και ο «θεός» τους ανθρώπους με αντικρουόμενες ανάγκες να παραιτηθούν από τις επιδιώξεις τους είναι ένας: η αυταπάτηση. Σε αυτό το σημείο ο Freud εισάγει την έννοια της χαρισματικής αυταπάτης⁷⁷. Η παραίτηση είναι καθήκον της θρησκείας. Η θρησκεία γεννάει την πίστη ότι οι νόμοι της κοινωνικής επιβίωσης και δικαιοσύνης εκπορεύονται από κάποια υπεράνθρωπη πηγή και κατά συνέπεια βρίσκονται πέραν του ανθρώπινου λόγου και της ανθρώπινης αμφισβήτησης. Ωστόσο, η παρουσία των θεών πρέπει να γίνεται άμεσα αισθητή, μια και γίνονται πιστευτοί μόνο εάν

⁷⁷ Sennett 1977:348

φανερωθούν δια μέσου εξαιρετικών προσώπων, δια μέσου ηγετών. Η υποτιθέμενη χάρις και δύναμη του ηγέτη του παρέχει συγκινησιακή εξουσία επί των μαζών, έτσι οι ηγέτες απαιτούν από τους ανθρώπους να αρνηθούν τα πάθη τους.

Για τον Freud, οι χαρισματικοί ηγέτες είναι πάντα παρόντες στην κοινωνία, αφού δίχως αυτούς οι μάζες είναι διαρκώς έτοιμες να βυθιστούν στο χάος. Αντίθετα κατά τον Weber, τέτοιοι ηγέτες απαντώνται σποραδικά, διότι μόνο σε στιγμές που η κοινωνία βυθίζεται σε αταξία και διαισθάνεται ότι δεν μπορεί να βρει λύση από μόνη της, ζητάει βοήθεια από κάποιον ανώτερο.

Ο Freud λοιπόν πιστεύει πως η χαρισματική προσωπικότητα είναι συγκινησιακός δικτάτορας που επιφέρει την τάξη, ενώ ο Weber πιστεύει πως ο χαρισματικός ηγέτης επιτείνει το χάος. Το χάρισμα κλονίζεται αναπόφευκτα εξαιτίας μιας αυταπάτης.

Οι οπαδοί του ηγέτη επιθυμούν να τους δώσει την τέλεια ζωή, ενώ εκείνος για το μόνο που είναι ικανός είναι να δείχνει τις καλές του προθέσεις. **Η αίγλη του είναι μονάχα συλλογική αυταπάτη.**

Το σύγχρονο χάρισμα είναι το αμυντικό όπλο ενάντια στην απρόσωπη κρίση του κράτους που ενδέχεται να οδηγήσει σε αιτήματα αλλαγής. Η άμυνα λειτουργεί με τη μεταμφίεση της εξουσίας προβάλλοντας τα κίνητρα των ηγετών, έτσι διαφυλάσσονται οι καθημερινές λειτουργίες ρουτίνας του κράτους.

Όταν οι θεοί είναι «νεκροί», η στιγμή της χαρισματικής προσωπικότητας είναι η στιγμή της υπερπήφησης ενός ελκυστικού πολιτικού έστω και αν αντιτίθεται κανείς στην πολιτική του. Το χάρισμα αποτρέπει τις ανθρώπινες μάζες να επενδύουν συγκινησιακά σε κοινωνικά θέματα, και έτσι κανείς δεν δίνει

προσοχή σε κοινωνικά θέματα μέχρι αυτά να φτάσουν στα άκρα. Στρέφοντας την προσοχή από την πολιτική στους πολιτικούς, το εγκόσμιο χάρισμα αποσπά τους ανθρώπους από την έγνοια για δυσάρεστα γεγονότα.

Μια τεχνική λοιπόν που οφείλει να εφαρμόσει ένας ηγέτης για να έχει την προσδοκώμενη επιτυχία είναι η επικέντρωση στα κίνητρα. Τα ηλεκτρονικά μέσα ενίσχυσαν το εγκόσμιο χάρισμα, αλλά μέσα σε ένα ευρύτερο πλαίσιο.

Έχουν σχέση με την άνοδο και την πτώση της δημόσιας κουλτούρας.

Η ηλεκτρονική επικοινωνία είναι ένα μέσον με το οποίο η ιδέα της δημόσιας ζωής φτάνει στο τέλος της. Τα μαζικά μέσα επικοινωνίας αυξάνουν τη γνώση των ανθρώπων για τα όρια στην κοινωνία και αναχαιτίζουν την ικανότητα των ανθρώπων να μετατρέψουν την γνώση σε πολιτική δράση⁷⁸.

Δεν μπορεί να αντιμιλήσει κανείς στην συσκευή της τηλεόρασης του, αλλά μόνο να την κλείσει. Οποιαδήποτε άλλη αντίδραση του θα είναι μια πράξη που δεν πρόκειται να αντιληφθεί κανείς, άρα δεν μπορεί ουσιαστικά να αλλάξει κάτι.

Η παθητικότητα είναι η λογική αυτής της τεχνολογίας: πρέπει να είστε σιωπηλοί για να σας μιλήσουν. Η σχέση είναι δυαδική και η εμφάνιση του πολιτικού, το ποιόν του προσωπείου του είναι το επίκεντρο του ενδιαφέροντος του τηλεθεατή. Η πρώτη συνέπεια του επικοινωνιακού παράδοξου είναι ότι ο πολιτικός στον αέρα πρέπει να συμπεριφερθεί στο κοινό του με ιδιότυπους όρους ισότητας.

Οφείλει να τους αντιμετωπίζει όλους ως ανήκοντες σε μια κατηγορία, εκείνη του πολίτη, παρόλη την ανομοιομορφία τους. Η αντιμετώπιση των ακροατών σε ισότιμη βάση γίνεται το μέσον αποφυγής ιδεολογικών ζητημάτων και

⁷⁸ Sennett 1977:360

κατευθύνει την προσοχή του στο πρόσωπο του πολιτικού, μια και η κατανόηση των κίνητρων του είναι κάτι το οποίο καθένας μπορεί να εκτιμήσει και να συμμεριστεί.

Ο Erik Bentley στο έργο του «Εποχή της ειδωλολατρίας» ανέλυσε την δίψα για αξιόπιστους ήρωες που παρουσιάστηκε στα μέσα του 19^{ου} αιώνα, και κατέληξε στο συμπέρασμα πως ένα από τα χαρακτηριστικά της σύγχρονης κοινωνίας ήταν ότι η ανακάλυψη ηρώων έγινε σταθερή απασχόληση. Η παρακμή της απρόσωπης δημόσιας ζωής στην μοντέρνα κοινωνία είναι μια από τις αιτίες που η αναζήτηση δεν έχει αποτέλεσμα : καθώς τα κίνητρα του ηρώα έγιναν η πηγή της γοητείας του, το περιεχόμενο του ηρωισμού του έγινε κοινότυπο.

Υπάρχει λοιπόν ένας σαφής σύνδεσμος ανάμεσα στον πολιτικό και στον καλλιτέχνη, η προσωπικότητα τους και πως αυτή προβάλλεται από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Το σταρ- συστημ που δημιουργείται και χρησιμοποιείται και από τις δυο κατηγορίες, του πολιτικού και του ηγέτη, και στηρίζεται κυρίως στην προσωπικότητα τους. Η διάφορα τους είναι η εξής :ο πολίτικος επιβιώνει χάρη στην προσωπικότητα του, ενώ ο καλλιτέχνης θεωρείται ο ίδιος δημόσια προσωπικότητα.⁷⁹

⁷⁹ Sennett 1977:363

6. TO STAR SYSTEM

Η επίδραση της τηλεόρασης στην πολιτική αντιμετωπίζεται με βάση τον πολιτικό, ο οποίος οφείλει να συμπεριφέρεται σαν ηθοποιός. Το περιεχόμενο της πολιτικής περιορίζεται από τον τρόπο κατανόησης της προσωπικότητας στο πλαίσιο της πολιτικής. Αυτή όμως η περιστολή του περιεχομένου δεν συμβαίνει και στην σκηνή, όταν ο εκτελεστής του ρόλου θεωρείται ισχυρή προσωπικότητα.

Οι καλλιτέχνες ναί μεν προβάλλονται σαν υπνωτιστικές προσωπικότητες πάνω στην σκηνή, μα αυτό κατά κανένα τρόπο δεν αποσπά την προσοχή μας από το γεγονός πως είναι σπουδαίοι καλλιτέχνες⁸⁰. Αντίθετα στην πολιτική η παρουσία προσωπικότητας αφαιρεί πολιτικό περιεχόμενο.

Έτσι η καλλιέργεια της πολιτικής του προσώπου ίσως είναι κατακριτέα με ηθικούς όρους, πρόκειται για μια αποπλάνηση των ανθρώπων από σκέψεις για δυναμική βελτίωση ή αλλαγή της κοινωνίας. Σίγουρα όμως στις μέρες μας υπάρχει διαπλοκή ανάμεσα στην πολιτική και στις τέχνες, μια διαπλοκή δημιουργημένη από την κουλτούρα της προσωπικότητας.

Και στις δυο πλευρές στις τέχνες και στην πολιτική υπάρχουν συνέπειες .

Το σταρ-σύστημα αναφέρεται στα κέρδη που προκύπτουν με την μεγιστοποίηση της απόστασης μεταξύ φήμης και ασημότητας⁸¹.

Η βασική αρχή του σταρ-σύστημα είναι ότι υφίσταται άμεση αντιστοιχία ανάμεσα στην επιθυμία του κοινού να δει την τέχνη που ασκεί ο καλλιτέχνης και στη φήμη του.

⁸⁰ Sennett 1977 : 365

⁸¹ Οπ.π.

Η ουσία του νέου κώδικα παράστασης είναι η επιβολή της ανισότητας. Εάν είναι διάσημοι 500 άνθρωποι δεν είναι ουσιαστικά κανείς, άρα για να προσδιοριστεί κάποιος σαν αναγνωρισμένη προσωπικότητα, πρέπει να απωθηθούν από το προσκήνιο τουλάχιστον οι 490.

Είτε μέσω απόρριψης, είτε μέσω αποδοκιμασίας ελάχιστοι άνθρωποι θα αναδειχθούν σε σημαντικές προσωπικότητες. Πλέον Τα «εξαιρετικά» προσόντα του καλλιτέχνη έγιναν προϋπόθεση για την εν γένει παρακολούθηση καλλιτεχνικών δρώμενων.

Με λίγα λόγια το σταρ –συστημ στις τέχνες λειτουργεί πάνω σε δυο αρχές:

- Το μέγιστο ποσοστό κέρδους παράγεται από την επένδυση σε ελάχιστο αριθμό εκτελεστών, αυτούς που ονομάζονται **αστέρες**.
- Αστέρες υπάρχουν αποκλειστικά λόγω δυσκολιών που τίθενται στην πλειοψηφία όσων καλλιτεχνών ασκούν την τέχνη.

Κάτι ανάλογο λειτουργεί και στην πολιτική⁸². Πρώτον, η παρασκηνιακή πολιτική εξουσία θα είναι ισχυρότερη όταν οι μεσάζοντες της εξουσίας συγκεντρώνουν την προσοχή τους στην προαγωγή ελάχιστων πολιτικών, και όχι στην κατασκευή πολιτικής οργάνωσης ή μηχανής.

Ο πολιτικός χορηγός (εταιρία, ομάδα συμφερόντων) απολαμβάνει τα ίδια οφέλη με τον θεατρικό επιχειρηματία. Όλες οι προσπάθειες του χορηγού αποσκοπούν στην κατασκευή ενός προϊόντος προς διανομή, ενός υποψήφιου με ζήτηση, παρά στην κατασκευή και στον έλεγχο του ίδιου του συστήματος διανομής, του κόμματος.

Το δεύτερο χαρακτηριστικό του σταρ-συστημ είναι ότι η μέγιστη εξουσία κερδίζεται με τον περιορισμό της δημόσιας έκθεσης των ίδιων των

⁸² Οπ.π.

υποψήφιων, δηλαδή όσες λιγότερες φορές εμφανίζονται σε περισσότερο κόσμο τόσο πιο πολύ γοητεύουν.

Όσες λιγότερες επαφές έχει ένας καλλιτέχνης με το κοινό, τόσο περισσότερο η εμφάνιση του αποτελεί εξαιρετική περίπτωση και ασκεί τόσο μεγαλύτερη γοητεία. Τέλος η ανισότητα μεγιστοποιείται με τον συνδυασμό των δυο πρώτων αρχών. Η πολιτική εξουσία που κερδίζει μια πολιτική φυσιογνωμία μέσω διέγερσης ενδιαφέροντος για την προσωπικότητα του, θα μειώσει το ενδιαφέρον του κοινού για άλλους πολιτικούς, κι έτσι θα μειώσει τις δυνατότητες τους να έχουν πρόσβαση στην εξουσία.

Το χάρισμα λειτουργεί αποχαυνωτικά, ο «ανθρωπάκος» σήμερα είναι ο ήρωας άλλων «ανθρωπάκων». Είναι αστέρας συσκευασμένος επιδέξια, μυστηριώδης και ταυτόχρονα ειλικρινής στα αισθήματα του, κυριαρχεί σε μια σφαίρα όπου τίποτα δεν αλλάζει .

7. Η ΠΑΡΑΚΜΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Η κοινότητα λειτουργεί εποπτικά, ταυτόχρονα όμως είναι ένας τόπος όπου οι άνθρωποι είναι αμοιβαία ευπροσήγοροι και γενναιόδωροι.

Είναι δύσκολο να ταυτιστεί κανείς με όσους δεν ξέρει, με ανθρώπους οι οποίοι είναι ξένοι αλλά ίσως συμμερίζονται τα εθνικά του συμφέροντα, τα οικογενειακά του προβλήματα ή την θρησκεία του. Πρέπει να νιώθει κανείς τους άλλους, να τους γνωρίζει ως πρόσωπα για να ταυτιστεί μαζί τους στις διαπροσωπικές τους σχέσεις.

Η άρνηση να αντιμετωπίσουμε και να εκμεταλλευτούμε την πραγματικότητα έξω από την στενή κοινοτική μας κλίμακα είναι υπό μια έννοια οικουμενική ανθρώπινη εμπειρία, αφού πρόκειται για τον φόβο του άγνωστου.

Πιστεύουμε λοιπόν πως ο κόσμος εκτός της κοινότητας μας είναι λιγότερο ειλικρινής, λιγότερο αυθεντικός από ότι η ζωή στο εσωτερικό της. Η συνέπεια αυτής της απάντησης δεν είναι μια αμφισβήτηση του εξωτερικού κόσμου, αλλά η **απόρριψη** του, η αποστροφή του.

Οι δυνάμεις που προκάλεσαν την παρακμή της δημόσιας ζωής τον 19^ο αιώνα ενίσχυσαν την ακμή της ψυχολογικής σφαίρας. Οι απόπειρες για δημιουργία κοινότητας στις πόλεις είναι απόπειρες για τη μετατροπή των ψυχολογικών αξιών σε κοινωνικές σχέσεις. Ο άνθρωπος πλέον αναγκάστηκε να κρατά κρυφά τα αισθήματα του και την προσωπικότητα του στον δημόσιο χώρο ακριβώς γιατί φοβόταν μήπως προσβληθεί δημοσίως. Άρα υποδύονταν ένα ρολό που δεν ήταν πραγματικά αυτός, έναν κοινωνικό ρολό που του είχαν επιβάλλει να φορέσει οι συνθήκες της κοινωνικής ζωής.

7.1 ΠΑΙΧΝΙΔΙ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Αν και είναι δύσκολο να φανταστούμε την τέχνη και το παιχνίδι εντός της κοινωνίας, παρόλα αυτά είναι ένα ιδεώδες που προσπαθεί να εκφράσει τη συνένωση αισθητικής και κοινωνικής πραγματικότητας. Το έργο της παράστασης ενός συναισθήματος είναι συναφές με το έργο του ηθοποιού, φανερώνει σε έναν τρίτο μια συναισθηματική κατάσταση η οποία έχει νόημα από την στιγμή που θα πάρει σχήμα. Το ζήτημα του παιχνιδιού και του τι συμβαίνει στον ενήλικο βίο είναι σημαντικό.

Η αλληλεπίδραση και η ατομική ερμηνεία ενός ανθρώπου δεν αποτελούν αποκλειστικά και μονό εκφράσεις της προσωπικής βούλησης, αλλά υπόκεινται σε κοινωνικούς κανόνες και ενσωματώνουν το εκάστοτε τελετουργικό της επικοινωνίας⁸³. Η θεωρία της συμβολικής αλληλεπίδρασης τονίζει ότι σε κάθε κοινωνική ομάδα υπάρχει ένα κοινά επιδοκιμαζόμενο σύνολο συμβόλων και συμβολικών αξιολογήσεων. Τα σύμβολα παρέχουν ένα πλαίσιο, μέσα στο οποίο τα μέλη ερμηνεύουν πράξεις και κατασκευάζουν νοήματα.⁸⁴ Η σχέση ανάμεσα στο παιδικό παιχνίδι και στην κουλτούρα των ενηλίκων θα μπορούσε να απεικονιστεί με την μορφή δυο αλληλοσυγκρουόμενων ψυχικών αρχών⁸⁵. Η μια από αυτές οδηγεί το παιδί να επενδύσει πάθος σε μια απρόσωπη κατάσταση που διέπεται από κανόνες και να εκλάβει την έκφραση εντός αυτής της κατάστασης ως ζήτημα ανάπτυξης και βελτίωσης των κανόνων, ώστε να δίνει μεγαλύτερη ευχαρίστηση και να προάγεται η κοινωνικότητα απέναντι των άλλων.

⁸³ Goffman 1996: 12

⁸⁴ Λαμπροπούλου 1994: 111

⁸⁵ Sennett 1977 : 404

Συγκρούεται με την αρχή που κυριαρχεί στην κατάσταση της κουλτούρας των ενήλικων και οδηγεί τους ενήλικες να επενδύουν πάθος στην αποκάλυψη των προσωπικών τους κίνητρων για δράση, καθώς και των κίνητρων όσων συναναστρέφονται.

Η ψυχική αρχή που κυριαρχεί σε αυτήν την κουλτούρα ενηλίκων είναι ο ναρκισσισμός. Και έτσι φτάσαμε σε μια εικόνα σύγκρουσης ανάμεσα στο παιχνίδι και τον ναρκισσισμό με τις δυνάμεις του ναρκισσισμού, οι οποίες επιστρατεύονται τώρα από την κουλτούρα, να νικούν την ορμή για παιχνίδι που διαθέτει το ανθρώπινο ον προτού ωριμάσει και μπει στην σφαίρα της πραγματικότητας.

Η αντίληψη για το παιχνίδι τείνει να συμπυκνωθεί σε δυο Σχολές. Η μια αντιμετωπίζει το παιχνίδι ως μορφή γνωστικής δραστηριότητας, εξετάζει πως τα παιδιά διαμορφώνουν σύμβολα διάμεσου του παιχνιδιού, ενώ η δεύτερη σχολή αντιμετωπίζει το παιχνίδι ως συμπεριφορά, ασχολείται σε μικρότερο βαθμό με τη διαμόρφωση συμβόλων, και συγκεντρώνεται στο πως τα παιδιά μαθαίνουν τη συνεργασία, εκφράζουν επιθετικότητας και ανέχονται ματαιώσεις μέσα από το ομαδικό παιχνίδι.

Οι κανόνες του παιχνιδιού συνιστούν ενέργειες δημιουργίας αποστάσεως από το Εγώ για δυο λόγους. Ο πρώτος είναι ότι αποθαρρύνεται η κυριαρχία πάνω σε άλλους. Οι συμβάσεις του παιχνιδιού θέτουν σε απόσταση την ευχαρίστηση που νιώθει το παιδί κυριαρχώντας πάνω σε άλλους, έστω και αν η κυριαρχία είναι ο λόγος για να παίζεται το παιχνίδι, έστω και αν η κυριαρχία είναι η επιθυμία σε όλη την διάρκεια του.

Ο δεύτερος τρόπος με τον οποίο οι κανόνες γίνονται ενέργειες απόστασης από το Εγώ, αφορά τον έλεγχο των ανισοτήτων επιδεξιότητας μεταξύ των

παικτών. Στη διάρκεια ενός παιχνιδιού η ελαστικότητα των κανόνων δημιουργεί κοινωνικό δεσμό. Το παιχνίδι απαιτεί ελευθερία από το Εγώ, όμως αυτή η ελευθερία δημιουργείται αποκλειστικά βάσει κανόνων που καθιερώνουν την πλασματική εικόνα της ίσης ισχύος μεταξύ των παικτών.

Το παιχνίδι διδάσκει στα παιδιά ότι όταν αναστέλλουν την επιθυμία τους για άμεση ικανοποίηση και την αντικαθιστούν με το ενδιαφέρον για το περιεχόμενο των κανόνων, μπορούν να ελέγχουν και χειρίζονται ό,τι εκφράζουν.

Οι γονείς διδάσκουν υπακοή στους κανόνες, το παιχνίδι διδάσκει ότι οι κανόνες καθ'εαυτοί είναι εύπλαστοι και πως η έκφραση λαμβάνει χώρα όταν οι κανόνες επινοούνται ή μεταβάλλονται. Η άμεση ικανοποίηση και η άμεση κυριαρχία αναστέλλονται. Το αποτέλεσμα μιας ναρκισσιστικής εκδοχής της πραγματικότητας είναι ότι μειώνονται οι εκφραστικές δυνάμεις των ενηλίκων.

Δεν μπορούν να παίζουν με την πραγματικότητα, γιατί η πραγματικότητα τους ενδιαφέρει μόνο όταν υπόσχεται το αντικαθρέφτισμα οικείων αναγκών.

Στο μέτρο που μια κοινωνία αναπτύσσει ναρκισσισμό, αφήνει ανεξέλεγκτη μια μορφή έκφρασης αντίθετη στην εκφραστική αρχή του παιχνιδιού.

Σε μια τέτοια κοινωνία είναι φυσικό η προσποίηση και η σύμβαση να φαίνονται ύποπτες. Η λογική μιας τέτοιας κοινωνίας είναι η καταστροφή αυτών των πολιτισμικών εργαλείων. Αυτό θα γίνει στο όνομα της κατάργησης των φραγμών μεταξύ των ανθρώπων, τις προσεγγίσεις του ενός προς τον άλλο, αλλά το μόνο που θα κατορθώσει θα είναι να μεταθέσει τις κοινωνικές δομές κυριαρχίας σε ψυχολογικούς όρους.

8. Η ΚΟΥΛΤΟΥΡΑ ΤΟΥ ΝΑΡΚΙΣΣΙΣΜΟΥ

Η πολιτική κρίση του καπιταλισμού δείχνει μια γενική κρίση της δυτικής κουλτούρας που εκδηλώνεται με μια απελπισία απέναντι στην κατανόηση της πορείας της νεότερης ιστορίας ή της υπαγωγής της σε μια ορθολογική κατεύθυνση.

Η φυγή από την πολιτική, ενδέχεται να σημαίνει την αυξανόμενη απροθυμία του πολίτη να συμμετέχει στο πολιτικό σύστημα ως καταναλωτής προκατασκευασμένων θεαμάτων. Ενδέχεται να σημαίνει παρά την απομάκρυνση από την πολιτική τις απαρχές μιας γενικής πολιτικής εξέγερσης. Ο οικονομικός άνθρωπος έχει παραχωρήσει την θέση του πλέον στον ψυχολογικό άνθρωπο της εποχής μας⁸⁶.

Η ναρκισσιστική προσωπικότητα των ημερών μας, δεν επιδιώκει να επιβάλει τις βεβαιότητες του στους άλλους, μα να βρει νόημα στη ζωή του.

Η ναρκισσιστική προσωπικότητα έχει επιτρέψει σε ειδικούς να ορίσουν τις ανάγκες του, και είναι λογικό οι ανάγκες αυτές να μην ικανοποιούνται ποτέ ουσιαστικά, γιατί δεν προέρχονται από την εμπειρία του και τις αληθινές επιθυμίες του.

Οι άνθρωποι στις μέρες μας έχουν πειστεί ότι το σημαντικό είναι η ψυχική αυτογνωσία και αυτοβελτίωση, να έρθουν σε επαφή με τα αισθήματά τους, να ζουν υγιεινά. Αυτές οι επιδιώξεις σημαίνουν μια απομάκρυνση από την πολιτική.

⁸⁶ Lash 1979: 18

Το κυρίαρχο πάθος είναι να ζεις τη στιγμή, να ζεις για τον εαυτό σου, όχι για τους άλλους, τους απόγονους σου ή την πατρίδα σου. Χάνουμε έτσι γρήγορα την αίσθηση της ιστορικής συνέχειας, την αίσθηση ότι ανήκουμε σε μια διαδοχή γενεών που ξεκίνησαν από το παρελθόν και προεκτείνονται στο μέλλον. Το κλίμα στις μέρες μας είναι θεραπευτικό και όχι θρησκευτικό. Δεν λαχταρούν οι άνθρωποι σήμερα την προσωπική λύτρωση, αλλά το αίσθημα, την στιγμιαία ψευδαίσθηση της προσωπικής ευημερίας, υγείας και ψυχικής ασφάλειας⁸⁷.

Τα ΜΜΕ με τη λατρεία της διασημότητας και την προσπάθεια τους να την περιβάλουν με λαμπρότητα και συγκινήσεις, έχουν κάνει τους ανθρώπους ένα έθνος πιστών οπαδών και τίποτα παραπάνω. Τα ΜΜΕ δίνουν υπόσταση και έτσι αυξάνουν την ένταση της επιθυμίας για δόξα και φήμη. Ενθαρρύνουν τον συνηθισμένο άνθρωπο να ταυτιστεί με κάθε λογής αστέρες και να μισεί την αγέλη και τον δυσκολεύουν ολοένα και περισσότερο να αποδεχτεί την κοινοτυπία της καθημερινής ύπαρξης.

Μέσα στην κενότητα και την ασημαντότητα του ο άνθρωπος με τις συνηθισμένες δεξιότητες προσπαθεί να αντισταθεί στην αλλότρια λάμψη των αστέρων. Κατά τον Sennett⁸⁸ τα καλύτερα πράγματα στην δυτική πολιτισμική παράδοση προέρχονται από τις συμβάσεις που ρύθμιζαν κάποτε τις απρόσωπες σχέσεις στον δημόσιο χώρο.

Ο δημόσιος χώρος έφτασε να θεωρείται καθρέπτης του εαυτού, οι άνθρωποι έχασαν την ικανότητα για αποστασιοποίηση δηλαδή μια ορισμένη απόσταση από τον εαυτό.

⁸⁷ Lash 1979: 41

⁸⁸ Sennett 1977 :407

Κατά τον Sennett, στην εποχή μας οι σχέσεις στον δημόσιο χώρο γίνονται αντιληπτές ως αυτοαποκάλυψη, έχουν γίνει πια σοβαρές. Η ταξική συνείδηση έχει παρακμάσει, οι άνθρωποι αντιλαμβάνονται την κοινωνική τους θέση ως αντανάκλαση των ικανοτήτων τους και όχι της κοινωνικής δομής κατηγορώντας τους εαυτούς τους για τις αδικίες που τους επιβλήθηκαν. Η πολιτική εκφυλίζεται σε μια πάλη όχι για την κοινωνική αλλαγή, αλλά για την αυτοπραγμάτωση.

Ο πολιτικός μιας παλαιότερης εποχής ήξερε πώς να παίρνει και όχι πώς να επιθυμεί και έκρινε την πολιτική, όπως έκρινε και την πραγματικότητα.

Από την άλλη, ο ναρκισσιστής αναστέλλει τα συμφέροντα του Εγώ του σε μια επιθυμία για διαρκή επιτυχία. Ο ναρκισσισμός είναι ένας τύπος οργάνωσης της προσωπικότητας. Μια τέτοια επιρροή είναι η μηχανική αναπαραγωγή της κουλτούρας, ο πολλαπλασιασμός των οπτικών και ακουστικών εικόνων στην κοινωνία του θεάματος.

Κάμερες και μηχανές καταγραφής όχι μόνο μεταγράφουν την εμπειρία αλλά και αλλοιώνουν την ποιότητα της, δίνοντας σε μεγάλο μέρος της σύγχρονης ζωής τον χαρακτήρα ενός πελώριου ηχείου, μιας αίθουσας με καθρέπτες. Η σύγχρονη ζωή διαμεσολαβείται τόσο απόλυτα από ηλεκτρονικές εικόνες ώστε συμπεριφερόμαστε ως και οι πράξεις μας και οι πράξεις των άλλων να καταγράφονται και ακαριαία να μεταδίδονται σε ένα αόρατο κοινό.

Δεν εμπιστευόμαστε όσα αντιλαμβανόμαστε, ώσπου να τα επαληθεύσει η κάμερα. Από τις πολλές ναρκισσιστικές χρήσεις που αποδίδει η Susan Sontag στην κάμερα, είναι η αυτοεπιτήρηση η οποία είναι από τις πιο σημαντικές, όχι μόνο γιατί παράγει τα τεχνικά μέσα της ακατάπαυστης εξουχιστικής αυτοπαρατήρησης, αλλά γιατί συγχρόνως αμφισβητεί την

πραγματικότητα του εξωτερικού κόσμου. Η επιτυχία στην κοινωνία μας πρέπει να επικυρώνεται από τη διασημότητα, όλη η πολιτική πλέον ασκείται ως θέαμα.

Η τέχνη των δημόσιων σχέσεων μπαίνει όλο και πιο βαθιά στην πολιτική ζωή, μετασχηματίζοντας ως και την χάραξη της πολιτικής. Ο μύθος της επιτυχίας μετασχηματίστηκε, είναι πλέον μια μακροπρόθεσμη εξέλιξη που προέρχεται όχι από συγκεκριμένα ιστορικά γεγονότα αλλά από γενικές αλλαγές στην δομή της κοινωνίας.

Έχει μετατοπιστεί πλέον η έμφαση από την παραγωγή στην κατανάλωση, έχουν διογκωθεί γραφειοκρατικοί οργανισμοί, και οι συνθήκες της κοινωνικής ζωής, γίνονται όλο και περισσότερο επικίνδυνες και πολεμικές.

Τα ΜΜΕ προπαγανδίζουν συνεχώς τον θάνατο και την καταστροφή και έτσι επιτείνεται η κρατούσα ατμόσφαιρα της ανασφάλειας. Λιμοί, σεισμοί σε μακρινές περιοχές, πόλεμοι και εξεγέρσεις αποσπούν την ίδια προσοχή όπως και τα πιο κοντινά μας γεγονότα. Καθώς η κοινωνική κρίση σήμερα δίνει την θέση της σε μια καινούργια και άσχετη με αυτήν αυριανή κρίση, έτσι δημιουργείται η αίσθηση της ιστορικής ασυνέχειας, στην αίσθηση ότι ζούμε σε έναν κόσμο στον οποίο το παρελθόν δεν καθοδηγεί καθόλου το παρόν ενώ το μέλλον έχει γίνει εντελώς απρόβλεπτο.

Και στην συνέχεια το κυνήγι του ιδιωτικού συμφέροντος που ταυτιζόταν με την ορθολογική επιδίωξη του κέρδους και τη συσσώρευση πλούτου, έχει γίνει επιζήτηση της ηδονής και της ψυχικής επιβίωσης. Με την πάροδο των χρόνων κατέστη σαφές στους εργοδότες ότι ο εργαζόμενος θα μπορούσε να είναι χρήσιμος στον καπιταλιστή και ως καταναλωτής, ότι δηλαδή χρειαζόνταν να εμποτιστεί με μια προτίμηση για «ανώτερα» πράγματα. Η κοινωνία

έχοντας φτάσει στο σημείο στο οποίο η τεχνολογία της ήταν ικανή να ικανοποιήσει βασικές υλικές ανάγκες, βασίστηκε τώρα στην δημιουργία νέων καταναλωτικών απαιτήσεων και στο να πείσει τους ανθρώπους να αγοράζουν αγαθά για τα οποία δεν αισθάνονται καμία ιδιαίτερη ανάγκη μέχρι την στιγμή κατά την οποία τα ΜΜΕ να επιστήσουν πειστικά την προσοχή τους σε αυτήν την ανάγκη⁸⁹. Η προσπάθεια να «εκπολιτιστούν» οι μάζες είχε γεννήσει τώρα μια κοινωνία που κυριαρχείται από τις επιφάνειες, την κοινωνία του θεάματος. Την περίοδο της πρωταρχικής συσσώρευσης, η οικονομία της αγοράς υπέταξε το **είναι** στο **έχει**, και την αξία χρήσης των εμπορευμάτων στην ανταλλακτική αξία τους. Τώρα ο καπιταλισμός υποτάσσει την απόκτηση στην επίφαση και μέτρα την ανταλλακτική αξία ως ικανότητα ενός εμπορεύματος να δίνει κύρος.

Η διαφήμιση πλέον δεν εφιστά απλώς την προσοχή στο προϊόν προβάλλοντας τα πλεονεκτήματά του, μα κατασκευάζει ένα ιδιαίτερο προϊόν, τον διαρκώς ανικανοποίητο, αγχώδη και βαριεστημένο καταναλωτή. Η διαφήμιση χρησιμεύει όχι τόσο στο να διαφημίσει προϊόντα, όσο για να προωθήσει την κατανάλωση σαν τρόπο ζωής. Εκπαιδεύει τις μάζες σε μια αμετρίαστη όρεξη όχι μόνο για αγαθά, αλλά και για καινούργιες εμπειρίες και προσωπική εκπλήρωση.

Στηρίζει την κατανάλωση ως απάντηση στη διαχρονική δυσφορία της μοναξιάς, της αρρώστιας, της κούρασης, της έλλειψης σεξουαλικής ικανοποίησης, ενώ συγχρόνως δημιουργεί καινούργιες μορφές δυσφορίας που προσιδιάζουν στην εποχή μας. Βασίζεται στη δυσφορία του βιομηχανικού πολιτισμού.

⁸⁹ Lash 1979: 44

Η κατανάλωση υπόσχεται να γεμίσει το επώδυνο κενό της ζωής μας, γι' αυτό και η προσπάθεια να περιβληθούν τα εμπορεύματα με ένα «φωτοστέφανο ρομάντσου», με αναφορές σε εξωτικούς τόπους και έντονες εμπειρίες.

Η προπαγάνδα των εμπορευμάτων εξυπηρετεί δυο πράγματα, πρώτον υποστηρίζει την κατανάλωση ως εναλλακτική δυνατότητα στη διαμαρτυρία ή την εξέγερση και δεύτερον, η προπαγάνδα της κατανάλωσης μετατρέπει την αλλοτρίωση σε εμπόρευμα. Απευθύνεται στην πνευματική απόγνωση της σύγχρονης ζωής και προτείνει για θεραπεία την κατανάλωση. Το σύνθημα προς τις μάζες είναι πλέον, **δουλέψτε για να μπορείτε να καταναλώσετε.**

Η διαπαιδαγώγηση αυτή των μαζών έχει αλλάξει την ισορροπία των δυνάμεων μέσα στην οικογένεια, μειώνοντας την εξουσία του συζύγου στη σύζυγο, και των γονιών στα παιδιά. Απελευθερώνει τις γυναίκες και τα παιδιά από την πατριαρχική εξουσία μόνο και μόνο για να τους υποτάξει στον καινούργιο πατερναλισμό της διαφημιστικής βιομηχανίας, της μεγάλης βιομηχανικής εταιρίας και του κράτους.

Οι δηλώσεις δεν πρέπει να είναι αληθείς ούτε ψευδείς, απλώς πιστευτές. Στην πολιτική προπαγάνδα όπως και στη διαφήμιση το σημαντικό δεν είναι αν η πληροφορία περιγράφει επακριβώς μια αντικειμενική κατάσταση, αλλά αν ακούγεται αληθινή. Η προπαγάνδα όπως και η διαφήμιση έχουν στόχο να ασκήσουν συναισθηματική πίεση. Όσο πιο τεχνικό και μυστηριώδες είναι αυτό που μεταδίδεται, τόσο πιο πειστικό ακούγεται⁹⁰.

Η γλώσσα λοιπόν των «ειδημόνων» είναι υπολογισμένα σκοτεινή και ακατανόητη, ιδιότητες που την κάνουν ιδανική για ένα κοινό που αισθάνεται τόσο ενημερωμένο όσο και αδαές με τις πληροφορίες που δέχεται.

⁹⁰ Lash 1979 :81

Ο στόχος της πολιτικής πληροφόρησης είναι διπλός, από τη μια πρέπει να κάνει το κοινό να πιστεύει ότι οι πολιτικές αποφάσεις είναι στα χέρια αμερόληπτων ειδικών και κατά δεύτερον ότι τα προβλήματα με τα οποία ασχολούνται οι ειδικοί είναι ακατανόητα στον μη ειδικό.

Η τέχνη της διαχείρισης κρίσεων που σήμερα αναγνωρίζεται ότι αποτελεί την ουσία της πολιτικής, οφείλει το κύρος της στην συγχώνευση της πολιτικής και του θεάματος. Η προπαγάνδα επιδιώκει να δημιουργήσει στο κοινό μια χρόνια αίσθηση κρίσης, η οποία με τη σειρά της δικαιολογεί την επέκταση της εκτελεστικής εξουσίας και την μυστικότητα που την περιβάλλει.

Στη συνέχεια, ο πολιτικός επιβεβαιώνει τις ηγετικές του ικανότητες κοινοποιώντας την αποφασιστικότητα του να αρθεί στο ύψος της κατάστασης και να αντιμετωπιστεί την όποια κρίση έχει εκείνη την στιγμή ανακύψει.

Ο εκφυλισμός της πολιτικής σε θέαμα δεν έχει μόνο μετασχηματίσει την χάραξη πολιτικής σε δημοσιότητα, αλλά έχει υποβαθμίσει τον πολιτικό λόγο και μετατρέψει τις εκλογές σε αθλητική αναμέτρηση.

Συν τοις άλλοις έχει κάνει πιο δύσκολη από κάθε άλλη φορά την οργάνωση της πολιτικής διαφωνίας. Σε αντίθεση με τις απόψεις των θεωρητικών της εκπαίδευσης και των σύμμαχων τους στις κοινωνικές επιστήμες, η αναπτυγμένη βιομηχανική κοινωνία δεν εδράζεται πια σε έναν πληθυσμό προετοιμασμένο για την επιτυχία⁹¹, αλλά σε έναν αποβλακωμένο πληθυσμό, υποταγμένο σε μια δουλειά που δεν χρειάζεται ιδιαίτερες δεξιότητες για να εκτελεστεί.

Η υποβάθμιση της μάθησης της ιστορίας, της πολιτικής αγωγής και της φιλοσοφίας αντανακλά την αυξανόμενη περιθωριοποίηση τους ως μέρος του

⁹¹ Sennett 1977 :419

μηχανισμού **κοινωνικού έλεγχου**. Η μαζική εκπαίδευση που ξεκίνησε ως ελπιδοφόρα απόπειρα να εκδημοκρατιστεί η ανώτερη κουλτούρα των προνομιούχων τάξεων, έχει καταλήξει να αποβλακώσει και τους προνομιούχους⁹². Η σύγχρονη κοινωνία έχει επιτύχει πρωτοφανή ποσοστά τυπικής μόρφωσης, αλλά συγχρόνως έχει παράγει καινούργιες μορφές αγραμματοσύνης.

Οι εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις αν και υποτίθεται πως γίνονται με τις καλύτερες προθέσεις, καταδικάζουν την κατώτερη τάξη σε μια εκπαίδευση δεύτερης κατηγορίας και βοηθούν με αυτόν τον τρόπο να διαιωνιστούν οι ανισότητες που επιδιώκουν να καταργήσουν. Εν ονόματι του εξισωτισμού, διατηρούν την πιο ύπουλη μορφή ελιτισμού, ο οποίος διατηρεί τις μάζες ανάκανες για διανοητική προσπάθεια.

Από την άλλη πλευρά η σύγχρονη διαφήμιση επιδιώκει να προωθήσει την αμφιβολία για τον εαυτό. Επιδιώκει να δημιουργήσει ανάγκες, όχι να τις ικανοποιήσει, να γεννήσει νέα άγχη και όχι να ησυχάσει τα παλιά. Κατακλύζοντας τον καταναλωτή με εικόνες ευζωίας και συνδέοντας τις με τη λαμπρότητα της διασημότητας και της επιτυχίας, η μαζική κουλτούρα ενθαρρύνει τον συνηθισμένο άνθρωπο να ταυτίζεται με την προνομιούχο μειονότητα εναντίον των υπόλοιπων και φαντάζεται μαζί της μια ζωή άνεσης. Εντούτοις, η προπαγάνδα των εμπορευμάτων καθιστά το άτομο πολύ δύστυχο με την κατάσταση του. Έτσι η κουλτούρα της κατανάλωσης λειτουργεί κοινωνικοποιητικά αντίστοιχα με αυτό που έκανε η οικογένεια παλαιότερα.

⁹² Lash 1979 : 120

Η οικονομία της αγοράς έχει διαλύσει τους δεσμούς προσωπικής εξάρτησης μόνο για να αναβιώσει την εξάρτηση υπό το κάλυμμα της γραφειοκρατικής ορθολογικότητας.

Ο καπιταλισμός έχει αναπτύξει μια νέα πολιτική ιδεολογία, τον προνομιακό φιλελευθερισμό που απαλλάσσει τα άτομα από την ηθική ευθύνη και τα αντιμετωπίζει ως θύματα των κοινωνικών περιστάσεων. Έχει αναπτύξει καινούργιους τρόπους κοινωνικού έλεγχου, που αντιμετωπίζουν τον παρεκκλίνοντα σαν άρρωστο και αντικαθιστούν την τιμωρία με την αποκατάσταση. Έχει δημιουργήσει μια νέα κουλτούρα, την ναρκισσιστική κουλτούρα της εποχής μας. Η οικονομία της αγοράς αντί να ρυθμίζει μόνο τις συνθήκες εργασίας, ρυθμίζει τώρα την ιδιωτική ζωή, οργανώνοντας τον ελεύθερο χρόνο με επιστημονικές αρχές κοινωνικής και προσωπικής υγιεινής. Έχει φέρει ολόκληρο τον άνθρωπο υπό κοινωνικό έλεγχο. Έτσι οι καινούργιοι τρόποι του κοινωνικού έλεγχου, σε συνδυασμό με την ανάδυση του προοδευτισμού έχουν σταθεροποιήσει τον καπιταλισμό χωρίς να λύσουν κανένα από τα βασικά προβλήματα του, το χάσμα ανάμεσα σε πλούτο και φτώχεια, την οικονομική στασιμότητα. Έχει εμποδίσει την πολιτικοποίηση των εντάσεων.

Την ίδια ώρα δε που η ζωή μας γίνεται ολοένα δυσκολότερη επιλεγούμε να «χρησιμοποιούμε» βιομηχανικά κατασκευασμένες φαντασιώσεις ολικής ικανοποίησης. Ενώ ενθαρρύνονται μεγαλειώδη όνειρα παντοδυναμίας, υπονομεύεται ταυτόχρονα η ικανοποίηση πιο μετριοπαθών φαντασιώσεων⁹³.

Η κοινωνία μας είναι ναρκισσιστική με διπλή έννοια.

⁹³ Lash 1979 :133

Ναρκισσιστικές προσωπικότητες παίζουν σημαντικό ρόλο στην σύγχρονη ζωή και αποκτούν διακεκριμένες θέσεις. Τρεφόμενες από την κολακεία των μαζών, οι διασημότητες αυτές δίνουν τόνο στην δημόσια και την ιδιωτική ζωή, αφού ο μηχανισμός της δημοσιότητας δεν αναγνωρίζει όρια μεταξύ δημόσιας και ιδιωτικής σφαίρας.

Επιπλέον, η σύγχρονη καπιταλιστική κοινωνία όχι μόνο ανεβάζει τους ναρκισσιστές σε περίοπτες θέσεις αλλά ενισχύει ναρκισσιστικά χαρακτηριστικά σε όλα τα μέλη της. Η ίδια ιστορική εξέλιξη που μετέτρεψε τον πολίτη σε πελάτη έχει μετατρέψει και τον εργαζόμενο από παραγωγό σε καταναλωτή.

9. Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΩΣ ΠΡΟΪΟΝ

Τα ΜΜΕ ασκούν κριτική στους ηθοποιούς και στο εν γένει θέαμα ενώ ταυτόχρονα εκπαιδεύουν άμεσα και έμμεσα σε τεχνικές πολιτικού καταναλωτισμού.

Η λαϊκή κουλτούρα διαπαιδαγωγεί ουσιαστικά στην κατανάλωση, διδάσκει στους πολίτες να θεωρούν καταναλωτικά αγαθά την πολιτική, την πολιτική πληροφόρηση και τις πολιτικές στάσεις. Είναι προϊόντα, παιχνίδια, διασκεδάσεις, αναψυχή , ενώ ο ίδιος ο πολίτης είναι αγοραστής, παίκτης, θεατής τους ή παρατηρητής τους κατά τον ελεύθερο χρόνο του.

Η εκμάθηση στην κατανάλωση συντελείται από πολύ νωρίς, σήμερα η μελλοντική απασχόληση των παιδιών είναι να γίνουν ειδικευμένοι καταναλωτές.⁹⁴

Υπό αυτές τις συνθήκες της κατανάλωσης όμως θα περιμέναμε οι άνθρωποι να εγκαταλείψουν την ενημέρωση και να ενταθούν σε μια μεγάλη μάζα αδιάφορων πολιτών – καταναλωτών. Τα ΜΜΕ όμως δεν έχουν αφήσει να συμβεί αυτό, έχουν ανακαλύψει έναν αποτελεσματικό τρόπο να προβάλουν τις ειδήσεις και τα γεγονότα μέσω της λαμπρότητας όπου θεωρητικά καταπολεμά την αδιαφορία και την απάθεια. Γενικά λοιπόν όπου βλέπουμε λαμπρότητα στο αντικείμενο της προσοχής, πρέπει να υποπτευόμαστε μια απάθεια στον θεατή.⁹⁵ Το αποτέλεσμα της επιζήτησης της λαμπρότητας στην πολιτική είναι η προσπάθεια, να προσφέρουμε ελκυστικές ψυχολογικές αξίες στον πελάτη – πολίτη –καταναλωτή, σύγχρονο άνθρωπο. Η έμφαση στην ειλικρινά επίσης, ακόμα και αν είναι επίπλαστη, των πολιτικών και στην

⁹⁴ Riesman 1949:172

⁹⁵ Riesman 1949: 186

διαύγεια των κίνητρων τους, ειλικρινά στην προκείμενη περίπτωση σημαίνει «παράσταση» με ένα στίλ που δεν είναι επιθετικό ή κυνικό που ενδέχεται να είναι έως και απροστάτευτο. Ο εκτελεστής «αφήνεται» στο έλεος του κοινού και των συναισθημάτων του. Έτσι η ειλικρινά από μέρους του προκαλεί την ανεκτικότητα του κοινού απέναντι του.

Γενικά οι επικριτές των ΜΜΕ φαίνεται να υποστηρίζουν πως τα Μέσα, προάγουν τη πολιτική απάθεια, ότι επιτρέπουν και ενθαρρύνουν το κοινό να ξεφεύγει από τις πολιτικές και άλλες πραγματικότητες της ζωής και ότι αντικαθιστά την πολιτική με την μαζική διασκέδαση.⁹⁶

⁹⁶ Riesman 1949:191

9.1 Η περίπτωση της αρχαίας Αθηνάς.

Μια διερεύνηση του αθηναϊκού κράτους δείχνει πως μπορούμε να διακρίνουμε έναν συσχετισμό της πληθυσμιακής αύξησης με τον κοινωνικό εαυτό. Επαναστατικές βελτιώσεις στην καλλιέργεια της γης, που τις έκανε εφικτές η μόνιμη εγκατάσταση σε έναν τόπο, ανύψωσαν το βιοτικό επίπεδο και, ως επακόλουθο εγκαινίασαν μια φάση πληθυσμιακής αύξησης που έμελλε να συνεχιστεί αρκετούς αιώνες⁹⁷.

Η ιδιωτική ιδιοκτησία, η ανάπτυξη μιας ανταλλακτικής οικονομίας και η πατρογραμμική κληρονομιά της ιδιοκτησίας ενθάρρυναν τη συγκέντρωση πλούτου και παρήγαν οικονομική και κοινωνική ανισότητα. Μια καινούργια κοινωνική διαστρωμάτωση όχι μόνο χαλάρωσε τον έλεγχο της φατρίας πάνω στα μέλη της, αλλά και ενθάρρυνε την ανάμειξη ατόμων με παρόμοια οικονομική θέση από διαφορετικές φυλές και φατρίες.

Κατά τα πεντακόσια χρόνια μετά την ίδρυση του αθηναϊκού κράτους φαίνεται ότι υπήρχε μια επεκτεινόμενη οικονομία συνόρων που βασίζονταν εν μέρει στην εκμετάλλευση των εσωτερικών πόρων, την οποία κατέστησαν εφικτή η τεχνολογική βελτίωση και η θέσπιση της δουλείας και εν μέρει στην κατάκτηση άλλων λαών και την ενσωμάτωση του πλούτου τους στην αθηναϊκή οικονομία. Κάποιες ενδείξεις της ενδοστρέφειας σε αυτήν την περίοδο (δηλαδή την κοινωνία της μεταβατικής πληθυσμιακής αύξησης που αναπτύσσει τυπικά στα μέλη της έναν κοινωνικό χαρακτήρα ότι η συμμόρφωση του εξασφαλίζεται από την τάση τους να αποκτήσουν από νωρίς στη ζωή ένα εσωτερικευμένο σύνολο στόχων)⁹⁸, είναι οι μεταβληθείσες στάσεις απέναντι στην οικογένεια

⁹⁷ Mosse 1996: 25

⁹⁸ Βουλοδήμου 1997:14

και την ανατροφή των παιδιών, οι μεταρρυθμίσεις που επέτρεψαν την ελεύθερη απαλλοτρίωση της περιούσιας και την εισαγωγή της καταδίωξης των εγκληματικών πράξεων από τρίτους, τον πολλαπλασιασμό των ευκαιριών για επικερδή απασχόληση στο εμπόριο, την γεωργία, την βιομηχανία και το αυξανόμενο ενδιαφέρον για τον φιλοσοφικό στοχασμό και την επιστήμη.

Γύρω στα τέλη το 5^{ου} π.χ. αιώνα, το αθηναϊκό κράτος είχε φτάσει στο ζενίθ της δύναμης του⁹⁹. Μπορούμε σε αυτό το σημείο να διαπιστώσουμε κάποιες κοινωνικές μορφές που υποδηλώνουν την παρουσία του ετεροστρεφούς τρόπου συμμόρφωσης, (δηλαδή την κοινωνία της αρχόμενης πληθυσμιακής μείωσης που αναπτύσσει στα μέλη της, έναν κοινωνικό χαρακτήρα που η συμμόρφωση του εξασφαλίζεται από την τάση τους να είναι ευαίσθητοι στις προσδοκίες και τις προτιμήσεις των άλλων).

Για παράδειγμα, η θέσπιση του εξοστρακισμού, που εισήχθη ως σύστημα για την πρόληψη της τυραννίας, έγινε κατά τον 5^ο αιώνα ένα φοβερό όπλο της κοινής γνώμης, χρησιμοποιήθηκε ως μέσον για να διασφαλίσει συμμόρφωση των πολιτών. Αυτό που ήταν παλαιότερα ένα δύσκολο κερδισμένο προνόμιο των κατώτερων τάξεων, συμμετοχή στην εκκλησία του δήμου ή στην λαϊκή συνέλευση, έγινε πλέον υποχρέωση. Διάφορες ποινές εισήχθησαν για να διασφαλιστεί η απαρτία¹⁰⁰. Το δικαίωμα ψήφου έγινε πληρωμένη υπηρεσία προς το κράτος.

⁹⁹ Κολόμποβα - Οζερετσκάια 2002 :28

¹⁰⁰ Mosse 2002: 52

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΟΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ ΣΤΗΝ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ

1. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ, ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΣΤΟ ΧΩΡΟ

Ο Ternisien (1973) με τον όρο περιβάλλον εννοούσε ένα σύνολο από φυσικούς, βιολογικούς ή κοινωνικούς παράγοντες, ικανούς να έχουν ένα άμεσο ή έμμεσο βραχυχρόνιο ή μακροχρόνιο αποτέλεσμα στους ανθρώπινους οργανισμούς και δραστηριότητες τους.

Η έννοια του περιβάλλοντος όπως επισημαίνει ο Gewirtz (1969), πρέπει να προσδιοριστεί τόσο με όρους των ερεθισμάτων που επηρεάζουν τη συμπεριφορά, όσο και με όρους της λειτουργικής σχέσης της συμπεριφοράς με τον έλεγχο των ερεθισμάτων¹⁰¹.

Ο όρος περιβάλλον περιλαμβάνει ακόμη, τον τρόπο, χρήσης του για την κάλυψη των αναγκών μας, και ακόμη πως προσαρμόζουμε την συμπεριφορά μας σε ένα οικοσύστημα που βρίσκεται σε διαρκή αλλαγή.

Η βασική αρχή της περιβαλλοντικής ψυχολογίας είναι αυτό που ο Ittelson (1974) ονόμασε δυναμική αλληλεπίδραση ανάμεσα στον άνθρωπο και το περιβάλλον του. Η συμπεριφορά μας εξαρτάται από το πλαίσιο στο οποίο βρισκόμαστε κάθε φορά. Εκδηλώνουμε δηλαδή, συμπεριφορές σύμφωνες με τους κανόνες που ταιριάζουν στο συγκεκριμένο πλαίσιο.

¹⁰¹ Συγκολλίτου 1997 : 35

Ένας παράγοντας που μπορεί να επηρεάσει την περιβαλλοντική προτίμηση είναι η οικειότητα. Τα οικεία περιβάλλοντα προτιμώνται έναντι των μη οικείων, γιατί διευκολύνουν τις προβλέψεις και αυξάνουν την ασφάλεια.

Ένα μέρος του φυσικού περιβάλλοντος είναι ο χώρος προσωπικός και δημόσιος¹⁰².

Προσωπικός χώρος είναι η ζώνη γύρω από το άτομο, την οποία δεν μπορούν να διαπεράσουν οι άλλοι, δημιουργεί λοιπόν ένα αόρατο όριο ανάμεσα στο άτομο και τους εν δυνάμει εισβολείς.

Ο προσωπικός χώρος είναι σημαντικός παράγοντας για τον σχεδιασμό των κτιρίων και ο δημόσιος τον «χώρο-ταξικό» σχεδιασμό των πόλεων. Τόσο ο προσωπικός όσο και ο δημόσιος χώρος επηρεάζουν την συμπεριφορά.

¹⁰² Συγκολλίτου 1997 : 38

2. ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ

Η πόλη οροθετείται γύρω από την κίνηση του εμπορευματικού και χρηματιστηριακού κεφαλαίου και γύρω από την σχέση που αναπτύσσεται μεταξύ των ιμπεριαλιστικών δυνάμεων του μονοπωλιακού κεφαλαίου και της χρήσης του εργατικού δυναμικού σε παγκόσμια κλίμακα¹⁰³.

Η ανισότιμη ανάπτυξη των πόλεων και των κατοίκων, οι φυλετικές διακρίσεις και οι κοινωνικοί αποκλεισμοί αναμφίβολα αποτελούν ένα πολύ σημαντικό κεφάλαιο στην ιστορία της ανάπτυξης του καπιταλισμού και ειδικότερα της κοινωνικής οργάνωσης της μισθωτής εργασίας και απασχόλησης.

Η πόλη ορίζεται όχι μόνο σαν ένα σύστημα οργάνωσης της ζωής στη βιομηχανική καπιταλιστική κοινωνία αλλά και ως συνδετικός κρίκος με το παγκόσμιο κεφάλαιο και το εργατικό δυναμικό. Για τους κατοίκους οι χώροι της πόλης (εργασία, καθημερινή διαβίωση) δεν τυχαίοι, χωρίς οικονομικές και πολιτισμικές επιπτώσεις όσον αφορά τη ζωή σε αυτήν. Η πόλη δεν είναι μονοδιάστατη κοινωνική πραγματικότητα¹⁰⁴.

Οργανώνεται γύρω από τα εργοστάσια, τις εργατικές συνοικίες, τους δρόμους, τα πάρκα ψυχαγωγίας, καθώς επίσης τις αξίες και τους φόβους των ανθρώπων. Η πόλη οργανώνεται γύρω από καταναλωτικά κέντρα και κάθε είδους πολιτισμικές εκδηλώσεις. Η καπιταλιστική (ως καπιταλισμό εννοούμε την οικονομική διόρθωση των δυτικών κοινωνιών, στην οποία η παραγωγή οργανώνεται γύρω από την αναζήτηση του κέρδους) πόλη είναι για τον

¹⁰³ Savage- Warde 2005 :19

¹⁰⁴ Συγκολίτου 1997 : 54

N.Dennis¹⁰⁵ ένα γεωγραφικό μείγμα οικονομίας, ηθικής και σχέσεων όπου ανάλογα με την χωροταξική θέση του πολίτη διαμορφώνονται διαφορετικές κοινωνικές πραγματικότητες και αντιλήψεις.

Αναμφίβολα, η πόλη αποτελεί τον τόπο συγκέντρωσης και επικοινωνίας νέων κινημάτων. Οι γειτονίες και οι πόλεις είναι τόποι κοινωνικοποίησης των παιδιών και επικοινωνίας των ενήλικων σηματοδοτώντας ταυτόχρονα την κοινωνική θέση και το κύρος. Οι κοινωνικές ομάδες διαφοροποιούνται μεταξύ τους, υιοθετώντας συγκεκριμένες πολιτισμικές συνήθειες συμπεριφοράς οι οποίοι άλλοτε ενισχύονται και άλλοτε τιμωρούνται.

Ο G. Simmel¹⁰⁶ υποστήριξε πως η οπτική επαφή μας σε σχέση με τους άλλους έχει ιδιαίτερη σημασία στην νεωτερική αστική κουλτούρα. Είδε να επικρατεί η οπτική αίσθηση επί των άλλων. Η επικράτηση του οπτικού συνδέεται με την ανδρική ισχύ και οι γυναίκες αποκλείονται από την κουλτούρα του βλέμματος. Στο δρόμο, στον δημόσιο χώρο δεν είμαστε ποτέ σίγουροι ποιον θα συναντήσουμε και με ποιες συνέπειες. Αυτό σε ένα επίπεδο είναι ανησυχητικό, γιατί μπορεί να πέσουμε θύμα επίθεσης ή κλοπής . από την άλλη η αβεβαιότητα αυτή ενισχύει τον ρόλο της οπτικής σχέσης στις αστικές κουλτούρες. Εξετάζουμε με το βλέμμα τους περαστικούς, ώστε να καταλάβουμε τον κίνδυνο ή την αξία τους για μας. Σαν αποτέλεσμα των παραπάνω δίνουμε μεγάλη σημασία στην εμφάνιση κάποιου και επομένως στην σημασία της μόδας, του στυλ και του πως φαίνεται κανείς στον δημόσιο χώρο.

¹⁰⁵ Savage- Warde 2005 :33

¹⁰⁶ Savage- Warde 2005 :42

Ο Berman¹⁰⁷ ακόμα συνδέει τον ρόλο των τυχαίων συναντήσεων στον δρόμο με ευρύτερα θέματα, ισχυριζόμενος ότι οι συναντήσεις που είναι απρόβλεπτες και άγνωστες, ταυτόχρονα προκαλούν ανασφάλεια και φόβο.

Ο Sennet με την σειρά του, ισχυρίζεται ότι ο σύγχρονος διαχωρισμός των δημόσιων ζητημάτων από τα ιδιωτικά θέματα οδήγησε στην κατάρρευση της πόλης όπου διαφορετικά κτίρια είχαν διαφορετική ηθική λειτουργία.

Η διάβρωση της δημόσιας σφαίρας οδήγησε σε ένα αστικό οικοδόμημα που οι μόνοι δημόσιοι χώροι είναι αυτοί που συνταιριάζουν την κατανάλωση και τον τουρισμό, την αναψυχή. Με έναν τέτοιο τρόπο, η αρχιτεκτονική μορφή της μοντέρνας πόλης αντιπροσωπεύει ένα συγκεκριμένο σύνολο πολιτισμικών αξιών. Ισχυρίζεται επίσης ότι η ανάπτυξη μιας ξεχωριστής ιδιωτικής σφαίρας υποδηλώνει την πτώση του δημόσιου ανθρώπου, με την ακόλουθη απώλεια του δυναμικού του ανθρώπου.

Ο Habermas από την άλλη,¹⁰⁸ υποστήριξε πως στον πρώιμο καπιταλισμό, οι αναπτυσσόμενες μεσαίες τάξεις δημιούργησαν ένα ξεχωριστό σύνολο δημόσιων τοποθεσιών στις οποίες μπορούσαν να λάβουν μέρος συζητήσεις και αλληλεπιδράσεις.

Όμως, με την ανάπτυξη της οικονομίας της αγοράς, η δημόσια σφαίρα της αστικής κοινωνικής τάξης και άρχισε να εξαφανίζεται και η οικολογία των πόλεων άλλαξε ανάλογα.

¹⁰⁷ Όπ.π.

¹⁰⁸ Calhoun 1996 : 35

3. Ο ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ ΩΣ ΑΞΙΑ

Ο δημόσιος χώρος έχει παίξει πολύ βασικό ρόλο στην ιστορία. Σε αυτούς τους χώρους παραδοσιακά, οι άνθρωποι έρχονταν σε επαφή και αντήλλασαν ιδέες και συναισθήματα.

Αυτό μπορούμε να το διαπιστώσουμε από την αρχαιοελληνική χρήση της αγοράς ως δημόσιου χώρου που σήμαινε την άσκηση του ρόλου του πολίτη μέχρι σήμερα κατά τον 21^ο αιώνα από τα πάρκα των πόλεων τους δρόμους και τις πλατείες, που μπορούν οι πολίτες να μιλήσουν ελεύθερα και να ανταλλάξουν απόψεις. Ιστορικά οι δημόσιοι χώροι μικρότερων ή μεγαλύτερων πόλεων, ήταν χώροι διαφορετικότητας και ποικιλίας.

Άνθρωποι όλων των κοινωνικών τάξεων, έρχονταν σε επαφή μεταξύ τους. Οι δρόμοι, τα πάρκα, και τα μέσα μεταφοράς αποτελούσαν σημείο συνάντησης ανθρώπων με διαφορετική κουλτούρα, σημεία που κάποιος μπορούσε να συναντήσει ανθρώπους με διαφορετικό τρόπο συμπεριφοράς και ένδυσης. Στους δημόσιους χώρους μπορούσε κανείς να ακούσει διάφορες απόψεις και να δει δραστηριότητες που ίσως και να αγνοούσε.

Οπωσδήποτε αυτές οι διαφορετικές αποψεις με τις οποίες οι άνθρωποι έρχονταν σε επαφή ήταν διαφωτιστικές και τους οδηγούσαν στην παραγωγή και την σκέψη νέων ιδεών που στον προσωπικό τους μικρόκοσμο δεν υπήρχαν.

Ας μην ξεχνάμε πως ένας από τους λόγους που άνθρωποι διαφορετικών αντιλήψεων και τρόπων ζωής επέλεγαν και επιλέγουν να ζήσουν στην πόλη είναι η δυνατότητα εμπλουτισμού της ζωής και των απόψεων τους που τους

προσφέρει η επαφή με άλλους ανθρώπους. Ακόμα και όταν κατά την περίοδο ολοκληρωτικών καθεστώτων, γινόταν προσπάθεια να περιοριστούν οι ελεύθερες συζητήσεις στους δημόσιους χώρους ή ακόμα να απομακρυνθούν οι ομάδες με «επικίνδυνες απόψεις» από αυτούς, κάτι τέτοιο έγινε **μέσα** στους δημόσιους χώρους, με εμφανή τρόπο. Μπροστά σε ανθρώπους που αγνοούσαν τον τρόπο συμπεριφοράς των αρχών απέναντι σε αυτές.

Παρά τις προσπάθειες τέτοιου είδους περιορισμών, οι δημόσιοι χώροι εξακολουθούν να αποτελούν μέρη όπου νέες ιδέες μπορούν να προσεγγίσουν μεγάλες κοινωνικές ομάδες. Άρα οι δημόσιοι χώροι είναι σημαντικοί για την ποικιλία και την ελευθερία του λόγου και για τη διάδοση ή τη δημιουργία νέων ιδεών.

Όλα τα παραπάνω συνηγορούν πως οι δημόσιοι χώροι είναι απαραίτητοι για να υπάρξει πρόοδος.

4. Η ΕΚΛΕΙΨΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΩΡΟΥ

Όμως τις δυο τελευταίες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα παρατηρήθηκε μια έντονη συρρίκνωση του δημόσιου χώρου. Η πολυκοσμία του κέντρου των πόλεων, ανάγκασε τους ανθρώπους να μετακινηθούν σε περιοχές με μικρότερη πυκνότητα κατοίκων, ιδίως δε τους κάτοικους χαμηλών εισοδηματικών τάξεων. Ειδικότερα με την αύξηση της χρήσης των ιδιωτικών αυτοκίνητων, δεν έρχονται σε επαφή με άλλους. Έτσι με αυτήν την ανάπτυξη των προαστίων είδαμε την δημιουργία ψευδο- δημόσιων χώρων που μοιάζουν με δημόσιους χώρους αλλά στην ουσία έχουν θεμελιώδεις διαφορές .

Τέτοιου είδους ψευδο - δημόσιων ή κατ' επίφαση δημόσιων χωρών είναι τα εμπορικά κέντρα, τα αθλητικά κέντρα και τα πάρκα. Ο κατ' επίφαση δημόσιος χώρος αν και μοιάζει με τον πραγματικό δημόσιο χώρο, ακόμα και ως προς την ποικιλία και τον αριθμό των ανθρώπων του, εντούτοις βρίσκεται κάτω από την ιδιωτική προστασία η οποία φροντίζει να τον διατηρεί «καθαρό» από ενοχλητικά ή ενδεχομένως επικίνδυνα στοιχεία. Άρα ο περιορισμός της ελευθερίας κινήσεων και της ελεύθερης έκφρασης σε αυτούς τους χώρους είναι πολύ πιο αποδοτική από τους δημόσιους χώρους. Στους κατ' επίφαση δημόσιους χώρους η ιδιωτική ασφάλεια ελέγχει την και απομακρύνει ο,τι θεωρεί παρεκκλίνον, ενοχλητικό, ή διαφορετικό (π.χ. οι άστεγοι,ναρκομανείς). Η φυσική παρουσία και η έκφραση ελέγχεται διαρκώς. Βασικός στόχος είναι να μην διαταράσσεται ο λόγος ύπαρξης τους, δηλαδή η κατανάλωση.

Οι δημόσιοι χώροι διακρίνονταν σαφώς από τον χώρο διαμονής και εργασίας και οι άνθρωποι πάντα ένιωθαν ότι μπορούν να κάνουν πράγματα στο δημόσιο χώρο χωρίς να βρίσκονται υπό άμεση εποπτεία και έλεγχο.

Ακόμα δε και αν σε συγκεκριμένες στιγμές κάποια άτομα το ένιωθαν αυτό, είχαν τη δυνατότητα να χαθούν στο πλήθος αν το ήθελαν.

Αλλά τις τελευταίες δεκαετίες αυτό έχει αλλάξει. Ανεπτυγμένη τεχνολογία με τη βοήθεια τεράστιου αριθμού μηχανημάτων χρησιμοποιείται για την επιτήρηση χώρων, δράσεων και ατόμων. Αρχικά κάμερες τοποθετούνταν μόνο σε συγκεκριμένους χώρους (π.χ. στις τράπεζες για να αποφευχθούν ληστείες), ενώ σήμερα έχει επεκταθεί αυτή η χρήση σε όλους τους κατ'επίφαση δημόσιους χώρους και σταδιακά κατακλύζουν τους δημόσιους χώρους, με την δικαιολογία της μάχης κατά του εγκλήματος. Υπάρχουν πλέον ελάχιστοι χώροι που δεν παρακολουθούνται από κάμερες. Σύμφωνα με ορισμένες αναλύσεις, στα επόμενα χρόνια οι κινήσεις και η ζωή ενός ανθρώπου θα καταγράφονται με κάθε δυνατό τρόπο, ακόμα και μέσω του κινητού του.

Αυτό θα έχει ως ευρύτερο αποτέλεσμα ο άνθρωπος να φορά **προσωπείο** στον κόσμο, ακριβώς επειδή νοιώθει πως καταγράφεται, κάτι που φυσικά δεν θα έκανε σε άλλη περίπτωση. Ο άνθρωπος δηλαδή γίνεται ηθοποιός σε όλους τους χώρους δημόσιους και ιδιωτικούς.

5. ΜΥΘΟΙ, ΜΜΕ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ.

Ο μύθος συνίσταται σε φανταστικές προφορικές ή γραπτές ιστορίες που χρησιμοποιούνται με σκοπό να δικαιολογήσουν την πραγματική ερμηνεία ενός γεγονότος, για την οποία πολύ πιθανόν να μην υπάρχουν πολλά επιστημονικά δεδομένα.

Σε σχέση με το έγκλημα, ο όρος «μύθος» χρησιμοποιείται για να περιγράψει μερικούς συλλογικούς χαρακτηρισμούς που αποδίδει η κοινωνία σε συγκεκριμένες μορφές εγκληματικότητας, οι οποίες ελκύουν την προσοχή της. Πολλά ζητήματα που αφορούν την εγκληματικότητα συζητούνται δημοσίως, μετασχηματίζονται και τελικά ενσωματώνονται στην κοινωνική συνείδηση και δίνουν αφορμή για καινούργια επεξεργασία¹⁰⁹.

Παρότι δηλαδή υπάρχουν εγκληματικές πράξεις, εστιάζουμε στην κοινωνική επεξεργασία αυτών των πράξεων για να εντοπίσουμε την λειτουργία τους στην αντίληψη της κοινής γνώμης, την κοινωνική ισχύ και τις επιδράσεις τους. Εστιάζουμε δηλαδή την προσοχή μας στην δυναμική των κοινωνικών φαινομένων για να εξελιχθούν σε μύθους. Οι μύθοι έχουν μεγάλη επίδραση στις αντιλήψεις μας για διάφορα ζητήματα και τον τρόπο αντιμετώπισης τους.

Συγκεκριμένα οι μύθοι για το έγκλημα μας παρέχουν ένα πλαίσιο ερμηνείας του φαινομένου και μας υποδεικνύουν έμμεσους τρόπους για την κατάλληλη αντιμετώπιση του¹¹⁰. Ο τρόπος που οργανώνουν την οπτική μας οι

¹⁰⁹ Λαμπροπούλου 2001:36

¹¹⁰ Λαμπροπούλου 2001: 36

μύθοι για το έγκλημα, συμβάλλει στην κατηγοριοποίηση των συμπολιτών μας, σε νομοταγείς πολίτες, εγκληματίες, και θύματα, ενισχύοντας έτσι την κοινωνική συνοχή των νομοταγών πολιτών και επιβεβαιώνοντας τις συμβατικές επιλογές τους.

Άρα οι μύθοι συντηρούν και δυναμώνουν κάποιες κυρίαρχες απόψεις για διάφορα κοινωνικά φαινόμενα, ενισχύοντας τις ακολουθούμενες πρακτικές και ταυτόχρονα δημιουργώντας το υπόβαθρο για τον μελλοντικό χαρακτηρισμό ανάλογων πράξεων¹¹¹. Έτσι οι μύθοι παρέχουν αναγκαίες πληροφορίες για την κατασκευή της κοινωνικής πραγματικότητας του εγκλήματος, καλύπτοντας κενά στην γνώση και απαντώντας σε ερωτήματα με τα οποία οι κοινωνικές επιστήμες είτε δεν ασχολήθηκαν, είτε δεν μπόρεσαν να απαντήσουν.

Ταυτόχρονα, οι παραμυθάδες που εξιστορούν τους μύθους είναι απαραίτητοι παράγοντες κοινωνικοποίησης. Περιγράφουν στο παιδί τον κόσμο με ζωντανά χρώματα και έτσι δίνουν μορφή και όρια στη μνήμη και στη φαντασία του. Η λειτουργία των παραμυθιών και των ιστοριών στην κοινωνικοποίηση ως, προκάτοχων των ΜΜΕ είναι διπλή.

Οι ηλικιωμένοι χρησιμοποιούν τις ιστορίες για να πουν στους νέους, πρέπει να είσαι έτσι, αν θέλεις να είσαι αποδεκτός και να σε θαυμάζουν. Οι ιστορίες και τα παραμύθια βοηθούν τους νέους να απωθήσουν και να ελέγξουν τις απαγορευμένες εννοήσεις τους. Παρέχουν πρότυπα συμπεριφοράς που δεν ανταποκρίνονται πλήρως σε καμία ομάδα.

Μια εξίσου πολύ σημαντική λειτουργία του μύθου είναι πως δεν ερμηνεύει απλώς τα γεγονότα, μα μας υποδεικνύει που πρέπει να προσανατολιστούμε για να βρούμε λύσεις, αλλά και ποιες λύσεις είναι αποδεκτές από το

¹¹¹ Οπ.π

μεγαλύτερο κομμάτι του κοινωνικού συνόλου. Αποδεκτές λύσεις φυσικά θεωρούνται εκείνες που δεν διαταράσσουν τις υπάρχουσες κοινωνικές σχέσεις, που δεν αμφισβητούν τους θεσμούς του δικαίου, και όλα αυτά ανεξάρτητα από τον βαθμό συμβολής τους στον έλεγχο του προβλήματος.

Στην κοινωνία υπάρχει μια ολόκληρη επιχείρηση κατασκευής των μύθων. Από το 1936, ο K. Mannheim είχε τονίσει πως η μετατροπή θεμάτων που έχουν σχέση με το έγκλημα και τη ποινική δικαιοσύνη σε μύθους, οφείλεται σε μια συλλογική επιχείρηση. Σε αυτήν την επιχείρηση συμμετέχουν οι πολιτικοί, οι φορείς εφαρμογής των νομών και οι ομάδες συμφερόντων προσελκύοντας την προσοχή του κοινού σε προεπιλεγμένα «κοινωνικά προβλήματα». Βλέπουμε επομένως, οι μύθοι να επιτελούν δυο λειτουργίες. Από την μια προκαλούν τον φόβο και από την άλλη τον επεξεργάζονται. Η λειτουργία τους συνίσταται στην επεξεργασία των συλλογικών φόβων, που προκύπτουν από ορισμένες καταστάσεις, με το να τις καθιστούν κατανοητές, σαφείς και ταυτόχρονα να τις συσκοτίζουν.

Φυσικά σε αυτήν την διαδικασία δεν θα πρέπει να παραλείψουμε κάποιους ιδιαίτερα σημαντικούς μυθοπλάστες όπως είναι τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, εξαιτίας της δυνατότητας τους να απευθύνονται στο ευρύ κοινό.

Σίγουρα λόγω της έκτασης που περνούν τα γεγονότα από τα ΜΜΕ ο φόβος παράγεται πιο γρήγορα στην μοντέρνα κοινωνία από ό,τι στην παραδοσιακή. Άρα η τεχνολογία έχει αυξήσει την δυνατότητα παραγωγής και διάδοσης των μύθων. Όσο όμως αυξάνεται η δυνατότητα παραγωγής των μύθων τόσο μικραίνει ο κύκλος των ανθρώπων που ελέγχουν τα μέσα παραγωγής των μύθων. Έτσι οι προσεγγίσεις των γεγονότων παραμένουν λιγότερο ή περισσότερο τυποποιημένες. Βέβαια, οι κατασκευαστές των μύθων

δεν περιορίζονται στην παροχή πληροφοριών για τις εγκληματικές πράξεις, αλλά προχωρούν στην παραγωγή εικόνων για το έγκλημα.

Είναι μια διαδικασία παραγωγής και αναπαραγωγής προκαταλήψεων και παραποιήσεων.

Ένα άλλο ενδιαφέρον σημείο, είναι πως η επιλογή της πληροφορίας και η προβολή τους από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης γίνεται με τα κριτήρια του μέσου που αφορούν την αξία της είδησης και τις προσωπικές απόψεις των δημοσιογράφων.

Έτσι οι συνεντεύξεις και οι συζητήσεις των δημοσιογράφων τις περισσότερες φορές αναπαράγουν κοινωνικές πεποιθήσεις, ενώ, λόγω ανταγωνισμού, έχουν στόχο το κέρδος και θέλουν να παράγουν προϊόντα που να καταναλώνονται εύκολα από το ευρύ κοινό¹¹². Αυτό πρακτικά σημαίνει πως ο βασικός στόχος της επιλογής και επεξεργασίας της πληροφορίας είναι η μετατροπή της είδησης σε αγοραίο επικοινωνιακό υλικό. Βάση των όσων αναλύθηκαν, η πολιτική στην σύγχρονη εποχή αξιολογείται με ορολογία προτιμήσεων του καταναλωτή. Γι' αυτό και οι πολιτικοί είναι πρέπει να είναι λαμπεροί. Επομένως ο πολίτικος γίνεται ελκυστικός για κατανάλωση όπως και ο ηθοποιός .

Τα ΜΜΕ ασκούν κριτική στους ηθοποιούς και στο εν γένει θέαμα, εκπαιδεύουν άμεσα ή έμμεσα σε τεχνικές πολιτικού καταναλωτισμού.

Πολύ μεγαλύτερη επιρροή έχουν τα υποτιθέμενα προγράμματα ή ρεπορτάζ πληροφόρησης και ενημέρωσης. Επομένως, τα ΜΜΕ διαπαιδαγωγούν στην κατανάλωση, της πολιτικής συμπεριλαμβανομένης και της πολιτικής

¹¹² Λαμπροπούλου 2001: 39

πληροφόρησης, αφού μετατρέπουν την ενημέρωση σε προϊόν, παιχνίδι, διασκέδαση και αναψυχή και το άτομο σε αγοραστή, παίκτη και θεατή.

Σημασία πια για τον θεατή δεν έχει τι λένε τα ΜΜΕ από άποψη περιεχομένου, αλλά η ειλικρίνεια της παρουσίασης των πληροφοριών τους . Η εστίαση στην ειλικρίνεια, τόσο στην έμφαση στη δημοφιλή κουλτούρα, όσο και στη πολιτική, οδηγεί τους θεατές, τους ακροατές και τους αναγνώστες να είναι ανεκτικοί στις ελλείψεις και τις ανεπάρκειες.

Η ειλικρίνεια λοιπόν καλλιεργεί ανοχή από μέρος του κοινού: δεν είναι σωστό να είσαι υπερβολικά κριτικός απέναντι σε έναν άνθρωπο που έχει αφήσει τον εαυτό του τελείως ανοιχτό και σου έχει απλώσει το χέρι της φιλίας¹¹³.

Πολλά μέσα μαζικής ενημέρωσης δίνουν στις πολιτικές ειδήσεις μεγαλύτερη έκταση από όσο κρίνουν σκόπιμο οι έρευνες της αγοράς βοηθώντας στη προαγωγή της πολιτικής σφαίρας.

¹¹³ Λαμπροπούλου 2001: 46

6. ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑ , ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΑΙ ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΣΦΑΙΡΑ.

Η **εσωτερική ασφάλεια** αναφέρεται σε θέματα που έχουν σχέση με κινδύνους και απειλές της κοινωνίας και του κράτους. Η εγκληματικότητα και η τρομοκρατία είναι τέτοιες απειλές και η αντιμετώπιση τους έχει αναφθεί σε άμεση προτεραιότητα τις τελευταίες δεκαετίες¹¹⁴.

Οι προβαλλόμενοι κίνδυνοι που απειλούν την ασφάλεια και τη συνοχή της κοινωνίας αποτελούν παλαιό φαινόμενο. Μπορούμε μάλιστα να πούμε πως τα εχθρικά είδωλα εξελίσσονται σχεδόν παράλληλα με τα ιδεώδη και τα αγαθά που πρέπει να προστατευτούν σε κάθε κοινωνία. Για παράδειγμα τον 19^ο αιώνα για την αντιμετώπιση των κοινωνικών προβλημάτων που είχαν ανάγκη πολιτικής λύσης, δημιουργήθηκε η έννοια του **έννομου αγαθού**¹¹⁵, το οποίο είχε σαν κύριο εχθρό τον επικίνδυνο δράστη. Πιο επικίνδυνος, δε από όλους θεωρήθηκε ο καθ'εξιν εγκληματίας, για να δώσει στη συνέχεια την θέση του, στον εχθρό του πολιτικού συστήματος, στον τρομοκράτη και μετά στον οργανωμένο εγκληματία, τον μαφιόζο, σε αυτόν που αμφισβητεί τους νόμους και τις αρχές της οικονομίας.

Αργότερα στις δυτικές χώρες, ο εχθρός της εσωτερικής ασφάλειας εθεωρείτο πως ήταν οι κομμουνιστικές χώρες, έτσι αναφέρονταν σε κινδύνους όπως η κατασκοπεία, η ιδεολογική «μίανση» και η πολιτική υπονόμευση.

¹¹⁴ Λαμπροπούλου 2001:47

¹¹⁵ Λαμπροπούλου 2001:48

Η εσωτερική ασφάλεια είναι ένας τρόπος να παρατηρήσει κανείς και να ερμηνεύσει διάφορες καταστάσεις.

Μέσω της εσωτερικής ασφάλειας καθίσταται δυνατή η επικοινωνία, αφού παρουσιάζονται αλλά φαινόμενα ως σημαντικά, αλλά ως ασήμαντα, αλλά ως επικίνδυνα και αλλά ως δευτερεύουσας σημασίας. Η κατασκευή της εσωτερικής ασφάλειας, δηλώνει ένα δυσάρεστο συναίσθημα ανασφάλειας¹¹⁶ που εξυπηρετεί τη καθημερινή επικοινωνία και δικαιολογεί τη πολιτική πρακτική.

Η διάκριση επομένως σε ασφαλείς και ανασφαλείς καταστάσεις προσδιορίζει ταυτοχρόνως και την αντίδραση, δηλαδή τι είναι νόμιμο, θεμιτό και αποδεκτό για την αποτροπή του κίνδυνου, ενώ παράλληλα κατηγοριοποιούνται άτομα και κοινωνικές ομάδες ανάλογα με την επικινδυνότητά τους. Υπό αυτό το πρίσμα αποκτούν καινούργιο νόημα η δημόσια και η ιδιωτική σφαίρα, ο κίνδυνος και η διακινδύνευση όπως επίσης και τα όρια ανάμεσα στο παρελθόν και το μέλλον.

Ανάλογα με την προβαλλόμενη ένταση των απειλών για την εσωτερική ασφάλεια, καθίσταται ευάλωτη η προστασία της ιδιωτικής σφαίρας και οι δυνατότητες κρατικής παρέμβασης μεταβάλλονται. Θεωρείται δηλαδή πως **στον ιδιωτικό χώρο ελλοχεύουν απειλές για την εσωτερική ασφάλεια και πως πρέπει να ληφθούν μέτρα για την προστασία της.**

Η ιδιωτική σφαίρα ρυθμίζεται όλο και περισσότερο για την αποτροπή κινδύνων¹¹⁷. Είμαστε δηλαδή μπροστά σε μια διαχείριση της έννοιας του ιδιωτικού και του δημόσιου.

¹¹⁶ Λαμπροπούλου 2001:50

¹¹⁷ Λαμπροπούλου 2001:51

Σίγουρα σε όλες τις κοινωνίες υπήρχαν επικίνδυνοι εγκληματίες, πρέπει όμως να ανακαλυφθεί μια νέα απειλή που να δικαιολογεί τις παρεμβάσεις στην ιδιωτική σφαίρα. Ο ιδιωτικός χώρος ο οποίος τύγχανε προστασίας και απολάμβανε εμπιστοσύνης, μετατρέπεται πλέον σε ένα τόπο επικίνδυνο που διαδραματίζεται το κρυφό και το απειλητικό¹¹⁸.

Παραδοσιακά το σύστημα του δικαίου προστάτευε μέσω των ρυθμίσεων του αυτό τον χώρο (ιδιωτικό) και οι πολίτες είχαν ορισμένες αξιώσεις από το δίκαιο. Αυτή η σχέση όμως όπως φαίνεται έχει αλλάξει.

Το δίκαιο επεμβαίνει στην ιδιωτική ζωή όχι για να προστατεύσει τους πολίτες, μα το κράτος. Η ιδιωτική σφαίρα μετατρέπεται από προσωπική σε μυστική και τα άτομα από πολίτες σε δυνητικούς δράστες και αντικείμενα της πολιτικής εσωτερικής ασφάλειας.

Από την άλλη πλευρά ο ιδιωτικός χώρος αποκτά μεγαλύτερη σημασία για την προσωπική επικοινωνία, όσο περισσότερο ανασφαλής, επικίνδυνος και ρευστός γίνεται ο δημόσιος¹¹⁹. Ο εχθρός δεν είναι πλέον μακριά από την κοινωνία, ούτε βρίσκεται μέσα σε περιθωριακές ομάδες, αλλά είναι πανταχού παρών.

Όσο όμως παρατηρούνται τάσεις παγκοσμιοποίησης σε όλους τους τομείς της σύγχρονης ζωής, στην κοινωνία εμφανίζονται εστίες άσκησης πολιτικής κοινοτικού χαρακτήρα για την αντιμετώπιση των κοινωνικών προβλημάτων, οι οποίες υποστηρίζονται έντονα από το κράτος. Ακριβώς για αυτό υπερτερεί σταδιακά ο ρόλος της κοινότητας ως κοινωνικού σχηματισμού, σε σχέση με της κοινωνίας. Αυτή η τάση γίνεται εμφανής με την ανάπτυξη τις δυο

¹¹⁸ Λαμπροπούλου 2001:51

¹¹⁹ Οπ.π

τελευταίες δεκαετίες κοινοτικών μορφών πρόληψης, όπως για παράδειγμα η κοινοτική αστυνόμευση, τα τοπικά προγράμματα επιτήρησης, και απονομής δικαιοσύνης. Σημείο αναφοράς είναι πλέον η «κοινότητα μας» την οποία οφείλουμε να την προστατεύσουμε από τον κίνδυνο και το εχθρικό εξωτερικό περιβάλλον, και έτσι τα προβλήματα εντοπίζονται στο άμεσο κοινωνικό περιβάλλον των ατόμων και συνδέονται με κοινοτικά προγράμματα αντεγκληματικής πολιτικής με στόχο την ενεργοποίηση των πολιτών.

Ο κοινοτισμός προβάλλεται ως ένα ιδεολογικό πλαίσιο άσκησης πολιτικής το οποίο υπερασπίζεται παραδοσιακές αξίες της κοινότητας και προσπαθεί να αποκτήσει αποδοχή και απήχηση από την κοινωνία.

Σε αυτό το πλαίσιο οι ιδιωτικές επιχειρήσεις αναλαμβάνουν σταδιακά όλο και περισσότερες αρμοδιότητες της αστυνομίας που αφορούν την καθημερινή τάξη σε χώρους ημι-ιδιωτικούς ή ακόμα και δημόσιους¹²⁰. Όσον αφορά τη συζήτηση για την εσωτερική ασφάλεια και τις σύγχρονες μορφές πρόληψης μπορεί να γίνει καλύτερα κατανοητή αν προσδιορίσουμε τη σχέση ανάμεσα στον κίνδυνο και την διακινδύνευση.

Ο **κίνδυνος** προέρχεται από το εξωτερικό περιβάλλον και αναφέρεται σε ζημιές που μπορούν να προκύψουν στο μέλλον και δεν οφείλονται κατ' ανάγκη στις επιλογές εκείνου που τις υφίσταται.

Η διακινδύνευση όμως οφείλεται στην δική μας επιλογή. Επειδή λοιπόν οτιδήποτε μπορεί να είναι παράγοντας κίνδυνου, για την αντιμετώπιση του θα πρέπει να ληφθούν προληπτικά μέτρα. Άρα οι απαιτήσεις από το κράτος αυξάνονται, όμως το κράτος αδυνατεί να ανταποκριθεί σε αυτές τις απαιτήσεις και ζητά την ανάληψη πρωτοβουλιών από τους πολίτες.

¹²⁰ Λαμπροπούλου 2001: 53

Υπό αυτό το πρίσμα οι κοινοτικές μορφές οργάνωσης για την αντιμετώπιση των κίνδυνων μπορούν να θεωρηθούν ως μορφές κοινωνικής κατανομής των διακινδυνεύσεων.

Εδώ όμως εγείρεται μια αντίφαση, ενώ τονίζεται η ανάγκη για ανάληψη της ευθύνης από τους πολίτες , ώστε να αντιμετωπιστούν τα κοινωνικά προβλήματα, εντούτοις υπονομεύεται αυτή η προσπάθεια από τους ίδιους τους κίνδυνους που προβάλλονται για την εσωτερική ασφάλεια.

Έτσι, από την μια το κράτος ζητά την βοήθεια των πολιτών για την αντιμετώπιση των αυξημένων κίνδυνων, ενώ από την άλλη χρησιμοποιεί δραστικά μέτρα για τον έλεγχο αυτών των κίνδυνων που είναι δημόσιοι, πηγή των οποίων αποτελούν οι πολίτες. Η πολιτική δηλαδή ούτε αφήνει ελεύθερο πεδίο στους πολίτες, ούτε αναλαμβάνει την όλη επιχείρηση προστασίας τους. Η έννοια της πρόληψης κατά συνέπεια αποκτά ιδιαίτερη σημασία στη συζήτηση της εσωτερικής ασφάλειας, γιατί αφορά το μέλλον και την εξουδετέρωση των ενδεχόμενων κίνδυνων.

Το μέλλον συνδέεται με αποφάσεις που πρέπει να ληφθούν στο παρόν. Στο ποινικό δίκαιο αυτό εκφράζεται με τα εγκλήματα αφηρημένης διακινδύνευσης και στην εγκληματολογία με την πρόληψη της υπότροπης. Η πρόληψη δεν έχει ως στόχο να καλυτερεύσει τη ζωή μελλοντικά, μα να διατηρήσει την υπάρχουσα κατάσταση.

Στην Εγκληματολογία οι αυστηρές ποινές, τα θεραπευτικά μέτρα, τα μέτρα κοινωνικής πολιτικής και οι εναλλακτικές μορφές μεταχείρισης των ποινικών παραβατών αποβλέπουν ουσιαστικά στην μείωση των μελλοντικών κίνδυνων για την κοινωνία και τον παραβάτη.

Και ακριβώς επειδή ο καθένας μπορεί να παραβιάσει τους νομούς, τα μέτρα πρόληψης μετατοπίζονται σταδιακά από τον δράστη στον δυνητικό παραβάτη και στο δυνητικό θύμα. Σε αυτό βοηθούν και κάποιες οργανωμένες κοινωνικές ομάδες, κυρίως μη κυβερνητικές ή ημικυβερνητικές οργανώσεις, οι οποίες υποστηρίζουν τα συμφέροντα των θυμάτων, δίνοντας έμφαση στις αυστηρές ποινές και στα τεχνικά μέτρα πρόληψης.

Όλες αυτές οι αλλαγές φαίνονται και στη στάση των φορέων του επίσημου κοινωνικού έλεγχου. Ιδίως εκείνων που είναι επιφορτισμένοι με τη διατήρηση της εσωτερικής ασφάλειας και για την ακρίβεια της **αστυνομίας**. Η αστυνομία προσανατολίζεται δηλαδή περισσότερο στην διαχείριση **συμβολικών απειλών**, δηλαδή ουσιαστικά στην διαχείριση του **φόβου** των πολιτών και του αισθήματος ανασφάλειας τους και λιγότερο με την αντιμετώπιση της εγκληματικότητας καθεαυτής¹²¹. Η αστυνομία παράλληλα έχει να αντιμετωπίσει πρόσθετες υποχρεώσεις τις οποίες τις αναθέτει η πολιτική για τη νομιμοποίηση και τη προβολή των τελευταίων. Αλλά και η ίδια η αστυνομία θεωρεί πως αυξάνουν το κύρος της. Εκ των πραγμάτων λοιπόν η αστυνομία πρέπει να παράγει το αγαθό «εσωτερική ασφάλεια» όχι μόνο με την καταπολέμηση του εγκλήματος, αλλά κυρίως με την δημιουργία αισθήματος ασφάλειας στους πολίτες.

Ο κίνδυνος δεν έχει λοιπόν σημείο προέλευσης, στην κοινή γνώμη εξαπλώνεται ένα αίσθημα επικείμενου κινδύνου, αυξάνοντας τις απαιτήσεις της προς τους φορείς του επίσημου κοινωνικού έλεγχου. Εντούτοις η «εσωτερική ασφάλεια» έχει ανοίξει τον δρόμο για νέες μορφές κοινωνικού έλεγχου.

¹²¹ Λαμπροπούλου 2001:43

Οι μορφές επέμβασης στην ιδιωτική σφαίρα, η οργανωμένη χρήση συστημάτων πληροφοριών, είναι ορισμένα χαρακτηριστικά της αναδιοργάνωσης του «κοινωνικού έλεγχου». ¹²²

¹²² Λαμπροπούλου 2001:91

7. Ο ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΕΛΕΓΧΟΣ

Τα τελευταία χρόνια όπως αναφέρθηκε πιο πάνω, ο κοινωνικός έλεγχος έχει αλλάξει περιεχόμενο. Δεν περιλαμβάνει πλέον μόνο την αντίδραση στην παρέκκλιση, αλλά και την διαδικασία κάθε μορφής ομογενοποίησης, από το σχολείο και στρατό, μέχρι τον έλεγχο της συμπεριφοράς μέσω της παραγωγής επιθυμιών, αναγκών και κίνητρων για απολαύσεις με την βοήθεια της βιομηχανίας της διασκέδασης.

Αρχικά ο κοινωνικός έλεγχος βασιζόταν στην ελεύθερη ατομική επιλογή και οι κυρώσεις χρησιμοποιούνταν για την αποτροπή «λανθασμένων» επιλογών που ενδεχομένως έθεταν σε κίνδυνο το άτομο και το κοινωνικό σύνολο.

Η νέα μορφή του κοινωνικού έλεγχου βασίζεται στην ασφάλεια και αμφισβητεί την ελευθέρια επιλογή¹²³. Οι καινούργιες αυτές μορφές κοινωνικού έλεγχου δεν αφορούν τόσο την άμεση επιρροή της συμπεριφοράς όσο την υποκίνηση της.

Έτσι ο κοινωνικός έλεγχος δεν αφορά πλέον κοινωνικές αξίες που αποσκοπούν στο γενικό καλό, αλλά στο ατομικό συμφέρον, το οποίο όμως παρουσιάζεται ως «γενικό» για την «καλύτερη» ζωή του καθενός τα όρια της οποίας δεν μπορούν να προσδιορίσουν με σαφήνεια. Η αυξανόμενη κοινωνική πολυπλοκότητα και η διαφοροποίηση έχουν αντίκτυπο και στην οργάνωση της κρατικής αντίδρασης στην παραβατικότητα και τον προσανατολισμό σε νέες μορφές κοινωνικού έλεγχου, οι οποίες δεν έχουν **εμφανές κατασταλτικό** περιεχόμενο, είναι πιο εκλεπτυσμένες, πολύπλοκες

¹²³ Λαμπροπούλου 1994 : 112

και προσαρμοσμένες στις διάφορες καταστάσεις. Όλες αυτές οι μορφές κοινωνικού έλεγχου νομιμοποιούνται μέσω της έννοιας της ασφάλειας, και όχι μέσω κανόνων ηθικής¹²⁴.

Έτσι, στην θέση του αντιδραστικού έλεγχου, δηλαδή της αντιμετώπισης της κοινωνικής συμπεριφοράς η οποία χαρακτηρίζονταν αποκλίνουσα, το κράτος προτάσσει τεχνοκρατικές μορφές έλεγχου με προδραστικό περιεχόμενο (ηλεκτρονική παρακολούθηση, έλεγχος του διαδικτύου κ.α.) . Ο σύγχρονος κοινωνικός έλεγχος συνδέεται με τις κοινωνικές εξελίξεις και αφορά έναν νέο τύπο ανθρώπου που χαρακτηρίζεται από μεγάλη ευελιξία και κινητικότητα¹²⁵. Ακριβώς λόγω αυτής της κινητικότητας του σύγχρονου ανθρώπου, το να μπορεί δηλαδή να περνά από την μια κατάσταση στην άλλη με ευκολία, έχουν δημιουργηθεί βοηθητικά μέσα.

Πολλά από αυτά δε, όπως της εμπύχωσης και της ψυχαγωγίας, έχουν αναδειχτεί σε ειδικές υπηρεσίες που αγοράζονται, πολλές φορές ακριβά, από ειδικούς. Άρα τα βοηθητικά μέσα δεν χρησιμοποιούνται μόνο για την αντιμετώπιση κάποιων δυσάρεστων καταστάσεων, αλλά και για να αυξήσουν την ένταση των ευχάριστων, όπως επίσης και για να μπορούν να προσαρμοστούν γρήγορα και εύκολα στις απαιτήσεις της ζωής. Αυτή πλέον είναι μια βασική ιδιότητα του σύγχρονου ανθρώπου.

Το άτομο λοιπόν, ακριβώς επειδή είναι υποχρεωμένο να έρχεται αντιμέτωπο με πολλές απαιτήσεις κοινωνικού τύπου, είναι εξίσου υποχρεωμένο να προσανατολίζεται από την μια μορφή έλεγχου στην άλλη.

¹²⁴ Λαμπροπούλου 1994 :112

¹²⁵ Λαμπροπούλου 2001:118

Αυτές οι εξελίξεις, δηλαδή η διαρκώς μεταβαλλόμενη και με εντονότερο τεχνικό χαρακτήρα νέα μορφή κοινωνικού έλεγχου, ερμηνεύει την αποθητικοποίηση, το κατακερματισμό του κοινωνικού έλεγχου, καθώς και την εξάπλωση του ιδιωτικού έλεγχου.

Οι νέες μορφές κοινωνικού έλεγχου αποβλέπουν στην ασφάλεια, χωρών, τόπων και καταστάσεων, υπάρχουν μικροί μηχανισμοί έλεγχου, αυτόνομοι αλλά ταυτόχρονα συνδεδεμένοι μεταξύ τους, και εξαλείφεται ο κεντρικός μηχανισμός επιτήρησης της κοινωνίας. Το μόνο που ενδιαφέρει πλέον είναι να υπάρχει ασφάλεια σε οριοθετημένα περιβάλλοντα. Η εξέλιξη του κοινωνικού έλεγχου, αντικατοπτρίζει την ιστορία των σχέσεων εξουσίας στην κάθε κοινωνία. Κατά τις αρχαϊκές κοινωνίες ο κοινωνικός έλεγχος στόχευε στην ανταπόδοση, μα και στην προσπάθεια διατήρησης της συνοχής της ομάδας. Αργότερα στις φεουδαρχικές κοινωνίες χαρακτηρίζεται από την άσκηση βίας από την εξουσία, ενώ τέλος στις μοντέρνες κοινωνίες, από την επιλεκτική τιμωρία εκείνου που προσβάλλει τους κοινωνικούς κανόνες και αμφισβητεί το κύρος του κράτους¹²⁶. Υπάρχει δηλαδή μια εξέλιξη στην διαδικασία έλεγχου, στην αρχή ο στόχος ήταν το σώμα του παραβάτη, ενώ στην συνέχεια το πνεύμα.

Ανάλογα με το πώς είναι δομημένη η κρατική εξουσία ακολουθούνται και διαφορετικές μορφές έλεγχου. Ένας από τους βασικότερους μηχανισμούς διατήρησης της συμβατικής συμπεριφοράς στις σύγχρονες κοινωνίες θεωρείται πως είναι η δημιουργία καταναλωτικών αγαθών, με στόχο την απόκτηση τους.

¹²⁶ Λαμπροπούλου 2001: 150

Η συνεχής δημιουργία νέων προϊόντων και αγορών συμβάλλει στην απευαισθητοποίηση του ατόμου και στην ανάγκη του για εντονότερες εμπειρίες. Για την αυτοπραγμάτωση και την κοινωνική μας προβολή πρέπει να μπορούμε να εξασφαλίσουμε στον εαυτό μας ορισμένες ανέσεις, τις οποίες για να μπορέσει να αποκτήσει κάποιος πρέπει να αποδεχτεί μια συγκεκριμένη εργασιακή ηθική. Το κυνήγι του ατόμου για την απόκτηση ανέσεων οδηγεί σε ένα φαύλο κύκλο. Η προβαλλόμενη άποψη ότι οι ανέσεις αυτές μπορούν να αποκτηθούν από τον καθένα, μπορεί να αποτελέσει κίνητρο για την χρησιμοποίηση παράνομων μέσων.

Ο Habermas αναλύει την διαδικασία αυτή ως «αποικιοποίηση του βιοκοσμου» η επέμβαση της οικονομίας και του κράτους μέσω του χρήματος και της ισχύος στην ιδιωτική σφαίρα. Αποτέλεσμα ήταν η καταστροφή της δυνατότητας επικοινωνίας και συνεννόησης των ατόμων. Το κυνήγι του χρήματος, των ανέσεων και της κοινωνικής θέσης είχαν ως αποτέλεσμα την αντικατάσταση της επικοινωνιακής πράξης (συνεννόηση) από την εργαλειακή. Παθολογικά συμπτώματα της αποικιοποίησης του βιοκοσμου είναι ο ωφελισμός και ο ηδονιστικός τρόπος ζωής, η απώλεια της κοινωνικής αλληλεγγύης και οι διάφορες μορφές ψυχικής διαταραχής.

Όσο πιο σκληρά εργάζεται κάποιος τόσο περισσότερες ανάγκες έχει για να εξισορροπήσει τις απώλειες, δηλαδή την αποξένωση και την έλλειψη ελεύθερου χρόνου. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να δημιουργείται ένας φαύλος κύκλος. Όσο πιο πολλά υποκατάστατα για τα χαμένα συναισθήματα ή τον ελεύθερο χρόνο ψάχνει κανείς, τόσο πιο εξαρτημένος γίνεται από αυτά.

Οι μηχανισμοί της πολιτικής των επιθυμιών και των απολαύσεων, λειτουργούν καλύτερα σε περιβάλλοντα που δεν φαίνεται να υπάρχει φτώχεια,

ανταγωνισμός και συγκρούσεις. Τα εμπορικά κέντρα, τα πάρκα ψυχαγωγίας και οι περιοχές που μένουν εύπορες οικογένειες, είναι τα χαρακτηριστικά παραδείγματα αυτής της τάσης. οι «παράδεισοι ευτυχίας» τέτοιου είδους αυξάνουν συνεχώς. Οι κατασκευάστρες εταιρίες προτιμούν να χτίζουν πολυτελείς κατοικίες μακριά από προβληματικές περιοχές, ώστε να μην διατρέχουν κίνδυνο οι ένοικοι τους.¹²⁷ Η επιτήρηση δε σε αυτούς τους χώρους, θεωρείται απαραίτητη, όπως π.χ. το νερό και το ρεύμα.

Η επιτήρηση μαζί με την ιδιωτική ασφάλεια τους μετατρέπει σε χώρους επιλεκτικού αποκλεισμού, εφόσον διαβεβαιώνει τους πολίτες πως τα ανεπιθύμητα τμήματα του πληθυσμού, αποκλείονται. Βέβαια, αυτή η μορφή επιτήρησης επεκτείνεται και στους δρόμους μέσω των καμερών που είναι εκεί τοποθετημένες. Αυτό οδηγεί σε μια άνιση γεωγραφία στις πόλεις, βασιζόμενη στην διάκριση οικείο- ασφαλές, ξένο- επικίνδυνο.

Ένας από τους τρόπους που επικοινωνεί το σύστημα «πολιτική» με το περιβάλλον του, είναι να δημιουργεί κατά καιρούς σε αυτό ένα είδος σύγχυσης, κρατώντας το σε κινητικότητα, όπως για παράδειγμα τα σενάρια απειλής, οι ελεγχόμενες απειλές, και οι επερχόμενοι κίνδυνοι. Οι απειλές και οι κίνδυνοι θεωρείται ότι αυξάνουν την αντοχή του κοινωνικού συνόλου και δεν οδηγούν σε απώλεια εμπιστοσύνης προς το πολιτικό σύστημα αλλά αντίθετα την ενισχύουν διότι η προστασία του κοινωνικού συνόλου είναι ανατεθειμένη σε αυτούς¹²⁸.

¹²⁷ Καλογερά Βασιλική αδημοσίευτη διπλωματική εργασία, Τμήμα Κοινωνιολογίας 2002

¹²⁸ Λαμπροπούλου 2001: 171

Από την άλλη πλευρά οι κίνδυνοι, δημιουργούν την κατάλληλη πίεση στην κοινή γνώμη, ώστε να υποστηρίξει τις επιλογές του πολιτικού συστήματος, χωρίς αντιρρήσεις και όρους.

Με την δημιουργία της διάκρισης ανάμεσα στο **οικείο** μας και το **ξένο**, κινητοποιείται η διαδικασία επιβεβαίωσης της εμπιστοσύνης στην αποτελεσματικότητα του συστήματος πολιτική. Αποτελώντας την ίδια στιγμή από την μια εκδήλωση και από τη άλλη αιτία της ελαστικότητας, δηλαδή της αντοχής της κοινωνίας. Η αναποτελεσματικότητα του πολιτικού συστήματος στην αντιμετώπιση μιας απειλής μας πιέζει να αποδεχθούμε τις επιλογές του για την διατήρηση της προσδοκίας, χωρίς αντιρρήσεις. Αν το σύστημα είχε μια τέλεια λειτουργία, είναι πολύ πιθανό να οδηγούσε σε χαλάρωση της δέσμευσης, σε απώλεια της εμπιστοσύνης.

Η απειλή κίνδυνου συνδέει και επιτελεί μια κοινωνική λειτουργία, ενώ η πλήρης ανταπόκριση στις προσδοκίες αποδεσμεύει και οδηγεί σε παραβιάσεις. Όσο πιο πολύπλοκος είναι ο κίνδυνος, τόσο μεγαλύτερη είναι η απαίτηση του πολιτικού συστήματος από το περιβάλλον του για πίστη, αφοσίωση και αποδοχή των επιλογών του.

Διαρκώς σκηνοθετούνται δυσλειτουργίες του πολιτικού συστήματος ώστε να αποτελούν αντικείμενα επικοινωνίας και να εμφανίζουν αναγκαία την ύπαρξη αλληλεγγύης από το περιβάλλον του¹²⁹. Η απειλή δηλαδή σταθεροποιεί το σύστημα. Αυτό σημαίνει πως η συντήρηση απειλών λειτουργεί αποδοτικά για το πολιτικό σύστημα γιατί συγκροτεί έναν από τους λόγους ύπαρξης του.

¹²⁹ Λαμπροπούλου 2001: 21

Η αναποτελεσματικότητα του οφείλεται στην ανάγκη διαρκούς ανανέωσης των στόχων του, στην ανάγκη αυτοσυντήρησης του, και κατ' επέκταση συνιστά συστατικό στοιχείο του συστήματος.

Με αυτό τον τρόπο η αναταραχή και η σύγχυση γίνεται ωφέλιμη για το σύστημα, επειδή ακριβώς μειώνει τις απαιτήσεις για αλλαγές και διατηρεί σταθερές τις προσδοκίες με την παραγωγή σύγχυσης και εκνευρισμού, άρα το «ξένο»¹³⁰, το εκτός συστήματος είναι αυτό που δίνει την δυνατότητα να προσδιοριστεί και να διατηρηθεί το εντός, δηλαδή το «οικείο».

Η κοινωνική εξέλιξη θεωρείται ως «μια διαρκής επεξεργασία και μετατροπή της ανασφάλειας σε ασφάλεια, χωρίς να υπάρχει εγγύηση ότι αυτό θα πετυχαίνει σε κάθε φάση της διαδικασίας επεξεργασίας της πολυπλοκότητας».

Όσον αφορά τον μοντέρνο κοινωνικό έλεγχο ένα βασικό συστατικό του είναι η εμπορευματοποίηση της ασφάλειας και η ιδιωτικοποίηση της. Η ιδιωτικοποίηση εξαπλώνεται σε όλο και περισσότερα κοινωνικά συστήματα, τις δυο τελευταίες δεκαετίες. Αν και μέχρι σήμερα το κράτος θεωρούνταν η πηγή πολλών κακών, αυτό που το αντικαθιστά στις μέρες μας είναι πολύ δύσκολα ελέγξιμο γιατί, ενέχει σοβαρό κίνδυνο προσβολής των ατομικών δικαιωμάτων. Οι ιδιωτικές εταιρίες ασφάλειας, έχουν όφελος από την καλλιέργεια του αισθήματος της ανασφάλειας σχετικά με το έγκλημα. Αυτή η πηγή δημιουργίας φόβου είναι ανεξέλεγκτη, αφού όπως γνωρίζουμε το έγκλημα μπορεί να αυξάνεται με τη μεγαλύτερη ποινικοποίηση, με τη μεγαλύτερη συχνότητα καταγγελιών των πολιτών, με την περισσότερη δύναμη της αστυνομίας, ή ακόμα και για λόγους πιο συστηματικής επιστημονικής

¹³⁰ Λαμπροπούλου 2001:48

έρευνας για τον σκοτεινό αριθμό. Τέτοια παραδείγματα διαχείρισης του φόβου έχουν ως αποτέλεσμα το χτίσιμο νέων φυλακών σε πολλές χώρες.

Παρατηρείται λοιπόν μια έντονη αντίφαση : **από τη μια**, η απαίτηση για λιγότερο κράτος είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση των παρεμβάσεων από ιδιωτικούς φορείς, που δεν είναι εύκολα ελέγξιμοι, ούτε υπακούουν σε συγκεκριμένους κανόνες, **ενώ** η απαίτηση για τον περιορισμό του εγκλεισμού είχε ως αποτέλεσμα τη διεύρυνση του δικτύου του κοινωνικού έλεγχου.

Έχουμε δηλαδή μια ουσιαστική αλλαγή του κοινωνικού έλεγχου και είναι εμφανές πως βαδίζουμε σε μια νέα πρόληψη του εγκλήματος.

Ενώ συστατικό στοιχείο του παραδοσιακού έλεγχου ήταν το άτομο και η ευθύνη του για την πράξη. Τώρα, ενδιαφέρει η εξουδετέρωση της επικινδυνότητας του παραβάτη. Οι αλλαγές φαίνονται από τη μείωση της σημασίας της υποτροπής, την έμφαση που δίνεται στην αχρηστευτική ποινή, την ευρεία χρήση εναλλακτικών ποινών και της συγχρονης τεχνολογίας.

Το κλασικό ιδεώδες της ελευθερίας του ατόμου που χαρακτηρίζει το κράτος δικαίου με τον ελεύθερο χώρο κινήσεων που άφηνε στον πολίτη (με την επέμβαση του κράτους) μόνο αν τελούνταν κάποια παράνομη πράξη, τώρα ανατρέπεται.

Η δημόσια ασφάλεια η οποία ανεκαθεν αποτελούσε θεμελιώδη αξία της έννομης τάξης και την βάση νομιμοποίησης της κρατικής εξουσίας, για την προστασία των πολιτών από εσωτερικούς και εξωτερικούς κινδύνους και εχθρούς, μετατρέπεται σε εσωτερική για την προστασία του κράτους από τις απειλές που ενδεχομένως εκπροσωπούν οι πολίτες

8. ΠΑΝΟΠΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΠΕΙΘΑΡΧΙΑ – ΕΛΕΓΧΟΣ ΚΑΙ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ

Ένας από τους πρώτους που ανέπτυξε μια νέα μορφή κοινωνικού έλεγχου η οποία ήταν «αόρατη» ήταν ο Bentham.

Ο Foucault ανέπτυξε το σχήμα του Πανοπτικού με βάση το μοντέλο του Bentham. Για τον Foucault το Πανοπτικό αντικατοπτρίζει ένα εργαστήριο για την τελειοποίηση της εξουσίας. Το πανοπτικόν είναι ένα σχέδιο για φυλακή , όπου ο δράστης είναι απόλυτα απομονωμένος και μόνιμα ορατός.

Το πανοπτικό σύστημα δημιουργεί χώρους που επιτρέπουν την αδιάκοπη παρακολούθηση και την άμεση αναγνώριση. Η ορατότητα είναι μια παγίδα. Ο κρατούμενος είναι ορατός, μα δεν βλέπει ο ίδιος, είναι πλέον το αντικείμενο μιας πληροφόρησης και ποτέ το υποκείμενο μιας επικοινωνίας.

Το αποτέλεσμα του πανοπτικού ¹³¹λοιπόν είναι ένα : να υποβάλει στον κρατούμενο μια συνειδητή και μόνιμη κατάσταση ορατότητας, που εξασφαλίζει την διαρκή και εύκολη λειτουργία της εξουσίας. Έτσι μονιμοποιούνται τα αποτελέσματα της επιτήρησης και η τελειότητα της εξουσίας είναι ακριβώς αυτή η άσκηση της.

Το πανοπτικό είναι λοιπόν μια μηχανή για την εγκαθίδρυση και τη στήριξη ενός είδους εξουσίας ανεξάρτητης από εκείνον που την ασκεί. Οι κρατούμενοι δηλαδή παγιδεύονται και υφίστανται μια εξουσία της οποίας οι ίδιοι είναι φορείς. Ο Foucault επισημαίνει ότι η εξουσία πρέπει να είναι ορατή, επειδή ο κάθε κρατούμενος πρέπει να βλέπει διαρκώς μπροστά του τον επιτηρητή του

¹³¹ Foucault 1989 :35

και ανεξέλεγκτη γιατί ο κρατούμενος νιώθει ότι βρίσκεται σε διαρκή παρακολούθηση .

Ελάχιστα τώρα ενδιαφέρει ποιος ασκεί την εξουσία. Οποιοδήποτε μπορεί να θέσει σε λειτουργία αυτόν τον μηχανισμό επιτήρησης. Το πανοπτικό παράγει ομοιογενή φαινόμενα εξουσίας και έλεγχου. Ακριβώς για αυτό ,δεν χρειάζεται να προστρέξει κανείς στη βία για να αναγκάσει τον κατάδικο ή τον πολίτη να έχει καλή συμπεριφορά. Η αποτελεσματικότητα δηλαδή του έλεγχου, η καταναγκαστική του δύναμη περνά αυτόματα στη πλευρά που ασκείται. Το άτομο το οποίο είναι αντικείμενο παρατήρησης και το ξέρει, αφομοιώνει τους καταναγκασμούς της εξουσίας και προσαρμόζεται σε αυτή την κατάσταση. Έτσι η εξωτερική εξουσία, τείνει στο ασώματο, δεν έχει συγκεκριμένη μορφή και όσο προσεγγίζει το όριο αυτό , τόσο τα αποτελέσματα της ενισχύονται και είναι μια κατάσταση που αποφεύγει κάθε είδους φυσική αναμέτρηση με αυτούς που δέχονται την εξουσία.

Το πανοπτικό είναι ένας τόπος διαθέσιμος για την παραγωγή και την εφαρμογή πειραμάτων πάνω σε ανθρώπους, για να αναλυθούν με πλήρη βεβαιότητα οι μεταβολές που θα μπορούσε να επιφέρει κανείς σε αυτούς. Λειτουργεί δηλαδή σαν ένα είδος εργαστηρίου εξουσίας¹³². Χάρη στους μηχανισμούς επιτήρησης, αποκτά ολοένα μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα και ικανότητα διείσδυσης στη συμπεριφορά των ατόμων, είναι ένας τρόπος καθορισμού των σχέσεων εξουσίας στην καθημερινή ζωή των ανθρώπων. Το πανοπτικό σχήμα ενισχύει οποιονδήποτε μηχανισμό εξουσίας, εξασφαλίζει την οικονομία του, την αποτελεσματικότητά του χάρη στον προληπτικό του χαρακτήρα, την αδιάλειπτη λειτουργία του.

¹³² Foucault 1989 :42

Χάρη στο πανοπτικό σύστημα η άσκηση της εξουσίας δεν έρχεται πλέον από έξω σαν σκληρός καταναγκασμός ή σαν βάρος που πιέζει τις λειτουργίες στις οποίες εισδύει, αλλά είναι παρούσα μέσα τους με αρκετή λεπτότητα για να αυξήσει την αποτελεσματικότητά τους, ενισχύοντας ταυτόχρονα τον δικό της έλεγχο. Η άσκηση της εξουσίας μπορεί να ελέγχεται τώρα από όλη την κοινωνία. Βασικός προορισμός του είναι να γίνει μια γενικευμένη λειτουργία. Έχουμε λοιπόν δυο ειδών πειθαρχίες: την πειθαρχία αποκλεισμό, που αναφέρεται σε αρνητικές λειτουργίες, στην αναχαίτιση του κακού, στη διακοπή των επικοινωνιών, και τον πανοπτισμό, την πειθαρχία-μηχανισμό.

Ένα λειτουργικό σύστημα που βελτιώνει την άσκηση της εξουσίας, καθιστώντας την ταχύτερη, πιο ευέλικτη, αποτελεσματικότερη, μοιάζει με ένα σχέδιο έντονων και αθόρυβων καταναγκασμών.

Η διαμόρφωση της πειθαρχικής κοινωνίας παραπέμπει σε ορισμένες ιστορικές εξελίξεις, οικονομικές, πολιτικές, και τέλος επιστημονικές. Τα πειθαρχικά συστήματα είναι τεχνικές που εξασφαλίζουν την ρύθμιση της ανθρώπινης συμπεριφοράς.

Η επιτήρηση είναι η φυσική προέκταση μιας δικαιοσύνης που την έχουν κατακλύσει οι πειθαρχικές μέθοδοι και οι διαδικασίες της εξέτασης.

Η φυλακή με τα κελιά της, την υποχρεωτική εργασία, τα όργανα της επιτήρησης και της καταγραφής, έγινε το σύγχρονο όργανο του ποινικού συστήματος. Δεν πρέπει να εκπλήσσει περισσότερο από το ότι πλέον τα εργοστάσια, τα σχολεία, οι στρατώνες και τα νοσοκομεία μοιάζουν όλα με φυλακές.

Ο Foucault τοποθέτησε τις πειθαρχικές κοινωνίες ανάμεσα στον 18^ο και τον 19^ο αιώνα , ενώ στο απόγειο τους έφτασαν στις αρχές του 20^{ου}.

Σε αυτού του είδους τις κοινωνίες το άτομο δεν σταματά να περνά από τον έναν κλειστό χώρο σε έναν άλλο, όπου ο καθένας από αυτούς έχει τους δικούς του κανόνες. Αρχικά η οικογένεια, μετά το σχολείο και ο στρατός, το εργοστάσιο, το νοσοκομείο και τελικά η φυλακή, που θα μπορούσαμε να πούμε πως είναι ο κατεξοχήν χώρος εγκλεισμού¹³³.

Ο Foucault ανέλυσε αυτό το πρότυπο του χώρου εγκλεισμού, ιδιαίτερα ορατού στο εργοστάσιο που περιλαμβάνει συγκέντρωση, κατανομή στον χώρο, οργάνωση του χρόνου, συγκρότηση μέσα στον χώρο-χρόνο μιας παραγωγικής δύναμης , της οποίας το συνολικό αποτέλεσμα οφείλει να υπερτερεί του αθροίσματος των περαιτέρω δυνάμεων.

Όλοι αυτοί οι θεσμοί που αναμφισβήτητα βρίσκονται σε κρίση και πιθανότατα να τελειώσουν σύντομα, πρόκειται μόνο για την διαχείριση των αγωνιών και για την διατήρηση απασχολημένου του πλήθους, μέχρι την εγκατάσταση νέων δυνάμεων.

Είναι οι κοινωνίες του έλεγχου που αντικαθιστούν τις πειθαρχικές κοινωνίες. Πλέον υπάρχουν νέες μορφές έλεγχου στον ανοιχτό χώρο, που αναπληρώνουν τις παλιές πειθαρχικές κοινωνίες σε ένα κλειστό σύστημα.¹³⁴

Κάποιες σύγχρονες παροχές και καθημερινές διευκολύνσεις στην κοινωνία μας λόγω της τεχνολογικής εξέλιξης, σηματοδοτούν μεν νέες ελευθέριες, μα ίσως αποτελέσουν μέρος των μηχανισμών έλεγχου που θα ανταγωνιστούν τις πιο σκληρές μορφές έλεγχου.

¹³³ Deleuze 2001: 10

¹³⁴ Deleuze 2001:12

Ένα άτομο κατά την διάρκεια της ζωής του περνά από πολλούς διαφορετικούς εγκλεισμούς ή χώρους εγκλεισμού. Ο Foucault ονομάζει αυτές τις κοινωνίες πειθαρχικές ενώ ο Deleuze τις χαρακτηρίζει κοινωνίες του έλεγχου.

Οι πειθαρχικές κοινωνίες έχουν δυο πόλους, την **υπογραφή** που υποδηλώνει το άτομο και τον **αριθμό μητρώου** που υποδηλώνει την θέση του σε μια μάζα¹³⁵.

Στις κοινωνίες έλεγχου, αντίθετα, το ουσιώδες δεν είναι ούτε η υπογραφή, ούτε ο αριθμός, μα ένα ψηφίο. Το Password (ο κώδικας). Η ψηφιακή γλώσσα του έλεγχου είναι φτιαγμένη από ψηφία που σηματοδοτούν την πρόσβαση στην πληροφορία ή την απόρριψη. Κατά τον Deleuze το μάρκετινγκ(διαφήμιση και προώθηση προϊόντων) είναι τώρα πλέον ένα από τα πιο ισχυρά εργαλεία του κοινωνικού έλεγχου.

Ο έλεγχος είναι βραχυπρόθεσμος και γρήγορος, αλλά είναι ταυτόχρονα συνεχής και απεριόριστος, όπως η πειθαρχία που ήταν μακράς διάρκειας αέναη και ασυνεχής. Ο άνθρωπος δεν είναι πια έγκλειστος.

Η οικονομία της αγοράς διατήρησε ως σταθερά του την δυστυχία των 3/4 της ανθρωπότητας, πολύ φτωχή για να ξεχρεώσει, πολυάριθμη για να εγκλειστεί: ο έλεγχος τώρα δεν πρέπει να αντιμετωπίσει μονάχα με την εξαφάνιση των συνόρων, αλλά την έκρηξη των συνόρων και την έκρηξη των φτωχογειτονιών και των γκέτο.

Δεν χρειάζεται φαντασία για να δούμε ότι ο νέος μηχανισμός έλεγχου, κάνει τον άνθρωπο επιτηρούμενο διαρκώς σε ένα σε ένα ανοιχτό «προστατευμένο» περιβάλλον. Έναν άνθρωπο υπάλληλο σε μια επιχείρηση που φορά, με σκοπό την επιτήρηση, ένα ηλεκτρονικό κολάρο ή βραχιόλι.

¹³⁵ Deleuze 2001: 18

Παραδείγματα νέων μορφών κοινωνικού έλεγχου μπορούμε να αναφέρουμε πως υπάρχουν στον χώρο της φυλακής με τη χρήση ενός εναλλακτικού μέτρου ποινής του ηλεκτρονικού κολάρου, στο καθεστώς της εκπαίδευσης, οι μορφές του συνεχούς έλεγχου και η πράξη της διαρκούς εκπαίδευσης με την παράλληλη εγκατάλειψη της ερευνάς στα πανεπιστήμια, επιπλέον στο καθεστώς των επιχειρήσεων, που η νέα μεταχείριση του χρήματος, των προϊόντων και των ανθρώπων, δεν έχει πια την ίδια μορφή. Αυτά μας επιτρέπουν να δούμε ότι δημιουργείται σταδιακά ένα νέο καθεστώς πειθαρχίας και κυριαρχίας.

Ο Deleuze αναφέρει ότι στο χέρι μας είναι να παραδεχτούμε πως υπάρχει και να μην γίνουμε εξάρτητα σε αυτήν την βιομηχανία της επιτήρησης και της ανελευθερίας.

9. ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ύστερα από την μελέτη του συγκεκριμένου θέματος, συμπεραίνουμε ότι η τυραννία της οικειότητας συμβολίζει ένα είδος πολιτικής δυστυχίας, το αστυνομικό κράτος που όλες οι δραστηριότητες, οι φίλιες, οι πεπιοθήσεις περνούν μέσα από το πλέγμα της κυβερνητικής επιτήρησης¹³⁶.

Αυτή η καταπίεση της οικειότητας συνεπάγεται τον συνεχή φόβο ότι ίσως κανείς φανερώσει απόψεις που οδηγούν αυτόματα στη φυλακή, ότι είναι πιθανό παρά την θέληση του να διαπράξει εγκλήματα κατά του κράτους που το ίδιο το κράτος στοιχειοθετεί όπως το εξυπηρετεί .

Η φασιστική επιτήρηση είναι μια εικόνα που εύκολα παραπλανά. Όταν απουσιάζει ο φασισμός εύκολα μπορούμε να φανταστούμε πως οι συνήθεις πολιτικοί έλεγχοι της ιδιωτικής σφαίρας εξασθενούν, ενώ στην πραγματικότητα, απλά αλλάζουν μορφή.

Η τυραννία μπορεί να είναι κάτι ανεπαίσθητο. Μια από τις παλαιότερες χρήσεις της λέξης τυραννία στην πολιτική σκέψη είναι συνώνυμη με την κυριαρχία. Όταν κάθε ζήτημα αναφέρεται σε μια κοινή, κυρίαρχη αρχή ή πρόσωπο, τότε αυτή η αρχή ή το πρόσωπο τυραννά την ζωή μιας κοινωνίας. Αυτός ο εξουσιασμός ενός πλήθους, συνηθειών και ενεργειών από την κυρίαρχη εξουσία μιας αρχής δεν είναι απαραίτητο να απορρέει από ωμό

¹³⁶ Sennett 1977:425

καταναγκασμό. Μπορεί με την ίδια ευκολία να απορρέει από αποπλάνηση, κι έτσι οι άνθρωποι να επιθυμούν να κυβερνώνται από μια μόνο αρχή η οποία υπερβαίνει τους πάντες. Φυσικά δεν είναι απαραίτητο αυτή η αποπλάνηση να συνεπάγεται ένα πρόσωπο ως τύραννο. Ένας θεσμός μπορεί να δεσπάζει ως μοναδική πηγή εξουσίας, μια πεποίθηση μπορεί να χρησιμεύει ως μοναδικό κριτήριο για την αποτίμηση της πραγματικότητας.

Η οικειότητα είναι η καθημερινή τυραννία, δεν είναι ο εξαναγκασμός, μα η ακράδαντη πίστη σε ένα κριτήριο αλήθειας προκειμένου να αποτιμηθούν οι περίπλοκες της κοινωνικής πραγματικότητας¹³⁷. Είναι η αποτίμηση της κοινωνίας με ψυχολογικούς όρους.

Ενδιαφερόμαστε για θεσμούς και συμβάντα όποτε διακρίνουμε ενεργές προσωπικότητες στην συνάφεια τους ή στην εφαρμογή τους. Θεωρούμε πως ό,τι βρίσκεται κοντά στις άμεσες περιστάσεις της ζωής είναι υπέρτατο, έτσι οι άνθρωποι επιδιώκουν και ασκούν αμοιβαία πίεση να αποτινάξουν τους φραγμούς συνηθειών, τρόπων και χειρονομιών που στέκονται εμπόδιο στο δρόμο της ευθύτητας και της αμοιβαίας ειλικρινείας.

Η προσδοκία είναι πως όταν οι σχέσεις είναι ευπροσήγορες, είναι και θερμές. Πρόκειται για ένα είδος κοινωνικότητας που οι άνθρωποι επιδιώκουν όταν προσπαθούν να εξαλείψουν τους περιορισμούς για οικεία συναναστροφή, μα αυτή η προσδοκία ματαιώνεται. Όσο στενότερη επαφή έχουν οι άνθρωποι, τόσο λιγότερο κοινωνικές, τόσο περισσότερο οδυνηρές γίνονται οι σχέσεις τους.

Η καταστροφή που επιφέρει η οικεία επαφή στην κοινωνικότητα είναι κυρίως το αποτέλεσμα μακροχρόνιας ιστορικής διαδικασίας, στη διάρκεια της

¹³⁷ Sennett 1977:426

οποίας δημιουργήθηκε το φαινόμενο που ονομάζουμε προσωπικότητα. Αυτή η ιστορία αφορά την εξάλειψη μιας λεπτής ισορροπίας που διατηρούσε η κοινωνία στην αρχή της κοσμικής και καπιταλιστικής ύπαρξης της.

Ήταν μια ισορροπία ανάμεσα στον δημόσιο και τον ιδιωτικό βίο, μια ισορροπία ανάμεσα σε έναν απρόσωπο χώρο όπου οι άνθρωποι είχαν την δυνατότητα να επενδύσουν ένα είδος πάθους και σε έναν προσωπικό χώρο που θα επένδυαν κάτι άλλο.

Οι άνθρωποι έφτασαν να πιστεύουν ότι ήταν οι δημιουργοί του χαρακτήρα τους και πως κάθε συμβάν στην ζωή τους πρέπει να έχει νόημα με βάση ό,τι καθόριζαν οι ίδιοι. Αυτή η μυστηριώδης δύναμη που ήταν το πρόσωπο, βαθμηδόν κατέληξε να καθορίζει τις κοινωνικές σχέσεις. Έγινε κοινωνική αρχή. Σε αυτό το σημείο, ο δημόσιος χώρος του απρόσωπου νοήματος και της απρόσωπης δράσης άρχισε να συρρικνώνεται¹³⁸.

Η κοινωνία όπως ζούμε σήμερα βαρύνεται με τις συνέπειες αυτής της ιστορίας, την απάλειψη της κοινότητας δια μέσου της πίστης ότι τα κοινωνικά νοήματα γεννιούνται από τα συναισθήματα μεμονωμένων ατόμων.

Αυτή η μεταβολή συσκότισε δυο κυρίως σφαίρες της κοινωνικής ζωής, η πρώτη είναι η σφαίρα της εξουσίας, και η δεύτερη είναι η σφαίρα των σχέσεων. Μπορεί να κατανοούμε πως η εξουσία είναι ζήτημα εθνικών και διεθνών συμφερόντων, μια σύγκρουση περιφερειών ή θρησκειών.

Ωστόσο δεν δρούμε σύμφωνα με αυτήν την αντίληψη. Από την στιγμή που η κουλτούρα της προσωπικότητας ρυθμίζει την πίστη, εκλέγουμε υποψήφιους οι οποίοι είναι αξιόπιστοι, έχουν ακεραιότητα και δείχνουν αυτοέλεγχο.

¹³⁸ Sennett 1977:427

Η εξουσία πλέον μοιάζει με έκφραση έμφυτων προσωπικών ικανοτήτων. Νομίζουμε πως η εμπειρία των σχέσεων εξουσίας θα έχει πιο ανθρώπινο νόημα όσο πιο οικεία γίνει η κλίμακα. Έστω και αν γνωρίζουμε πως οι πραγματικές δομές εξουσίας αναπτύσσονται ολοένα και περισσότερο μέσα σε ένα διεθνές σύστημα.

Το σημαντικότερο πλήγμα που δεχόμαστε από αυτό σαν πολίτες είναι πως, η πίστη μας σε άμεσες ανθρώπινες σχέσεις δεν μας επέτρεψε να μετατρέψουμε την κατανόηση των εξουσιαστικών πραγματικοτήτων σε οδηγούς για την πολιτική συμπεριφορά μας. Το αποτέλεσμα ήταν ότι οι δυνάμεις της κυριαρχίας ή της αδικίας να παραμένουν απρόσβλητες.

Η πίστη πως οι ειλικρινείς ανθρώπινες σχέσεις σημαίνουν την αποκάλυψη προσώπου προς πρόσωπο, έχει κατά δεύτερο λόγο διαταράξει την αντίληψη μας για τους σκοπούς της πόλης.

Η πόλη είναι το εργαλείο της απρόσωπης ζωής, ο χώρος όπου ποικιλία και πολυπλοκότητα προσώπων, συμφερόντων και γούστων γίνεται υπαρκτή κοινωνική εμπειρία. Ο φόβος της απροσωπίας διαταράσσει αυτόν τον χώρο. Πρόκειται για επιστροφή στον φυλετισμό¹³⁹. Ο φόβος της απρόσωπης ζωής, η αξία που προστίθεται στην οικεία επαφή, καθιστά την ιδέα μιας πολιτισμένης ύπαρξης, όπου οι άνθρωποι αισθάνονται άνετα με μια ποικιλία εμπειριών και πράγματι τρέφονται από αυτήν, δυνατότητα μονάχα για έναν πλούσιο.

Με αυτήν την έννοια η απορρόφηση σε οικείες υποθέσεις είναι σημάδι απολίτιστης ζωής. Όσο πιο πολύ μαθαίνουν οι άνθρωποι να διεκδικούν επιθετικά τα συμφέροντα τους σε μια κοινωνία, τόσο περισσότερο μαθαίνουν να δρουν απρόσωπα. Η πόλη χρησίμευε ως εστία για γνήσια κοινωνική ζωή,

¹³⁹ Sennett 1977:428

για τη σύγκρουση και το παιχνίδι συμφερόντων, για την εμπειρία του ανθρωπίνως δυνατού κατά το μεγαλύτερο μέρος της ιστορίας του πολιτισμένου ανθρώπου.

Τις τελευταίες δεκαετίες, υπό το πρίσμα της εσωτερικής ασφάλειας έχουν αποκτήσει νέο νόημα η δημόσια (δηλαδή ο χώρος που ζούμε -πόλη) και η ιδιωτική σφαίρα, όπως επίσης και τα όρια ανάμεσα στο παρελθόν και το μέλλον.¹⁴⁰

Αυτή η διάκριση ανάμεσα στις δημόσιες υποθέσεις και την ιδιωτική σφαίρα έχει μακρά και πολύπλοκη εξέλιξη. Ανάλογα με την προβαλλόμενη ένταση των απειλών για την εσωτερική ασφάλεια καθίσταται ευάλωτη η προστασία της ιδιωτικής σφαίρας και οι δυνατότητες κρατικής επέμβασης μεταβάλλονται. Θεωρείται δηλαδή, ότι στην ιδιωτική σφαίρα κρύβονται απειλές για την εσωτερική ασφάλεια και πρέπει να ληφθούν μετρά για την προστασία της. Η ιδιωτική σφαίρα, που παραδοσιακά λειτουργούσε συμπληρωματικά στην δημόσια, ρυθμίζεται όλο και περισσότερο εξαντλητικά, όχι για θέματα που αφορούν την πολιτισμένη κοινωνική συμπεριφορά και τον αμοιβαίο σεβασμό των δικαιωμάτων των συνάνθρωπων μας, αλλά για την αποτροπή συγκεκριμένων κινδύνων. Πρόκειται δηλαδή, για μια σημασιολογική διαφοροποίηση της εννοίας του ιδιωτικού και του δημοσίου¹⁴¹. Είναι γεγονός πως ποτέ δεν έλειψαν επικίνδυνοι εγκληματίες από την κοινωνία μας, αυτό όμως που αλλάζει στις μέρες μας είναι πως αυτή η νέα ποιότητα της απειλής, δικαιολογεί τις επεμβάσεις στην ιδιωτική μας σφαίρα.

Ο ιδιωτικός χώρος, ο οποίος τύγχανε προστασίας και απολάμβανε εμπιστοσύνης, μετατρέπεται πλέον σε έναν τόπο απειλητικό και επικίνδυνο

¹⁴⁰ Λαμπροπούλου 2001: 50

¹⁴¹ Λαμπροπούλου 2001: 51

που λαμβάνει χωρά το κρυφό και το απειλητικό. Μολονότι το δικαίκο σύστημα προστάτευε παραδοσιακά μέσω των ρυθμίσεων του αυτόν τον χώρο και οι πολίτες είχαν ορισμένες αξιώσεις από το δίκαιο, τώρα αυτή η σχέση αλλάζει. Το δίκαιο επεμβαίνει στην ιδιωτική ζωή όχι για να προστατεύει τους πολίτες, μα το κράτος. Η ιδιωτική σφαίρα μετατρέπεται από ιδιωτική σε μυστική και τα άτομα από ιδιώτες σε δυνητικούς δράστες και αντικείμενα της πολιτικής εσωτερικής ασφάλειας¹⁴². Από την μια πλευρά, ο ιδιωτικός χώρος αποκτά όλο και μεγαλύτερη σημασία για την προσωπική και την αξιόπιστη επικοινωνία, όσο πιο ανασφαλής, επικίνδυνος και ρευστός εμφανίζεται ο δημόσιος. Ο εχθρός δεν είναι πια έξω από την κοινωνία, ούτε είναι ο λεγόμενος «περιθωριακός», μα είναι πανταχού παρών.

Ενώ όμως παρατηρούνται τάσεις παγκοσμιοποίησης σε όλους τους τομείς της δημόσιας ζωής στην κοινωνία αναπτύσσονται εστίες «άσκησης» πολιτικής «κοινοτικού» χαρακτήρα για την αντιμετώπιση κοινωνικών προβλημάτων, οι οποίες υποστηρίζονται έντονα από το κράτος. Ακριβώς γι' αυτό βλέπουμε να υπερτερεί σταδιακά ο ρόλος της κοινότητας ως κοινωνικού σχηματισμού, σε σχέση με της κοινωνίας.¹⁴³ Η τάση αυτή είναι εμφανής τις δυο τελευταίες δεκαετίες με την διάδοση κοινοτικών μορφών πρόληψης (πχ :κοινοτική αστυνόμευση, τοπικά προγράμματα επιτήρησης, και απονομής δικαιοσύνης). Σημείο αναφοράς είναι η «κοινότητα μας» την οποία πρέπει να προστατεύουμε από τον κίνδυνο και το εχθρικό εξωτερικό περιβάλλον. Στο πλαίσιο αυτής της λογικής, οι ιδιωτικές επιχειρήσεις αναπτύσσουν σταδιακά όλο και περισσότερες αρμοδιότητες της κρατικής αστυνομίας που αφορούν την καθημερινή τάξη και ασφάλεια σε ημι- δημοσίους χώρους ή ακόμα και

¹⁴² όπ.π

¹⁴³ Λαμπροπούλου 2001: 52

δημοσίους με την σύμφωνη γνώμη των κατοίκων (περιπολίες οδών, φύλαξη πεζοδρόμιων, πλατειών κ.α). Η ιδιωτική προστασία παρέχεται σε μεσαία ή ανωτέρα κοινωνικοοικονομικά στρώματα¹⁴⁴.

Όσον αφορά την έννοια της πρόληψης, αποκτά ιδιαίτερη σημασία στην συζήτηση της ιδιωτικής ασφάλειας, γιατί αφορά το μέλλον και την εξουδετέρωση των ενδεχομένων κινδύνων. Η πρόληψη ως προσανατολισμός στο μέλλον όχι μόνο κρίνεται αναγκαία, αλλά μετατρέπεται σταδιακά σε εξαναγκασμό. Η αυξανόμενη πολυπλοκότητα του απρόβλεπτου και μη δυναμένου να προσδιοριστεί μέλλοντος, ωθεί όλο και περισσότερο στην αναζήτηση μηχανισμών ασφάλειας και έγκαιρης πρόβλεψης ενδεχομένων κινδύνων.

Έτσι αυστηρές ποινές, θεραπευτικά μετρά, μετρά κοινωνικής πολιτικής και εναλλακτικές μορφές μεταχείρισης των μελλοντικών κινδύνων για την κοινωνία και των αρνητικών για τον παραβάτη άρχισαν να δημιουργούνται. Σε γενικές γραμμές μπορούμε να πούμε πως τα μετρά πρόληψης μετατοπίζονται σταδιακά από τον δράστη στον δυνητικό παραβάτη και στο δυνητικό θύμα.

Το μέλλον συνδέεται με αποφάσεις που πρέπει να ληφθούν στο παρόν. Στο ποινικό δίκαιο αυτό εκφράζεται με τα εγκλήματα αφηρημένης διακινδύνευσης και στην εγκληματολογία με την πρόληψη της υπότροπης. Η πρόληψη δεν έχει ως στόχο να καλυτερεύσει τη ζωή μελλοντικά, μα να διατηρήσει την υπάρχουσα κατάσταση.

Όλα αυτά συνδέονται φυσικά με τον κοινωνικό έλεγχο που στις μέρες μας έχει αλλάξει μορφή. Ο Foucault στο έργο του *Επιτήρηση και Τιμωρία* (1989) επεξεργάστηκε τις διαφορετικές μορφές έλεγχου στις φεουδαρχικές και

¹⁴⁴ Όπ.π.

αστικές κοινωνίες και έδειξε την διαδικασία έλεγχου του σώματος του παραβάτη στην αρχή και του πνεύματος του στην συνέχεια. Διαπίστωσε πως οι καπιταλιστικές κοινωνίες βασίζονται σε ένα συνδυασμό γενικευμένων διαδικασιών κοινωνικής πειθάρχησης και παρεμβατικού γραφειοκρατικού έλεγχου. Έδειξε δηλαδή, ότι ανάλογα με το πώς είναι δομημένη η κρατική εξουσία ακολουθούνται και διαφορετικές μορφές έλεγχου.¹⁴⁵

Ο βασικότερος μηχανισμός διατήρησης της συμβατικής συμπεριφοράς στις σύγχρονες κοινωνίες θεωρείται πως είναι η δημιουργία καταναλωτικών επιθυμιών, επιθυμιών για απόκτηση υλικών αγαθών, αυτό τονίζεται ιδιαίτερα και στο έργο του Deleuze. Η συνεχής δημιουργία νέων προϊόντων και νέων αγορών συμβάλει στην απευαισθητοποίηση του άτομου και στην ανάγκη του για εντονότερες και πιο συναρπαστικές εμπειρίες. Τα καταναλωτικά προϊόντα προβάλλονται από τα ΜΜΕ με ιδιαίτερα επιθετικό τρόπο, καλλιεργώντας την εικόνα « ενός κόσμου που η ευχαρίστηση συνίσταται σε ανέσεις». Ταυτόχρονα όμως η κάλυψη καταναλωτικών αγαθών συμβάλει στην δημιουργία ενός εξαιρετικά αποτελεσματικού συστήματος κοινωνικού έλεγχου. Για την αυτοπραγμάτωση και την κοινωνική μας προβολή πρέπει να μπορούμε να εξασφαλίσουμε στον εαυτό μας ορισμένες ανέσεις. Όμως για να μπορέσει να αποκτήσει κάποιος αυτές τις ανέσεις, πρέπει να αποδεχτεί μια συγκεκριμένη εργασιακή ηθική. Φαίνεται να ισχύει κάτι ανάλογο με αυτό που ο Weber (1905/1920) για την Προτεσταντική Ηθική και που αποτέλεσε την κινητήρια δύναμη του «Αμερικανικού ονείρου». Η ατελείωτη δημιουργία όμως αναγκών και υλικών αγαθών συνοδεύεται με μια ιδεολογία πως αυτά τα αγαθά είναι δυνατό να αποκτηθούν από τον καθένα και αυτό φυσικά μπορεί να

¹⁴⁵ Λαμπροπούλου 2001:73

οδηγήσει στην επιλογή παρανομών μέσων και οδών για την επίτευξη αυτού του σκοπού. Ενώ παράλληλα όσο πιο σκληρά εργάζεται κάποιος τόσο περισσότερες ανάγκες έχει για να εξισορροπήσει τις απώλειες, δηλαδή την αποξένωση και την έλλειψη ελευθέρου χρόνου.¹⁴⁶

Δημιουργείται λοιπόν μια συγκεκριμένη κουλτούρα διαχείρισης της διασκέδασης και αυτοπαρουσίασης του ατόμου, ενώ η αναζήτηση ολοένα και πιο ισχυρών συγκινήσεων το απευαισθητοποιεί, του δημιουργεί εθισμό και το οδηγεί στην αναζήτηση ακόμη πιο δυνατών συγκινήσεων.

Ο (αυτό-) πειθαρχημένος άνθρωπος που περιέγραψε ο Nobeit Elias (1969/1976) δίνει σταδιακά τη θέση του σε ένα τύπο προσωπικότητας που ο David Riesman (1950/1989) προσδιόρισε ως «other- directed character» ,ο Erich Fromm (1956) ως «marketer», ο Charles Mills (1946) ως «competitive personality» και ο Cristopher Lash (1978) ως «narcistic personality».

Όλοι αναφέρονται στο άτομο του οποίου η προσοχή είναι στραμμένη και η συμπεριφορά καθορίζεται βασικά από τα σήματα που εκπέμπουν οι *σημαντικοί άλλοι*¹⁴⁷ και όχι ο *γενικευμένος άλλος*¹⁴⁸.

Επειδή η ζωή μετά την μεταπολεμική περίοδο, γίνεται όλο και πιο πολύπλοκη οι άνθρωποι επερεπε να ανταποκριθούν σε περισσότερα πλέγματα κανόνων και προσδοκιών ενώ αυτή η υποταγή είναι δύσκολη. Ακριβώς γι' αυτό οι άνθρωποι γίνονται πιο εγωκεντρικοί και φαινομενικά περισσότερο χειραφετημένοι¹⁴⁹, ενώ είναι πιο εύκολο να επηρεαστούν από παρεμβάσεις στα κίνητρα τους. Συμφωνά με τον Deleuze (1992), αυτός ο κατακερματισμός της δομής της προσωπικότητας μετασχηματίζει σταδιακά

¹⁴⁶ Λαμπροπούλου 2001:74

¹⁴⁷ Riesman 1989: 25

¹⁴⁹ Λαμπροπούλου 2001: 75

τον σύγχρονο άνθρωπο από individual (αδιάσπαστος) σε dividual (κατακερματισμένος).

Επιπλέον άλλαξε και η άποψη για την λειτουργία του κράτους και του δίκαιου και μαζί και του ποινικού δίκαιου. Το ποινικό δίκαιο γίνεται όλο και περισσότερο μέσο αποτροπής ενδεχομένων κινδύνων. Αυτή η τάση εκφράζεται με την μεταστροφή από την αντίδραση στην πρόληψη. Το κράτος δεν ενδιαφέρεται για το σώμα, ούτε και για την ψυχή του δράστη όπως έγραψε ο Foucault (1989) αλλά για την πληροφορία και την γνώση όσον αφορά την αποτελεσματικότητα της πρόληψης.

Οι ποινές που βρίσκουν όλο και μεγαλύτερη απήχηση στις μέρες μας δεν επιδιώκουν τόσο την τιμωρία, όσο τη ρύθμιση¹⁵⁰. Δεν είναι πλέον ποινές που περνούν τη μορφή αποδοκιμασίας, μα συμβολικές αποδοκιμασίες που περνούν τη μορφή και τη θέση των ποινων. Ο επίσημος κοινωνικός έλεγχος γίνεται εργαλείο συγκεκριμένου τύπου κοινωνικοποίησης. Αυτό σημαίνει ότι ο κοινωνικός έλεγχος μετατρέπεται όλο και περισσότερο από ενεργό σε προδραστικό. Φαίνεται δηλαδή να ενισχύεται η άποψη του Deleuze για την *κοινωνία του έλεγχου*. Πόλεις, εμπορικά κέντρα, σχολικά κτίρια, συνοικισμοί και δρόμοι σχεδιάζονται ώστε να καθιστούν σαφές σε άτομα και ομάδες, που θα επιχειρήσουν να θέσουν σε κίνδυνο την ασφάλεια και την τάξη, ότι οι πράξεις τους ελέγχονται και ότι δεν έχει νόημα να γίνουν, ενώ δίνονται άπειρες συμβουλές από ποικίλους οργανισμούς για την πρόληψη από τα ναρκωτικά, την προφύλαξη από την εγκληματικότητα κ.τ.λ. Ταυτόχρονα αυξάνουν οι έλεγχοι του τρόπου ζωής (κάπνισμα, διατροφή, ποτό, ασφαλές σεξ κ.τ.λ.), ενώ τα μετρά του ποινικού δίκαιου υποκαθίστανται από ποικίλες

¹⁵⁰ Λαμπροπούλου 2001: 89

ρυθμίσεις (κυκλοφοριακή αγωγή), οι οποίες μπορεί να εμπεριέχουν έντονα ηθικά στοιχεία ή να έχουν απλώς πρακτικό χαρακτήρα (αποφυγή κυκλοφορίας σε συγκεκριμένους τόπους από συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες).¹⁵¹

Βρισκόμαστε επομένως σε μια διαδικασία αντικατάστασης των κανονιστικών μηχανισμών έλεγχου από γνωστικούς. Σταδιακά η ισχύς των κανονιστικών συστημάτων παράγωγης και αναπαραγωγής έλεγχου (θρησκεία, δίκαιο, πολιτική) μειώνεται και αυξάνεται η σημασία των γνωστικών μηχανισμών.

Όπως αναλύσαμε πιο πάνω, η κοινωνικοποίηση της σύγχρονης εποχής δεν πραγματοποιείται με εκγύμναση και φυσικό καταναγκασμό αλλά με πιο εκλεπτυσμένο τρόπο, όπως με την υποκίνηση μέσω της προβολής προσώπων και τρόπου ζωής που λειτουργούν ως σύμβολα και με την έμφαση σε ευκαιρίες για απόλαυσης, συγκινήσεις και κέρδος. Το όνειρο για βιοποριστική κάλυψη των αναγκών στις αρχές του αιώνα, αντικαταστάθηκε πλέον με την εξαγορά αισθημάτων, βιωμάτων και ελπίδων.

Ο Hebert Marcuse είναι από τους πρώτους που εντόπισε την εξέλιξη των «νέων τεχνικών κοινωνικού έλεγχου» (1970)¹⁵², ενώ ο Habermas, υποστηρίζει πως η κρίση του νοήματος της ζωής, η οποία παρατηρείται στις ανεπτυγμένες καπιταλιστικές κοινωνίες, συνιστά παθολογικό σύμπτωμα της «αποικιοποίησης του βιόκοσμου» και καλύπτεται με νέα προϊόντα που για λόγους αναπαραγωγής του κεφαλαίου έτσι και αλλιώς πρέπει να παράγει ο καπιταλισμός.

¹⁵¹ Όπ.π.

¹⁵² Λαμπροπούλου 2001: 90

Ο Erik Fromm¹⁵³ λέει χαρακτηριστικά : « Για να λειτουργήσει καλά η οποιαδήποτε κοινωνία, τα μέλη της πρέπει να αποκτήσουν εκείνον τον χαρακτήρα που τα κάνει να θέλουν να ενεργούν με τον τρόπο που οφείλουν να ενεργούν ως μέλη της κοινωνίας ή μιας επιμέρους τάξης της κοινωνίας. Οφείλουν να επιθυμούν ό,τι αντικειμενικά τους είναι απαραίτητο να επιθυμούν. Η εξωτερική βία αντικαθίσταται από τον εσωτερικό καταναγκασμό και από το συγκεκριμένο είδος της ανθρώπινης ενέργειας που διοχετεύεται στα χαρακτηριστικά χαρακτηριστικά».

¹⁵³ Riesman 1949: 52

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

1. Berman, Russell: «*Modern culture and critical theory : art, politics and the legacy of the Frankfurt School*» University of Wisconsin Press, 1989
2. Calhoun, Craig: «*Habermas and the public sphere*» MIT Press, 1996
3. Cohen, Stanley: «*Visions of social control : crime, punishment and classification*» Polity Press, 1995
4. Drolet, Michael: «*Tocqueville, democracy and social reform*» Palgrave Macmillan , 2003
5. Florian, Steinberg: «*Social challenges and organizing capacity in cities , experiences in eight European cities*». 2003.
6. Gane, Mike and Johnson, Terry: «*Foucault's new domains*» Routledge, 1993
7. Gannett, Robert: «*Tocqueville unveiled : the historian and his sources for The Old Regime and the Revolution*» University of Chicago Press, 2003
8. King ,Peter: «*A social philosophy of housing*», 2003.
9. Miller, Toby: «*The well-tempered self : citizenship, culture and the postmodern subject*» Johns Hopkins University Press, 1993 .
10. Nehamas, Alexander: «*The art of living : socratic reflections From Plato to Foucault*» University of California Press, 1998 .
11. Semple, Janet: «*Bentham's prison : a study of the panopticon penitentiary*» Oxford : Clarenton Press, 1999
12. Spykman, Nicholas: «*The social theory of Georg Simmel*» Atherton Press, 1966

13. Zetterbaum, Marvin: «*Tocqueville and the problem of democracy*» Stanford University Press, 1967
14. Best, Steven : «*The politics of historical vision : Marx, Foucault, Habermas*» Guilford Press, 1995 .

ΑΠΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

1. Cohen, Stanley : « *Visions of social control*» T.J Press Ltd, Cornwall, Great Britain, 1985.
2. Craib, Ian : «*Σύγχρονη κοινωνική θεωρία : από τον Πάρσονς στον Χάμπερμας* Ελληνικά Γράμματα» , 2000
3. Deleuze, Gilles: «*Η κοινωνία του ελεγχου*» Ελευθεριακή κουλτούρα, 2001
4. Dessuant, Pierre: «*Ναρκισσισμός*» Χατζηνικολή , 1992
5. Finley, Mike : «*Οικονομία και κοινωνία στην αρχαία Ελλάδα*» Καρδαμίτσα , 1988
6. Foucault, Michel: «*Επιτήρηση και τιμωρία : η γέννηση της φυλακής*» Αθήνα : Ράππας , 1989
7. Foucault, Michel: «*Ο μεγάλος εγκλεισμός : το πείραμα της ομάδας πληροφόρησης για τις φυλακές*» Μαύρη Λίστα , 1999
8. Goffman, Erving: «*Συναντήσεις : δύο μελέτες στην κοινωνιολογία της αλληλεπίδρασης*» Αλεξάνδρεια , 1996
9. Horkheimer, Max: «*Απαρχές της αστικής φιλοσοφίας της ιστορίας*» Αθήνα : Κάλβος , 1989
10. Horkheimer, Max: «*Η έκλειψη του λόγου*» Αθήνα : Κριτική , 1987
11. Lash, Cristofer: «*Η κουλτούρα του ναρκισσισμού : η αμερικανική ζωή σε μία εποχή μειούμενων προσδοκιών*» Νησίδες, 1979
12. Lefebvre, Henry: «*Το δικαίωμα στην πόλη : χώρος και πολιτική*» Παπαζήσης , 1977

13. Mannheim, Karl: «*Ιδεολογία και ουτοπία*» Γνώση , 1997
14. Mike, Savage -Alen, Warde : «*Αστική κοινωνιολογία, καπιταλισμός και νεωτερικότητα*» Αθήνα : Παπαζήσης , 2005
15. Mosse, Claude: «*Ο πολίτης στην αρχαία Ελλάδα : γένεση και εξέλιξη της πολιτικής σκέψης και πράξης*» Σαββάλας , 1996
16. Mosse, Claude: «*Οι θεσμοί στην κλασική Ελλάδα*» Μεταίχμιο , 2002
17. Riesman, David: «*Το μοναχικό πλήθος*» Νησιδες .1949
18. Sennett, Richard: «*Η τυραννία της οικειότητας : ο δημόσιος και ο ιδιωτικός χώρος στον δυτικό πολιτισμό*» Νεφέλη , 1999

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ

1. Βότσης, Γιώργος: « *Πολίτης χωρίς πόλη*» Αθήνα : Καστανιώτης , 1995
2. Βουλοδήμου, Χαραλαμπίου: « *Περί του ιδιωτικού βίου των αρχαίων Ελλήνων*» Αθήνα : Δημιουργία , 1997
3. Καλογερά, Βασιλική : «*Νέες όψεις κοινωνικού ελέγχου και κοινωνικός αποκλεισμός*» Αδημοσίευτη διπλωματική. Τμήμα Κοινωνιολογίας Αθήνα , 2002
4. Κοντογιώργης, Δημητριος : «*Πολίτης και πόλις : έννοια και τυπολογία της "πολιτειότητας"*» Αθήνα : Παπαζήσης , 2003
5. Κουρακης, Νεστωρ : «*Η ποινική Καταστολή*» Σακκουλας 1985
6. Λαμπροπούλου , Έφη «*Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος*» Αθήνα : Παπαζήσης , 1994
7. Λαμπροπούλου , Έφη: « *Εσωτερική ασφάλεια και κοινωνία του ελέγχου*» Αθήνα : Κριτική , 2001
8. Λαμπροπούλου , Έφη: « *Η κατασκευή της κοινωνικής πραγματικότητας και τα μέσα μαζικής επικοινωνίας : η περίπτωση της βίας και της εγκληματικότητας*» Αθήνα : Ελληνικά Γράμματα , 1997
9. Μαραγκοπούλου –Γιωτοπούλου, Αλικη: «*Εγκληματική Διάθεσης και Επιμέτρησης της Ποινής*» Αθήνα 1975
10. Πανταζόπουλου, Νικόλαου: «*Ο ελληνικός κοινοτισμός και η νεοελληνική κοινοτική παράδοση*» Αθήνα : Παρουσία , 1993
11. Συγκολλίτου, Έφη: « *Περιβαλλοντική ψυχολογία*» Αθήνα : Ελληνικά Γράμματα , 1997
12. Τσαλικογλου, Φωτεινή : «*Μυθολογίες βίας και καταστολής*» , Παπαζήση Αθήνα 1989
13. Τσαούσης , Δ.: «*Η κοινωνία του ανθρώπου*» , Gytenberg Αθήνα 1979

14. Τσαούσης ,Δ.: «Χρηστικό λεξικό κοινωνιολογίας» Gytenberg Αθήνα 1984
15. Φαρσεδάκης, Ιάκωβος : «Στοιχεία Εγκληματολογίας» Νομική Βιβλιοθήκη Αθήνα, 1996

ΑΡΘΡΑ

1. Besser, Howard :Intellectual property : The attack on public space in cyberspace. UCLA School of Education and Information. 2001
2. King, Peter :A social philosophy of hoysing, Aldershot, Ashgate, UK,2003
3. Krupa, Frederique: Privatization of public space, 1993.
4. Pol, Peter : Social challenges and organizing capacity in cities, experiences in eight European cities, Aldershot, Ashgate UK,2003
5. Tittle Charles and Grasmick Horold :Urbanity : Influences of Urbannes, Structure , and Culture. Social Science Research 30, 313-335, 2001

ΠΗΓΕΣ ΑΠΟ ΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

1. [http ://www.gseis.ucla.edu/~howard/copyright](http://www.gseis.ucla.edu/~howard/copyright)
2. [http :// www.transuency.com/frede/pps.html](http://www.transuency.com/frede/pps.html)
3. [http :// www.wikimedia foundation,inc](http://www.wikimedia foundation,inc).